—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ЛіМ

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ПЯТНІЦА
3
СТУДЗЕНЯ
1992 г.
№ 1 (3619)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 50 кап.
(Па падпісцы — 10 кап.)

ВЯСЁЛЫХ КАЛЯДАЎ! ШЧАСЛІВАГА НОВАГА ГОДА!

Кола Дзён-91

Першы нумар «ЛіМа» за 1992 год чытачы атрымаюць, хутчэй за ўсё, яшчэ да Новага года. І ў гэтым бачыцца яшчэ адна падстава кінуць позірк у год мінулы — 1991. Гэта быў год, поўны драматычных і нават трагічных падзей. Разам з ім адышла ў гісторыю цэлая эпоха. Што прынясе людзям і народам новы час? Чалавек жыве надзеяй...

А ўспомніць падзеі мінулага года дапаможа рубрыка «Кола Дзён».

17 СТУДЗЕНЯ

на сесіі Вярхоўнага Савета БССР прынята Заява аб падзеях у Летуве. У Заяве, у прыватнасці, патрабуецца ад Прэзідэнта СССР «неадкладна спыніць удзел Узброеных Сіл у вырашэнні палітычных праблем Летувы, правесці расследаванне дзейнасці так званага камітэта нацыянальнага выратавання...»

9 ЛЮТАГА

ў доме адпачынку «Марозаўка» пад Масквой сабраліся прадстаўнікі саюзных і аўтаномных рэспублік, каб дапрацаваць праект Саюзнага дагавора. Дэлегацыю Беларускай ССР узначальваў намеснік Старшыні ВС рэспублікі В. Шаладонаў.

2 САКАВІКА

ў Мінску прайшоў устаноўчы з'езд Беларускай сацыял-дэмакратычнай грамады.

14 САКАВІКА

публікацыя звароту «Да народа Беларусі» Прэзідыума Вярхоўнага Савета рэспублікі, ЦК КПБ і Саўміна БССР, аўтары якога заклікалі галасаваць на «ўсенародным рэферэндуме» за «абноўлены Саюз ССР», выклікала розную рэакцыю ў дэпутатаў розных фракцый. Многія выказвалі неўразуменне...

3 КРАСАВІКА

рабочыя Мінскага электрамеханічнага завода, завода аўтаматычных ліній, маторнага і некаторых іншых прадпрыемстваў заблакіравалі трамвайны рух у знак пратэсту супраць «паўлаўскага» павышэння цэн. Пачалася забастоўка. Быў створаны сумесны стачком некалькіх заводаў, які разам з гарадскім стачкомам вылучыў эканамічныя і палітычныя патрабаванні.

24 МАЯ

ў Нова-Агарове пад Масквой прайшло пасяджэнне Падрыхтоўчага камітэта, які працуе над праектам новага Саюзнага дагавора. У пасяджэнні (яго вёў Прэзідэнт СССР М. Гарбачоў) прынялі ўдзел Старшыня Вярхоўнага Савета СССР А. Лук'янаў, кіраўнікі большасці саюзных і аўтаномных рэспублік. Прапанаваны варыянт назвы — Саюз Савецкіх Суверэнных Рэспублік.

12 ЧЭРВЕНЯ

на выбарах першага Прэзідэнта РСФСР большасць галасоў набраў Б. Ельцын — 57,3 працэнта (усяго галасавала 75 працэнтаў выбаршчыкаў).

18 ЛІПЕНЯ

ў Мінску прайшла сустрэча прадстаўнікоў кампартый Беларусі, Летувы, Латвіі і Эстоніі, на якой быў узгоднены «план сумесных дзеянняў па захаванні і абнаўленні Саюза ССР».

19 ЖНІЎНЯ

па радыё і тэлебачанні перададзены ўказ віцэ-прэзідэнта СССР Г. Янаева: у сувязі з немагчымасцю па стане здароўя выканання Гарбачовым Міхаілам Сяргеевічам сваіх абавязкаў Прэзідэнта СССР на аснове артыкула 127 (7) Канстытуцыі СССР віцэ-прэзідэнт уступіў у выкананне абавязкаў Прэзідэнта Савецкага Саюза. Уся ўлада ў краіне з 4 гадзін па маскоўскім часе перайшла да Дзяржаўнага камітэта па надзвычайным становішчы...

21 ЖНІЎНЯ

члены ГКЧП узяты пад варту загадам кіраўніцтва Расіі. Над Белым домам і Крамлём узняты нацыянальны расійскі сцяг.

25 ЖНІЎНЯ

Вярхоўны Савет Беларусі прыняў пакет рашэнняў аб незалежнасці, палітычнай і эканамічнай самастойнасці рэспублікі, дэпартызацыі і прыпыненні дзейнасці КПБ-КПСС (у сувязі з фактычным роспускам Кампартыі Савецкага Саюза). Старшыня Вярхоўнага Савета М. Дземянцей падаў у адстаўку.

19 ВЕРАСНЯ

беларускі парламент на сваёй нечарговай сесіі прыняў гістарычныя рашэнні аб назве, сцягу і гербе Рэспублікі Беларусь.

Напярэдадні Старшынёй Вярхоўнага Савета быў выбраны Станіслаў Шушкевіч.

12 КАСТРЫЧНІКА

пачаўся першы (устаноўчы) з'езд Згуртавання беларускіх вайскоўцаў.

14 ЛІСТАПАДА

на пасяджэнні Дзяржаўнага савета ў Нова-Агарове, які разглядаў новы тэкст новага Саюзнага дагавора, абмяркоўваўся лёс саюзных структур. Вырашана захаваць пост Прэзідэнта СССР, адрадзіць пасаду віцэ-прэзідэнта, а таксама кабінет міністраў.

8 СНЕЖНЯ

кіраўнікі Беларусі, Расіі і Украіны падпісалі ў Белавежскай пушчы (рэзідэнцыя Віскулі) пагадненне аб Садружнасці Незалежных Дзяржаў і дэнансавалі Саюзны дагавор ад 1922 года.

25 СНЕЖНЯ

Міхаіл Сяргеевіч Гарбачоў заявіў, што пакідае пост Прэзідэнта СССР. Савецкі сцяг над Крамлём быў спушчаны.

Рабочы кабінет Гарбачова і кантроль за «ядзернай кнопкай» перайшлі да Прэзідэнта Расіі Ельцына.

30 СНЕЖНЯ

ў дзень утварэння колішняга Савецкага Саюза кіраўнікі Незалежных Дзяржаў, якія падпісалі ў Алма-Аце Дэкларацыю аб Садружнасці, сустрэліся ў Мінску, каб абмеркаваць галоўныя фінансава-эканамічныя і ваенна-стратэгічныя пытанні.

АДКРЫЕМ КУЛЬТУРЫ ГРАНІЦЫ

Для вельмі ўдзячнай справы аб'ядналі свае намаганні міністэрствы культуры дзвюх суседніх дзяржаў — Польшчы і Беларусі. Створана сумеснае прадпрыемства па рэстаўрацыі, турызме і гандлю «Рэнаватум», што азначае — адраджэнне. Няўжо на месцы руін у вялікіх і малых гарадах і сёлах нашай рэспублікі зноў паўстануць зняважаныя некалі, як і сама гісторыя нацыі, храмы і палацы?

— Не адразу, вядома. Але наш асноўны партнёр — вядомая ў свеце польская фірма «Пеказет» (ПКЗ) — ужо больш як сорак гадоў вяртае былое хараство помнікам старадаўнасці ў 19 краінах, — гаворыць перший намеснік міністра культуры Рэспублікі Беларусь Уладзімір Гілеп. — У нашай краіне майстэрства польскіх рэстаўратараў ацанілі ў Маскве і Санкт-Пецярбурзе, Рызе і Таліне. Супрацоўніцтва з майстэрнямі фірмы выгадна яшчэ і таму, што яны валодаюць добрымі тэхналогіямі, маюць дакументацыю на помнікі, размешчаныя на тэрыторыі Беларусі, перадаюць нам спецыяльнае абсталяванне. Акрамя таго, працуючы побач з унікальнымі майстрамі, нашы рэстаўратары змогуць пераняць лепшы сусветны вопыт.

Але, як вядома, у нашай рэспубліцы ёсць Галоўнае ўпраўленне па рэстаўрацыі помнікаў культуры, якое атрымала статус самастойнай установы. Значыць, «Рэнаватум» становіцца фірмай-канкурэнтам. І, на маю думку, гэта добра. Толькі жывое спаборніцтва ва ўмовах рынку зрушыць з месца справу рэстаўрацыі ў Беларусі.

Набліжаецца двухсотгоддзе з дня нараджэння Адама Міцкевіча, таму першыя свае работы новае прадпрыемства пачне на помніках, звязаных з яго імем. Ужо рыхтуецца праект рэстаўрацыі дома Міцкевічаў у Завоссі Баранавіцкага раёна. Будуць аднаўляцца і іншыя маёнткі, звязаныя з імёнамі людзей, якія аднолькава належаць польскай і беларускай культурам.

Лідзія ПЕРАСЫПКІНА, кар. БЕЛТА.

АБ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ ГВАРДЫІ

Заява Сойма БНФ «Адраджэнне»

Бяздзейнасць, неініцыятыўнасць урада і Вярхоўнага Савета ў вайсковым пытанні вядзе да страты суверэнітэту Беларусі, да палітычнай і эканамічнай залежнасці ад іншых краін. На Беларусі засталося велізарнае войска, не падкантрольнае Рэспубліцы, стратэгічная і тактычная атамная зброя. Аднак, пачынаючы з 25 жніўня, Вярхоўны Савет практычна адмовіўся рэальна вырашаць вайсковае пытанне. Не створана беларускае войска, Рэспубліканская гвардыя, памежная варта. Гэта ў той час, калі ўтвараюць свае ўзброеныя сілы Расея, Украіна, балтыйскія краіны, іншыя былыя савецкія рэспублікі.

У выніку, пачынаючы з 1992 года, на тэрыторыі Беларусі акажацца шматлікая армія іншай дзяржавы — Расейскай Федэрацыі. Расея, авалодаўшы манаполіяй на эмісію рублёў, аб'явіла, што будзе плаціць заработную плату былому савецкаму войску, што знаходзіцца ў нашай дзяржаве. А гэта значыць, што «напаўняць» таварамі і прадуктамі аддрукаваныя ў Расеі пустыя рублі павінна беларускае насельніцтва. Так спраўджваецца ісціна — народ, які не хоча карміць сваё войска, будзе карміць чужое. Так можа адбыцца ціхая акупацыя Беларусі.

Яшчэ ў жніўні, адразу пасля абвяшчэння незалежнасці Беларусі, стыхійна пачала ствараццa Нацыянальная гвардыя, у якую толькі ў Менску запісалася каля трох тысяч чалавек. Аднак паколькі чакалася, што Вярхоўны Савет прыме пастанову аб Рэспубліканскай гвардыі Беларусі, фармаванне Нацыянальнае гвардыі было спынена па ініцыятыве Беларускага згуртавання вайскоўцаў і народных дэпутатаў ад БНФ.

Але дзяржава не можа быць безабароннай. У такіх варунках Беларускі Народны Фронт «Адраджэнне» не стане больш стрымліваць натуральную ініцыятыву людзей да самаабароны і самазахавання, выкліканую клопатам пра існаванне Рэспублікі Беларусь, клопатам пра ўласную будучыню, жыццё і дабрабыт. БНФ будзе спрыяць таму, каб Нацыянальная гвардыя ўтваралася законным шляхам. Людзі Беларусі знойдуць магчымасць пастаяць за сваю свабоду, незалежнасць і Бацькаўшчыну.

29 снежня 1991 г.
г. Менск.

«Сусветная служба «Беларускай маладзёжнай»

7 студзеня радыёстанцыя «Беларуская маладзёжная» прэзентуе беларускаму слухачу сваю новую праграму «Сусветная служба «Беларускай маладзёжнай».

Меркаванні беларусаў пра свет і ўяўленні ў свеце пра беларусаў — так кароценька можна вызначыць накіраванасць перадачы, якая пазнаёміць слухачоў з поглядамі беларусаў замежжа на культурныя, сацыяльныя ды палітычныя аспекты сучаснасці і гісторыі. Новая праграма дасць магчымасць бліжэй пазнаёміцца з побытам, духоўнымі арыенцірамі і грамадска-палітычнымі ўплывамі на свядомасць нашых суайчыннікаў. Апроч гэтага, «Сусветная служба «БМ» мае на мэце і знаёмства з тымі краінамі, дзе жывуць беларусы.

Новая праграма — гэта спроба духоўнага з'адзіночання і ўзаемапаразумення ўсіх тых, хто адчувае сябе беларусам. Спроба супольнага пошуку тых вартасцяў, якія яднаюць народ, нягледзячы на стракатасць меркаванняў і сцягоў, пад якімі ён жыве. Падобная спроба не мае аналагаў у сродках масавай інфармацыі, і тым прыемней вітаць згоду ў радыёжурналістаў іншых краін на супольную працу ў новай праграме. Ужо ў першым выпуску прымуць удзел беларускія журналісты радыёстанцый Польшчы, Літвы, Германіі, Эстоніі і Калінінграда. У наступных вы пазнаёміцеся з дзейнасцю прыватных беларускіх радыёстанцый Аўстраліі, пачуеце апошнія рэлігійныя навіны з Ватыкана і папоўніце свой досвед шэрагам іншых цікавостак.

Новая перадача будуецца згодна прынцыпу свабоднага абмену інфармацыяй на бесцэнзурнай аснове. Так што, успрымайце нашых суайчыннікаў такімі, якія яны ёсць і рабіце высновы самі.

Першы выпуск «Сусветнай службы «БМ» — 7 студзеня ў 19.00 па 1-й нацыянальнай праграме радыё Рэспублікі Беларусь. Складальнік і вядучы «Сусветнай службы «БМ» — журналіст Уладзімір Давыдоўскі.

Да сустрэчы на хвалях радыёстанцыі «Беларуская маладзёжная»!

З ПОШТЫ «ЛіМа»

ПОСТАЦІ ЛЕПШЫХ СЫНОЎ І ДАЧОК...

Шаноўныя спадары! Прачытаў у «ЛіМе» № 51 допіс паважанага спадара Я. Запрудніка «Ёсць такая постаць» і не ўтрымаўся, каб не выказаць глыбокую сардэчную ўдзячнасць яму і вам за такую светлую высакародную ідэю. Я ўпэўнены, што гэта ідэя захопіць усіх сумленных шчырых беларусаў і атрымае не толькі іх адабрэнне, але і жаданне прыняць непасрэдны ўдзел у практычным ажыццяўленні яе. Калі будзе заснаваны фонд «Ефрасіння Полацкая» (а ён абавязкова, трэба спадзявацца, будзе заснаваны), то рэдкі беларус не пажадае ахвяраваць пэўную колькасць грошай на гэтую святую справу і асабіста звярнуцца да Вярхоўнага Савета Рэспублікі з патрабаваннем дэмантаваць помнік Леніну на плошчы Незалежнасці ў Менску і ўсталяваць помнік Ефрасінні Полацкай. Такіх беларусаў, напэўна, ужо шмат, і я з задавальненнем гатовы да іх далучыцца.

На плошчах нашых беларускіх гарадоў павінны стаяць постаці лепшых дачок і сыноў Беларусі — яе слава і гонар у вяках і праз вякі!

П. КАЖАР, пенсіянер.

г. Орша.

ЗАМЕСТ РЭПЛІКІ

НА ЧУЖЫМ НЯШЧАСЦІ ДЫ Ў РАЙ?

У «Народнай газеце» працуюць журналісты, якія ўжо зразумелі перавагі рынку. Прынамсі, яны перакананы, што выйграе той, хто пачынае першым. Яны тэрмінова выдалі брашуру «Жыць па купонах», якая маланкава хутка з'явілася ў кіёсках «Саюздруку».

Добра, канечне, што ўсе мы, патэнцыяльныя пакупнікі, можам атрымаць вычарпальную інфармацыю пра купоны, пра тое, як імі карыстацца. Але ж кошт гэтых некалькіх лісткоў паперы — ажно два рублі?! Праўда, у «Народнай газеце» мяркуюць, што — усяго два рублі, прытым без гэтых самых купонаў. Маўляў, рынак ёсць рынак..

Міжволі прыгадваецца старая добрая прымаўка: «На чужым няшчасці ў рай не заедзеш!» Няўжо і яна для «Народнай газеты» ўстарэла? Паўтараю, для «Народнай...»!

ЛІМАВЕЦ.

Пімен ПАНЧАНКА

Ледзяныя іголкі

Марозна і сонечна.
І цішыня між галінак голых.
І ўсюды зіхціць
Мільярд ледзяных іголак.
Цяжкая варона
Махае бязгучна крыламі.
А ледзяныя іголкі
Зіхцяць перад намі, над намі.
Зімовай парой
Успамінаю я памяццю колкай,
Як ты мне ў сэрца ўсадзіла
Адну ледзяную іголку.
Даўно было гэта,
Былі маладыя, дурныя...
А ўспомню я тую іголку —
І сэрца ізноўку заные.

Мінскія пераходы

Усе дарогі ў Мінску
Вядуць да Камароўкі...
Ад нашай сопкай бульбы
Да мінскай паўлітроўкі,
Ад мандарынаў Грузіі
Да волжскіх гарбузоў —
Усё тут ёсць, але
Усё даражэй у сто разоў.
Дзесятак яек — два чырвонцы,
Чырвонец — журавінаў жменя,
А кошычак брусніц
Абыйдзецца не меней...
І гэта ўсё ля рынку,
Усё на падыходах.
На Камароўку нас вядуць —
Падземныя пераходы.
Хоць электрычнасць тут гарыць,
Але кругом мігценне,
Нібы тут не жывыя людзі,
А коўзкія іх цені.
Вось два малых замызганых:
— Мы уцяклі ад голаду!
Жанчына з дробным дзіцем:
— Пажар спаліў нас, — хлусіць горда.
Вось цётка тоўстая:
Тут шмат рыззя, тут шмотак шмат,
І мноства штонікаў —
Хапіла б на атрад.
Пытаюць разявакі:
Дзе хапанула штонікі!
І гулкі рогат...
Тоне ў ім
Дзіцячы голас тоненькі.
Тут прадаюцца шкалярам
Парнаграфічныя адбіткі.
Калодай картаў зазываюць
Цыганкі-варажбіткі.
А вось і барды-спевакі
Настройваюць гітары.
Адным тут дзякуюць, а іншых
Тут ціха абзываюць: «Скнары».
За сем гадзін — і соцень сем.
Спявайце, барды, гучна!
Тут пад зямлёю ўсё мілагучна,
І лаяцца нязручна...
Калі ў падземны пераход
Спускаемся ўніз мы,
што бачым!
Брудны лад стары
Ці рай сацыялізма!
Калі ўсё ж да рынку ты
І дойдзеш — хутка згасне радасць...
Купі арбуз, тры яблыкі
І гронку вінаграду.

Вандраванні

А. ВЯРЦІНСКАМУ

Да капэлы Сіксцінскай,
да мадоны Сіксцінскай
Трэба ў Італію ехаць.
Я пытаюся ў Вас, Анатоль Вярцінскі,
Чулі Вы галасоў нашых даўняе рэха!

Ах, Вы яшчэ не былі ў Ватыкане!
І не наведалі Фларэнцыю!
Вас чакае цудоўнае спатканне,
А Вы ўсё на сесіях і канферэнцыях.

Вы былі, гавораць, ў Амерыцы!
Асляпляльнае зззянне Брадвея,
Музей «Метраполь».
Толькі амерыканскай меркай не мерце
Наш развал,
Наш гнеў,
Наш боль.

Вы бывалі ў слаўным Парыжы!
Гэта Манмартр,
Дом інвалідаў,
Напалеон.
А ў памяці крыху парыешся —
Узнікнуць фарбы Палёў Елісейскіх,
Пачуеш Нотр-дамаўскі звон...

А пачынаць трэба сваё зарубежжа
З Рыма,
З Сіксцінскай капэлы.
Пераканаешся:
Усё праходзіць непазбежна,
І тут жыццё гаманіла і кіпела.

Тут пачыналіся крывавыя імперыі
І прывівалася паслухмянае рабства.
Людзі пакутвалі, маліліся, верылі,
І няволю, азвярэўшы,
Скідвалі раптам...

Вандраванні, вандраванні...
А за ўсё ў жыцці нам лепей —
Сведчу спавядальнымі радкамі —
Прайсціся ваколіцамі
Бягомля ці Лепеля,
Дзе, як сказала Янішчыц,
Лес наскрозь прапах баравікамі.

НОВЫЯ СУПОЛКІ

23 снежня г. г. у Міністэрстве юстыцыі Рэспублікі Беларусь было ўручана пасведчанне аб рэгістрацыі Беларускага Згуртавання Вайскоўцаў. Мэтамі БЗВ з'яўляюцца: садзейнічанне правядзенню вайсковай рэформы, абарона правоў беларускіх вайскоўцаў, абарона дэмакратыі і дзяржаўнага суверэнітэту Рэспублікі Беларусь і інш. Пасведчанне аб рэгістрацыі № 207 атрымаў старшыня БЗВ падпалкоўнік Мікалай Статкевіч, які, у прыватнасці, сказаў: «Згуртаванне гэта адзіная патрыятычная арганізацыя афіцэраў на Беларусі. І галоўная мэта нашай арганізацыі — зрабіць так, каб наш народ мог спакойна працаваць і ратаваць сваіх дзяцей ад чарнобыльскай бяды. Мы не жадаем, каб на зямлі Беларусі адбыўся «югаслаўскі варыянт». А дзеля гэтага патрэбна адзінае — сваё моцнае і падпарадкаванае Рэспубліцы войска».

Лідэр апазіцыі БНФ у Вярхоўным Савеце Зянон Пазняк адзначыў, што: «Адным з важнейшых фактараў суверэнітэту з'яўляецца наяўнасць войска. Таму будзем спадзявацца, што БЗВ будзе спрыяць утварэнню беларускага войска, нават нягледзячы на тое, што ўрад і Вярхоўны Савет гэтага не разумеюць. Народ мае права на жыццё і абарону, на абарону сваёй маёмасці і дзяржавы, і гэта права ён павінен атрымаць».

●

Тым жа днём сустаршыня Беларускай Хрысціянска-Дэмакратычнай Злучнасці Міхал Арэшкаў атрымаў пасведчанне аб рэгістрацыі новай партыі. Так, цяпер на Беларусі афіцыйна зарэгістранава пяць партый, і БХДЗ — самая маладзейшая з іх. У яе мэты ўваходзіць маральнае, духоўнае, нацыянальнае, палітычнае і эканамічнае адраджэнне Беларускай дзяржавы.

Андрэй ВАШКЕВІЧ,
«Выбранецкая інфармацыйная служба».

ВЫСТАВЫ

РАЗБУРЭННЕ СТЭРЭАТЫПАЎ

У Палацы мастацтваў працуе рэспубліканская выстава да 100-годдзя Максіма Багдановіча. Кожная імпрэза такога маштабу ў былыя (т. з. застойныя) часы непазбежна мела адбітак афіцыёзнасці. Нешта падобнае адчуваецца і зараз, нягледзячы на шчырае жаданне многіх удзельнікаў найлепшым чынам адзначыць юбілей вялікага паэта. Можа, лепей ладзіць некалькі невялікіх экспазіцый розных твораў аб'яднанняў, чым адну вялікую, дзе побач тое, што, па здаровым сэнсе, быць побач не можа? Навошта прымаць удзел у гэтай выставе тым, хто яшчэ не падрыхтаваны да чытання, — я ўжо не кажу пра ўдумлівае чытанне, — вершаў і прозы Багдановіча?

Лепшыя творы на гэтай выставе, на маю думку, належаць мастакам маладзейшага пакалення, якія адносна нядаўна скончылі інстытут (цяпер Акадэмія). Разбурэнню стэрэатыпаў спрыяе наяўнасць у экспазіцыі твораў адкрыта авангардных, — такіх, як інсталяцыя Л. Талбузіна і Я. Шунейкі.

В. БОГУШ.

КІНО

БЕДНЫ Д'ЯБАЛ

У 1961 годзе пад час вучобы на Вышэйшых сцэнарных курсах у Маскве Уладзімір Караткевіч напісаў кінасцэнарый «Легенда пра беднага д'ябла і пра адвакатаў Сатаны». Кінастудыяй «Беларусьфільм» двойчы рабіліся спробы зняць фільм па гэтым сцэнарыі: у 1970 і 1983 гадах. Але скончыліся яны беспаспяхова, таму што кіраўніцтва Дзяржкіно БССР лічыла, што ў беларускім кінематографе не варта ўзнімаць рэлігійную тэматыку.

На пачатку мінулага года праца над фільмам зноў пачалася, але з першага кастрычніка «Легенда пра беднага д'ябла» законсервавана. Як сказаў рэжысёр-пастаноўшчык фільма Юрый Марухін, галоўная прычына кансервацыі — фінансавая. На пастаноўку карціны вылучылі ўсяго паўтара мільёна рублёў, у той час як патрэбна не менш пяці. Для прыкладу — кошт адной кінаплёнкі складае мільён, а на вылучаныя грошы нельга нават пабудаваць дэкарацыі... Зараз дырэкцыя «Беларусьфільма» шукае спонсара.

Ягор КОНЕЎ.

НА ПАШТОЎКАХ—ГАРОДНЯ

Яшчэ адну «цаглінку» ў падмурак нацыянальнага Адраджэння паклала выдавецтва «Беларусь». Напярэдадні Новага года пабачыў свет камплект паштовак «Гродна на старых паштоўках» (складальнік А. Госцеў). Дваццаць сем картак, арыгіналы якіх захоўваюцца ў Беларускім музеі рэлігіі, што знаходзіцца ў Гародні, расказваюць пра багатую гісторыю горада над Нёманам. Думаецца, паштоўкі прыйдуцца даспадобы ўсім аматарам даўніны. З поспехам іх змогуць выкарыстаць і настаўнікі — як матэрыял для афармлення стэндаў і выставак, прысвечаных гісторыі роднага краю.

ЦІ ДАЖЫВЁМ ДА ЛІТАГЕНТАЎ?

У Доме адпачынку акцёра, што бліз Астрашыцкага Гарадка, адбыўся традыцыйны ўжо снежаньскі семінар маладых драматургаў сумесна з загляілтамі тэатраў. На закрыццё пад'ехалі сталыя драматургі, рэжысёры, адказныя асобы з Міністэрства культуры і СТД Беларусі.

Рэжысёры, якія прынялі ўдзел у заключнай гаворцы, ці не ўсур'ёз тлумачылі прысутным, як шукаць да іх творчага падыходу. З выступленняў жа ўдзельнікаў семінару было зразумела, што яны больш разлічваюць не на тонкасці падыходу, а на камп'ютэр, банк дадзеных ды літаратурных агентаў. Было заяўлена аб стварэнні асацыяцыі маладых драматургаў.

Аб рабоце секцыі драматургіі пры СП Беларусі і аб сваім бачанні сучаснага тэатральнага працэсу расказаў старшыня секцыі А. Петрашкевіч. Ён жа абраны старшыняваць і надалей.

Горача і страсна разважаў аб праблемах культуры і неразуменні іх з боку дэпутацкага корпуса старшыня СТД М. Яроменка. Такі аспект, як развіццё нацыянальнай драматургіі, а значыць і нацыянальнага тэатра, яго, як заўважана, хвалюе менш.

Прадстаўнік Міністэрства культуры В. Валадзько куды спакайней давёў да ведама аўдыторыі, творы якіх беларускіх аўтараў рыхтуюцца да пастаноўкі. Прагучалі імёны М. Арахоўскага, У. Сауліча, С. Кавалёва, З. Дудзюк і іншых.

Увогуле гаворка атрымалася, і канфліктнасці ва ўзаемаадносінах драматургаў з рэжысёрамі, бадай, упершыню не адчувалася. Што спараджае надзею на лепшае.

Вёў гутарку сакратар Саюза тэатральных дзеячаў А. Дудараў.

НАШ КАР.

Меней «Агнёў...», болей святла

Мы ўжо паведамлялі, што робіцца ў Светлагорску па выкананні Закона аб мовах у Рэспубліцы Беларусь. Нядаўна сесія гарадскога Савета народных дэпутатаў зацвердзіла праграму адраджэння беларускай мовы, якую прадставілі выканкам і мясцовая арганізацыя Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны. Мяркуецца ствараць на гаспадарча-разліковай аснове курсы па практычным вывучэнні беларускай мовы ўсімі жадаючымі. Падкрэслена неабходнасць афармлення па-беларуску таварных знакаў, этыкетак, інструкцый карыстання таварамі. Калі ж гэтыя тавары накіроўваюцца за межы беларускай дзяржавы, этыкеткі пішуцца на беларускай мове і мове заказчыка.

У асобны раздзел вынесена пытанне: «Выкарыстанне беларускай мовы ў рабоце ўстаноў адукацыі і культуры». З ліку настаўнікаў ствараецца лектарская група, прадоўжаць работу гурткі «Родная мова», плануецца ў Светлагорску адкрыць беларускі ліцэй, увесці выкладанне краязнаўства ў школах, тэхнікуме і прафтэхвучылішчах, арганізаваць спецыяльныя вучэбныя курсы «Гісторыя Беларусі», «Геаграфія і экалогія Беларусі», павялічыць колькасць краязнаўчых і этнаграфічных гурткоў і музеяў.

Звернута ўвага на неабходнасць пры рэканструкцыі старых і будаўніцтве новых прадпрыемстваў афармляць іх па-беларуску, з улікам нацыянальных традыцый.

На чарговым пасяджэнні рады арганізацыі Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны створана тапанімічная камісія па пераглядзе назваў вуліц горада.

Магчыма, у бліжэйшы час вырашыцца пытанне і наконт назвы самога горада — заставацца яму па-ранейшаму Светлагорскам ці ўсё ж стаць Шапілкамі. А пакуль... Пакуль на старонках газеты «Светлагорскія навіны» вядзецца наконт гэтага дыскусія. Цікава, што сама газета яшчэ нядаўна называлася «Агні камунізму».

А. АН-ЕВІЧ.

З пошты «ЛіМа»

ЧАГО ЧАКАЦЬ НАМ АД КАСЦЁЛА?

Ішоў ці не трэці год перабудовы, калі нарэшце і ў сваёй местачковай аддаленасці пачулі мы першы павеў сапраўды новага, не звязанага з такімі звыклымі «выканаем» і «ператворым у жыццё». Гэтым новым стаў рух пастаўскіх католікаў за адкрыццё касцёла ў райцэнтры. Яго ў пасляваенны час напаткаў звычайны лёс. Што толькі ні размяшчалі ў зачыненым храме! Захоўвалі гарэлку і пустую тару, збожжа (уласнаручна падшыванцам выводзіў на яго чырвоных сценах крэйдай «боже, зерно храни»). Быў тут і цэх завода. І вось бабулі, дзяды, людзі маладзейшага веку як ускалыхнуліся па невядома чыім загадзе. Збіраліся натоўпы ля касцёла для «незаконных» маленняў, пасылаліся хадакі ў інстанцыі. Дарэчы, адпаведныя службоўцы спрабавалі высвятляць: ці быў які падбухторшчык? Дарэмна — проста час надышоў такі.

Помню адну дэлегацыю вернікаў. Гурт дзядзькоў завітаў у рэдакцыю раённай газеты. Мы ў той час «па прапанове» райкома партыі і райвыканкома, якія цвёрда стаялі супраць адкрыцця касцёла, надрукавалі некалькі лістоў таксама «супраць». І вось дэлегацыя прынесла ліст «за». Цікавыя былі дзядзькі. Узрост прыблізна аднолькавы — каля шасцідзесяці. Напрацаваныя рукі, адкрытыя твары — людзі, якім у жыцці не патрапіла адарвацца ад «сахі і касы». Цесляры, будаўнікі, кавалі. У начальства, нават дробнае, не выйшлі, але ні кропелькі свайго своеасаблівага гонару не страцілі. «Чаго мне баяцца, сякеру ў мяне ніхто не адбярэ». Яны ішлі ў хадакі і запявалы гэтага «нефармальнага» руху без боязі: дзякаваць Богу, за гэта ўжо ні ім самім, ні дзецям рэпрэсій чакаць не трэба. Гэта новы час паказаў выразна. Дзядзькі, прайшоўшы кабінеты ад Пастаў да Мінска, паводзіны выпрацавалі адпаведныя, нават на калені дружна станавіліся.

А вось вера ў іх была сапраўдная. Вера найперш у тое, што касцёл дапаможа іх дзецям і ўнукам не загінуць у пошасці грахоў, якіх яны бачылі так шмат наўкола.

Іх ліст мы, канечне, тады не надрукавалі. А касцёл неўзабаве адчынілі. Да Масквы дзядзькі дайшлі. А Масква гэтым слязам тады ўжо верыла.

А потым яшчэ больш змяніліся часы. І не трэба было для таго, каб адчыніць касцёл ці царкву, збіраць грошы на паездку ў Маскву. Сёння ў Пастаўскім раёне дзейнічаюць 5 касцёлаў і 5 цэркваў. Неўзабаве дамогуцца рэгістрацыі каталіцкая і праваслаўная абшчыны ў Варапаеве. Калі дадаць да гэтага дзве царквы старабрадцаў, абшчыны баптыстаў і евангелістаў — «ахоп» 50-тысячнага насельніцтва раёна (З чым параўнаць? Ну хаця б з дамамі культуры) зусім неблагі. Амаль такі, як і ў даваенныя часы, калі храмаў на нашай зямлі было столькі, колькі іх трэба было людзям.

Чамусьці часта ўспамінаю тую дэлегацыю. Ды і сёння сустракаюся з гэтымі дзядзькамі часта, суседжу. У бацькоўскай хаце з такімі ж, як яны, сядзім за адным сталом пасля нячастых цяпер талок. Як жывяце, шаноўныя? Нялёгка. Вы якраз і ёсць тое «насельніцтва», якому і прыхільнікі, і праціўнікі рынку дружна зацягваюць паясы. І што вам заклікі брацца за справу, каб пераадолець цяжкасці? Справу сваю і рамяство вы ніколі не кідалі і да смерці не кінеце.

Я ва ўсе часы не перабольшваў вашай веры ў Бога. Як і ўсё ў гэтым жыцці, яна ў вас і выкрышталізоўвалася, і абмяжоўвалася адначасова жыццёвым вопытам, мудрасцю і досціпам. Але вам і жонкам вашым, якія яшчэ больш дбаюць аб набажэнстве дзяцей і ўнукаў, сёння прасцей. Касцёл і царква пабліжэлі.

А вось нам цяжэй. Тым, хто дбае пра нацыянальнае адраджэнне і каму перабудова таксама фортку прыадчыніла.

Наколькі я магу зразумець са сваёй глыбінкі, у сталіцы нашага адраджэння пануе пэўная эйфарыя. Лічыцца, што адраджэнне рэлігійных канфесій на Беларусі ідзе калі не ў адным рэчышчы, то ў адным напрамку з нацыянальным. Відаць, гэтаму спрыяе і сама царква, якая шчодра раздае авансы. І прэса адзінкавыя выпадкі зліцця гэтых дзвюх плыняў падае вельмі шырока.

Але рэчаіснасць, на жаль, зусім іншая. Мяркую па сваёй Пастаўшчыне, якая не можа быць выключэннем. Неяк узяў у рукі аловак і пачаў запісваць: ксёндз у Лынтупах — паляк, у Паставах — паляк, у Дунілавічах — паляк... Бацюшка ў Манькавічах і Груздаве — украінец, у Паставах — рускі... Немалаважная гэта прычына таго, што стаўленне да беларускасці ў царкве варожа-нейтральнае, у касцёле часцей за ўсё — зусім варожае. Па сваёй волі ці не па сваёй вядуць такую палітыку святары — меркаваць не бяруся. Ведаю адно: і пры касцёле, і пры царкве ў Паставах даўно ўжо дзейнічаюць школкі для дзяцей, дзе ўнукаў і ўнучак маіх дзядзькоў, якіх у агульнаадукацыйных школах яшчэ толькі збіраюцца вучыць на роднай мове, вучаць па-расейску і па-польску. І школкі гэтыя ў іх жыцці ўжо «вышэйшыя».

Неяк нядаўна завітаў зноў у рэдакцыю адзін з тых, дэлегацкіх дзядзькоў. Прынёс аб'яву аб раскладзе работы курсаў па вывучэнні польскай мовы для дарослых. Адпаведныя беларускія каторы год збіраюцца адчыняць, гэтыя ж — паспяхова дзейнічаюць. Дзядзька выконвае абавязкі старасты. Ён і не хавае, што галоўны ініцыятар і ці не фундатар курсаў — касцёл.

На гэты раз гаворка атрымалася ў нас больш шчырая. І прозвішча чалавека, і гаворка сведчылі аб яго беларускасці. Родным, вясковым, так і не пераадоленым умовамі местачковага жыцця веяла ад кожнага слова. Але называе ён сябе палякам, як і дзяцей, унукаў сваіх. Пераканаць у адваротным шчырага, простага чалавека немагчыма. Яно ж ад першай споведзі, ад глыбінных дзіцячых уражанняў у касцёле.

Нястомны збіральнік гісторыі роднага краю І. Быхавец адшукаў нядаўна цікавы дакумент: справаздачу аб дзейнасці народнага вучылішча ў Лынтупах за 1909—1910 навучальны год. Цікавыя тут звесткі аб дзейнасці школы, і, між іншым, аб нацыянальнасці вучняў. Беларусаў — 91, рускіх — 4, яўрэяў — 5, палякаў — 3. Сярод беларусаў бачым: Адамовіч, Бондар, Вайцяховіч, Дрозд, Гайлюн, Гарбуль, Мачульскі, Рэдутка, Спірыдон, Урбан, Хмылка, Шапель, Шыкавіч, Ягела, Янкевіч, Янчуковіч, Яскевіч. Большасць людзей, якія сёння носяць гэтыя прозвішчы ў Лынтупах, лічаць сябе палякамі. Каментарыі не патрэбны. А прайшло ўсяго восем дзесяцігоддзяў. Два пакаленні маіх землякоў выраслі на роднай зямлі, але — каля касцёла. Які і сёння адыгрывае ў нас тую ж ролю.

А. КАСЦЕНЬ.

г. Паставы.

І СМЕХ, І ГРЭХ

ЯК МЯНЕ РАБІЛІ СТУКАЧОМ

У далёкія брэжнеўскія часіны, дзесьці на мяжы 70-х ды 80-х, я цвёрда верыў у светлую будучыню. Таму вераю ды праўдаю служыў «розуму, гонару і сумленню нашай эпохі». У «Сельгастэхніцы», пад час працы інжынерам-кантралёрам у рамонтнай майстэрні, на грамадскіх пачатках кіраваў камсамольскай арганізацыяй. Налічвалася ў ёй каля 50 камсамольцаў. Як і ўсюды, сярод іх было нямала гультаёў і п'янтосаў. Аднак нервы тады былі моцныя, і я з тым даручэннем няблага спраўляўся. І хоць сходы збіралі раз у год (трэба было штомесяц), пратаколы ў мяне былі ў поўным ажуры. Прыедзе праверка з райкома камсамола, пагартае паперы, ды хваліць мяне за верную службу справе Леніна.

Адзінае, дзе крыху сапраўды прымаў удзел мой камсамол, гэта спартыўныя спаборніцтвы. І прыходзілі на іх, калі паабяцаеш тры рублі. Затое пасля спаборніцтваў камсамол абуджаўся, таннае віно лілося ракою. Толькі не падумайце, што сябе выстаўляю гэткім чысценькім партыйным анёльчыкам. Піў разам з усімі. Ды і прафсаюзную касу рабаваў, бо на харчаванне ўдзельнікам спаборніцтваў давалі толькі 1 руб. 20 кап., а ўдзельнічаць пагаджаліся толькі за траяк — даводзілася прыпісваць мёртвых душаў. І вось за падобны «актыўны ўдзел у гаспадарчым і культурым будаўніцтве, плённую работу па камуністычным выхаванні моладзі і ў сувязі з 60-годдзем ЛКСМ Беларусі» 23 верасня 1980 года далі мне Грамату Вярхоўнага Савета БССР. А перад гэтым атрымаў яшчэ адну ўзнагароду, за якую буду ўдзячны Лепельскаму райкому камсамола ўсё сваё жыццё.

Але ўсё па парадку. Неяк на канцы 79-га года выклікаюць мяне ў райком ды прапануюць за 330 рублёў 20-дзённую пуцёўку ў В'етнам. Адразу даў згоду.

Паперы афармлены. Ад'езд прызначаны на 16 лютага 1980 года. За колькі дзён да яго выклікае мяне кіраўнік «Сельгастэхнікі» Уладзімір Галушка. У кабінеце сядзіць нейкі спрытны з выгляду чалавек. Ветліва просіць кіраўніка пакінуць нас удвух. Той борздзенька выходзіць. Незнаёмец прадстаўляецца супрацоўнікам органаў дзяржбяспекі, пасля чаго ў мяне ад страху пачынаюць дрыжаць каленькі. Кэдэбіст пачаў з усхвалення нашай сацыялістычнай рэчаіснасці ды перспектыў светлай камуністычнай будучыні. Аднак, як ён сказаў, не па нутры нашы грандыёзныя дасягненні драпежным акулам капіталізму. Дзень і ноч яны выношваюць планы, як захапіць нашу вольную федэрацыю ды разбурыць самы гуманны ў гісторыі чалавецтва лад. Словам, вораг не спіць. І вось я еду якраз туды, дзе гэты самы вораг не спіць. І правакацыі, а асабліва схіленні да здрады, будуць чакаць мяне на кожным кроку. Мой цвёрды характар ды непахісную адданасць самай справядлівай партыі ў свеце чалавек з КДБ ведае, аднак усялякае можа здарыцца. Таму я павінен строга прытрымлівацца інструкцый. якія зараз атрымаю, ды абавязкова ўсё запамінаць. а пасля вяртання зайсці ў Лепельскі КДБ і аб усім распавесці. Я паразумела хітаю галавою.

Там будзе прысутнічаць свой чалавек з КДБ, гаворыць ён, толькі я не павінен шукаць зносінаў з ім. Калі ўзнікне неабходнасць, ён сам мяне знойдзе і назавецца чалавекам ад Івана Іванавіча. І вось тады я магу яму цалкам адкрыцца. Аб нашай жа размове — нікому ні-ні.

У Маскве, у гатэлі «Арляня», праходзіць першая сходка гурта. Нас больш за 20 чалавек. Усе з Віцебска, Берасцейскай ды Гомельскай абласцей. Старшы гурта — сакратар Гомельскага абкома камсамола. Памочнік яго — працуе ў тым жа абкоме (прозвішчы ўжо не памятаю). Аднак мы ні ў якім разе не павінны нікому казаць, што нашы кіраўнікі — работнікі абкома, яны — інжынеры з завода.

Кіраўнікі перапісалі ўсіх членаў КПСС. Назвалі нас сваёй правай рукой, заклікалі быць пільнымі ды абавязалі ўзяць кожнаму па 2 бутэлькі гарэлкі. Бо ў В'етнаме ў савецкіх людзей адразу пачынаюцца разладжванні страўнікаў, ад якіх не дапамагаюць ніякія антыбіётыкі. Толькі гарэлка спыняе павальныя паносы.

ТУ-154 сеў у Бамбеі. Першае слова, якое прачытаў у далёкай ды недасягальнай Індыі, было славутае спалучэнне з трох літараў унутры кабіны аэравакзальнай прыбіральні.

У цэнтры Ханоя пасяліліся ў гатэлі «Дэмакратыя». Гурт яшчэ ў Маскве паспеў падзяліцца на свае кампаніі. Мы, віцебцы, ледзь паспеўшы размясціцца, адразу сабраліся ў нумары галоўнай бухгалтаркі з Вялікіх Дольцаў Тані. Пілі гарэлку, якою меркавалі ратаваць страўнікі ад паносаў. Калі яны нас прыхопяць — невядома, а выпіць хочацца ўжо.

Не хапіла прывезенай гарэлкі. Электрык з Чашніцкай папяровай фабрыкі па мянушцы Сэм пабег без в'етнамскіх грошай па начным Ханоі шукаць дабаўкі. Нам пад страхам на працягу 24 гадзін быць вывезенымі ў Саюз забаранялася кантактаваць з замежнікамі. Аднак вельмі ўжо выпіць хацелася. І прынёс Сэм «гаручага»: паўлітэрку рысавай самагонкі.

Языкі развязаліся. Так, слова за слова, высветлілася, што ўсіх камуністаў перад ад'ездам аднолькава інструктавалі кэдэбэшнікі. І ўсе з боязззю ды перасцярогаю чакалі з'яўлення чалавека ад Івана Іванавіча. Пачалі прыкідваць, хто б гэта з гурта мог быць. Рашылі — хутчэй за ўсё кіраўнік. Пра Сэмаву вылазку — нікому ні-ні.

Праз колькі дзён нас перасялілі на ўскрай Ханоя ў гатэль «Вікторыя». Ужо за в'етнамскія донгі купілі ў бары 46-градуснай рысавай гарэлкі, добра выпілі. Дзве нашы сяброўкі, культасветработніцы з Нароўлі, неяк спаткаліся з двума венгерскімі спецыялістамі ды пайшлі «кантактаваць» да іх у нумар. Нас не цікавіў іх занятак, аднак пачуццё падказвала, што без гарэлкі там не абыходзіцца. Бар ужо быў зачынены, а выпіць вельмі хацелася... Пастукаліся. І нам налілі. Так адбыўся мой першы кантакт з замежнікамі. Дамовіліся — нікому ні-ні.

Курорт Дашон на беразе Паўднёва-Кітайскага мора. У двары бара — танцы. Мяне чамусьці ўпадабаў інжынер-грузін, які даўно тут працуе. Пачаставаў гарэлкаю, запрасіў заўтра прыйсці ў інтэрклуб.

У інтэрклуб мы з'явіліся ўчатырох — я, Сэм, Тая, Таня. Пасадзілі нас за агульны стол з палякамі, чэха-славакамі, венграмі. Гарэлкі — мора. І тут, не памятаю з чаго, пачаў я даказваць грузіну, што паколькі мы з Савецкага Саюза, для в'етнамцаў мы ўсе рускія.

— С какого Союза? Я с Грузыи! Я грузын! — не вытрымлівае грузін.

— І я з Беларусі, — тлумачу, — аднак для в'етнамцаў я — рускі, хоць сам я й беларус.

— Ты может и русский, а я — грузын! — ужо крычыць мой новы сябра.

Доўга вялі мы безвыніковую палеміку на смех нашым братам з сацыялістычнага лагера. Кожны застаўся пры сваім меркаванні. А вечарам хтосьці «заклаў» аб нашым паходзе ў інтэрклуб ды сварцы там кіраўніку. (Мы з Сэмам між сабою абвінавацілі ў стукацтве Таню). Ух і даваў ён мне раніцай перад усім гуртам! Назваў увогуле запрашэнне ў інтэрклуб правакацыяй. Яшчэ падобнае — і я буду праз 24 гадзіны ў Саюзе. А там са мною хутка разбяруцца. І вось цяпер, амаль праз 12 гадоў, я вельмі і вельмі ўдзячны таму грузіну. Гэта ён упершыню расплюшчыў мне вочы на тое, што я — беларус.

Далей былі Сайгон (Хашымінам ніхто гэты горад не называў), Вунгтау на беразе Паўднёва-Кітайскага мора, Хіён, востраў у дэльце Меконга, партызанская база ў джунглях, на зваротным шляху — Рангун, зноў Бамбей, Эль-Кувейт. Не хапае месца аб усім распавесці.

Ужо ў цягніку Масква — Берлін мы, віцебцы, дамовіліся «тапіць» кіраўніка, калі пойдзем на справаздачу ў КДБ. Кожнаму ён уеўся ў пячонкі. Асноўнай жа прычынай паслужыла тое, што па прапанове кіраўніка мы стварылі «грамадскі» фонд, аддаўшы яму кожны па 20 донгаў (нам выдалі па 200 донгаў). Куды дзеліся гэтыя чатыры сотні, ніхто не ведаў. Коса толькі пазіралі на дарагі букет кветак, які кіраўнікоў памочнік вёз сваёй жонцы на 8-е Сакавіка.

На другі дзень пасля прыезду бяру пяцігадовага сына для перастрахоўкі (раптам захочуць арыштаваць, а з дзіцем не асмеляцца), іду да двухпавярховага будынка з вузкімі вокнамі. Цісну на званок пры ўваходзе, як таго патрабуе шыльдачка. Дзверы хутка адчыняе знаёмы ўжо ладны мужык, ветліва запрашае наверх. Там сядзіць яшчэ адзін. З цікавасцю выслухоўваюць мае ўражанні аб паездцы. Сын тым часам засынае. Затым пытаюць, ці былі сексуальныя сувязі ва ўдзельнікаў паездкі. Кажу: былі паміж членамі гурта. Адразу перапыняюць — маўляў, гэта іх не цікавіць, яны маюць на ўвазе сувязі з замежнікамі. Тут я й распавёў пра пікнік з венгерцамі ў нумары «Вікторыі». Сваю прысутнасць там растлумачыў не цягаю выпіць, а жаданнем пракантраляваць, аб чым будуць размаўляць нараўлянкі. Распавёў аб тым, як у Ханойскім аэрапорце кіраўнік гурта з памочнікам раздавалі камсамольскія значкі аўстралійскім журналістам, а тыя паначаплялі іх на майкі якраз на месцы, дзе знаходзяцца пупы. (На маю думку, такая абраза чырвонага сцяга ды выявы Леніна павінна была канчаткова знішчыць кіраўніка). Каб сябе перасцерагчы, не забыўся аб дыскусіі з грузінам (на той час я быў шчыра перакананы ў сваёй слушнасці). Асноўны акцэнт зрабіў на грамадскі фонд донгаў, які скруцілі кіраўнікі паездкі.

Усё сказанае дзядзькі з КДБ падрабязна пазначалі ў нататнікі. Затым спыталі, ці чуў ад каго ў «Сельгастэхніцы» выказванні аб незадаволенасці савецкай уладай. Адказаў, што не даводзілася. Ветліва развіталіся. Папярэдзілі, каб аб нашай гутарцы — нікому. Запрасілі абавязкова заходзіць, калі пачую ад каго антысавецкія выпады. Паабяцаў. А сам думаю: хрэн вам, нагі маёй тут больш не будзе. І не было. Самі потым да мяне прыходзілі. Але гэта ўжо пасля таго, як падтрымаў Беларускі народны фронт ды выйшаў з партыі.

Уладзімір ШУШКЕВІЧ,
старшы дыспетчар завода шасцерняў.

г. Лепель.

ЧАС І МЫ

Душы павінны вызваліцца

Эсэ пра помнікі і не толькі пра іх

І ДЗЕ станаўленне нашай новай дзяржаўнасці. Новая дзяржаўнасць павінна мець новыя сімвалы. На жаль, з неабходнасцю гэтага абнаўлення згодны не ўсе. Многім усё роўна — які сцяг над намі развяваецца, абы ў кішэні і ў халадзільніку не было пуста.

Але не будзем спяшацца з асуджэннем. Гэты нігілізм — адлюстраванне цынізму ўлады. Людзі, якія працавалі сярпом ці молатам, ніяк не адчувалі таго, што гэтыя прылады працы красаваліся на дзяржаўным гербе. Гэта ніяк не ўплывала на абставіны іх жыцця, іх заробак і на ўзровень іх залежнасці ад дзяржаўнай машыны. Не трэба здзіўляцца, што многія ўспрымаюць змену дзяржаўнай сімволікі, як чарговую змену дэкарацый у адным і тым жа спектаклі.

Дзяржава так доўга ашуквала нас, што выхавала трывалы імунітэт супраць уласных ідэалагічных атрыбутаў. Здаецца, што мы ўжо перасталі іх заўважаць, і аднолькава абыякава ходзім міма помнікаў правадырам, зламаных лавак, надпісаў «Слава труду!», «піянераў з горнам» і перапоўненых смеццевых кантэйнераў. Гэта — асяроддзе нашага пражывання. Мільёны прывыклі да яго, прыцярпеліся і, здаецца, ужо не заўважаюць ні помнікаў, ні смецця. Але гэта толькі «здаецца». Гэтаксама як Халстамеру, які тужліва брыдзе ў аглоблях: здаецца, што ён не заўважае ні аглобляў, ні хамута, ні воза, які цягне. Але... ён вельмі добра ўсё гэта заўважыць, калі захоча пусціцца наўскач!

Мне здаецца, што ідэалагічныя сімвалы, якія паўсюдна нас акружаюць, маюць велізарнае, хай не заўсёды ўсвядомленае ўздзеянне на нашу псіхіку. Менавіта яны фарміравалі і фарміруюць той унікальны менталітэт «гома саветыкус», якому дзівіцца ўвесь свет. Камуністычная наглядная прапаганда была не толькі славалюбствам бальшавікоў, якія ўвекавечвалі самі сябе: яна была неабходным інструментам дзеля «ампутацыі» духоўных і культурных каштоўнасцей. Нельга ж праводзіць антыцаркоўную палітыку, калі навокал царкоўныя званы, нельга гаварыць аб прыгнёце царызму ля крыжа, пастаўленага ў памяць аб забітым Вялікім князе. Неабходна было знішчыць усе бачныя сімвалы хрысціянства і манархіі, каб насадзіць манархію генсекаў і новую рэлігію — камунізм. Нас на доўгія гады зрабілі язычнікамі, якія пакланяюцца ідалам і ідэалогіі.

Спачатку камуністычная прапаганда ўспрымалася мільёнамі, як заклік да рэкордаў і барацьбы з ворагамі, як сімвал нашых будучых перамог. Але чым больш народ страчваў веру ў ілюзіі, чым больш стамляўся ад цяжкай і недарэчнай працы, тым больш яна станавілася сімвалам непахіснасці таталітарнай сістэмы. Назвы і лозунгі, што натхнялі нашых бацькоў і дзядоў, ператварыліся для нас у бачныя сімвалы той сістэмы, якая столькі год ціснула нас і не давала нам дыхаць, якая зрабіла нас вялымі, апатычнымі, зласлівымі, безыніцыятыўнымі, зняверанымі. Яна прывучыла нас зайздросліва глядзець у чужую кішэню — мо там болей, чым у мяне?

Цяпер нам неабходна стаць іншымі: смелымі, прадпрымальнымі, энергічнымі, паважаючымі працу, сваю і чужую; нам трэба пазбавіцца бязвер'я і абыякавасці, сабранай за дзесяцігоддзі злосці, душэўнай стомленасці. Гэта вельмі цяжка. І немагчыма, пакуль мы жывём усё ў тым жа, насычаным таталітарнай ідэалогіяй асяроддзі.

Тое, што іранічна называюць «свербам перайменаванняў»,— гэта натуральнае жаданне мільёнаў людзей пазбавіцца ад псіхалагічнага ціску таго, што надакучыла, раздражняе, чаго няма ўжо сіл ні бачыць, ні чуць. «Сон розуму нараджае пачвар». Але слушна і тое, што розум, які прачнуўся, існаваць у акружэнні пачвар не хоча.

У той жа час ёсць тысячы людзей, якія **супраць** таго, каб зносіць і змяняць назвы. Асноўная дыскусія ідзе вакол помніка Леніну перад домам урада. Праціўнікі пераносу нават арганізавалі яго абарону. Мне здаецца, што трэба іх зразумець і пачуць іх аргументы. Зрэшты, было б вельмі сумна, калі б нават статуя гэтага чалавека ўнесла дадатковую канфрантацыю ў наша і без таго расколатае грамадства. Думаю, што частка абаронцаў помніка — гэта людзі старэйшага пакалення, звязаўшыя свой лёс і надзеі з камуністычнай ідэалогіяй і сістэмай. Не ўсе з іх знайшлі ў сабе мужнасць і інтэлектуальную смеласць усвядоміць: жыццё аддадзена хімерам. Камуністычным ідалапаклоннікам таксама страшна ўбачыць статую Леніна звергнутай. (Як страшна было кіяўлянам убачыць статую Перуна плывучай па рацэ. Расфарбаваны драўляны ідал здаваўся ім Богам. У жудасці беглі яны па беразе Дняпра і крычалі: «Выплывай, Божа, выплывай!»). Такім чынам, згаданыя людзі абараняюць **не** статую, а сваё пражытае жыццё, аддадзеныя гады і сілы. Гэта... ашуканае пакаленне, яму можна спачуваць, але ж чым яму дапамажаш?

На маю думку, не трэба ўспрымаць Леніна як вульгарнага злодзея з крывавай сякерай. Гэта быў складаны чалавек, ён любіў сваіх родных і блізкіх, клапаціўся аб іх. Хто ведае, колькі добрых пачуццяў і намераў ён «задушыў» у сабе дзеля служэння ідэі. Магчыма, як сцвярджала Надзея Канстанцінаўна, сэрца яго сапраўды білася гарачай любоўю да ўсіх працоўных. І зусім верагодна, што не са зладзейскіх намераў, а менавіта ад гэтай «абстрактнай» любові да «абстрактных» працоўных марылі голадам і расстрэльвалі канкрэтных людзей.

«Абстрактнага» чалавека наогул любіць лёгка. Ён ніколі не падмане нашых жаданняў. Мне здаецца, што абаронцы Леніна таксама любяць яго... абстрактна. Як абстрактны сімвал нашых міфічных дасягненняў і імкненняў да светлай будучыні. Мне здаецца, калі б прыхільнікі Леніна маглі перанесціся на якойнебудзь машыне часу ў 18-ты год і канкрэтна пабачыць, што тварылася ў падзямеллях ЧК, іх колькасць значна б паменшылася, бо многія б зразумелі, што **такое** немагчыма апраўдаць камуністычнай ідыліяй.

Сярод праціўнікаў пераносу шмат людзей, якія неадназначна альбо і зусім негатыўна адносяцца да Леніна. У іх таксама ёсць аргументы, якія трэба выслухаць.

Аргумент першы — мы занадта бедныя: няма ні цэменту, ні матэрыі, ні цвікоў. Трэба спачатку выжыць, стаць заможнымі, а ўжо потым займацца помнікамі і перайменаваннямі. Але, на жаль, парадаксальнасць становішча ў тым, што пакуль мы жывём, па выказванні Маякоўскага, «под Лениным», цвікоў у нас ніколі «ўдосталь» не будзе. Для таго, каб выжыць, а тым больш разбагацець,трэба адмовіцца ад апатыі, навучыцца паважаць сябе і сваю працу — змяніць нашу «саўковую» псіхалогію.

Але мы не зменімся, пакуль жывём пад старымі сімваламі. Тых нешматлікіх духоўных каштоўнасцей, якія мы яшчэ не страцілі, недастаткова нават для таго, каб выжыць, а тым больш стварыць заможнае грамадства. Каб працаваць, закасаўшы рукавы, трэба ведаць — дзеля чаго. Мы павінны адрадзіць страчаныя каштоўнасці і, па-першае, веру і гістарычную памяць народа; мы павінны набыць і засвоіць новыя каштоўнасці — каштоўнасці дэмакратыі. Для эканамічнага адраджэння патрэбен духоўны рэнесанс!

Калі Ленінград перайменавалі ў Санкт-Пецярбург, яго жыхары зрабіліся спадкаемцамі велічы і славы гэтага горада. Яны ходзяць па тых жа абшарпаных вуліцах, але яны сталі **адказнымі** за гэты горад перад сваімі продкамі і нашчадкамі, а, значыць, абшарпаных вуліц яны больш не пацерпяць.

Аргумент другі — гэты помнік мае гістарычную і мастацкую каштоўнасць, ён гарманіруе з ансамблем плошчы, асабліва з домам урада. Слушна, каштоўнасць ён мае і гарманіруе з будынкам у стылі канструктывізму. Але канструктывізм — гэта універсальны стыль, ён быў папулярны ў 20-х, 30-х гадах ва ўсім свеце, і ён не нясе ніякай ідэалагічнай нагрузкі. Зразумела, перад будынкам у гэтым стылі нельга паставіць статую Венеры з Амурам, але зусім неабавязкова перад ім павінен стаяць менавіта гэты помнік з менавіта гэтай статуяй. Гэта можа быць другі помнік, другое афармленне плошчы, якое таксама не парушыць гармоніі. Я ўпэўнена, калі перанесціць помнік у другое месца, дык дом урада ламаць не прыйдзецца.

Помнік Леніну — гэта таленавітае мастацкае ўвасабленне ідэі таталітарызму. Безумоўна, яго трэба захаваць для нашчадкаў, але ў музеі пад адкрытым небам, які нам неабходна стварыць, каб мець наглядную перасцярогу супраць таталітарызму. Галоўная плошча дзяржавы — гэта не мастацкі музей і не музей васковых фігур. Гэта не тое месца, куды ходзяць на экскурсіі — гэта месца, дзе працякае наша дзяржаўнае і палітычнае жыццё, твар нашай дзяржавы перад усім светам. Статуя перад домам урада — сімвал народа і дзяржавы. Ці магчыма, каб нашу абноўленую дзяржаўнасць сімвалізаваў стваральнік таталітарнай сістэмы?

Мы жадаем стаць дэмакратычнай краінай. Можна па-рознаму адносіцца да Леніна, але ці заслужым мы павагу сярод цывілізаваных народаў, калі наш урад будзе спакойна паглядаць з вокнаў на фігуру вынаходніка канцэнтрацыйных лагераў, на помнік чалавеку, які ўсё жыццё з пагардай ставіўся да дэмакратыі?

У Францыі ёсць помнікі якабінцам, але не перад Елісейскім палацам (як сімвал Французскай Рэспублікі). Да таго ж, з'явіліся яны не адразу пасля якабінскай дыктатуры, а, мусіць, на сто гадоў пазней, калі ў свядомасці французаў згладзіліся раны, нанесеныя рэвалюцыяй, калі настала пара прымірэння, і праўнук закатаванага арыстакрата змог выпіць шампанскага з праўнукам якабінца. Для нас гэты час яшчэ не надышоў, бо далёка не ўсе могуць глядзець на Леніна толькі як на гістарычную постаць. Многія прайшлі праз лагеры, у многіх загінулі бацькі. Раны, нанесеныя таталітарызмам, яшчэ не загаіліся. І мы, на жаль, да гэтай пары атручаны таталітарызмам. Мы яшчэ далёка не цалкам вызваліліся ад яго ні ў мысленні, ні ва ўчынках.

Наша імкненне пазбавіцца ад таталітарных сімвалаў — гэта ў многіх адносінах імкненне адысці ад сябе ўчарашніх. Яно зразумела, але змяшчае ў сабе пастку. Існуе ж вялікая спакуса ўявіць, што калі ў нас і сцяг, і герб, і назвы — усё новае, дык і самі мы зрабіліся найноўшымі! Калі б так! На жаль, нам яшчэ доўга прыйдзецца вызваляцца ад таталітарызму ў сваёй ментальнасці. І мне здаецца, чым больш мы будзем крытычнымі да сябе, тым хутчэй мы здолеем «дэмакратызаваць» уласную свядомасць.

...І ўрэшце, апошні аргумент абаронцаў помніка— самы сур'ёзны, на мой погляд: «Хопіць руйнаваць да грунту!» Як гэта ні дзіўна, але статую бальшавіцкага правадыра абараняюць з-за **непрымання** бальшавіцкіх жа метадаў. І сапраўды, калі разглядаць сітуацыю на ўзроўні дзеясловаў, дык ёсць нейкая аналогія: тады знішчалі і цяпер пачынаюць знішчаць. Што ж зробіш? Не ўсе помнікі правадырам варты быць у музеі навейшай гісторыі. Да таго ж, адных помнікаў Леніну столькі, што іх колькасць занесена ў кнігі Гінеса, і пры ўсім жаданні іх захаваць музеяў не хопіць.

Але давайце разгледзім становішча больш падрабязна. Давайце параўнаем — што знішчалі тады і што хочуць знішчыць цяпер. Пасля кастрычніцкага перавароту знішчаліся духоўныя і культурныя каштоўнасці. Каб пасля пабудаваць капішчы новым ідалам. Вядомы рускі філосаф Г. П. Фёдараў смуткаваў аб тым, што помнікамі Леніну «будет осквернена Россия». Але не толькі Расею — усю велізарную імперыю ўтыкалі бюстамі Ільіча. І мы жывём на апаганенай зямлі. Дык няўжо апаганенай перададзім яе нашчадкам?

Трэба падумаць, у якім асяроддзі будуць гадавацца нашы дзеці. Калі вы прыйдзеце з дзіцем на плошчу, што вы скажаце яму пра гэты помнік? Гэта добры дзядок? Тады на якіх маральных крытэрыях вы будзеце выхоўваць сваё дзіця? Альбо, наадварот, вы скажаце — гэта не добры дзядзька, але ж у нас прынцып такі — нічога не ламаць, хай стаіць?..

Мы не хочам бачыць сваіх дзяцей рабамі, згодлымі цярпець усё заўгодна. Не трэба, каб яны гулялі каля «жалезных» правадыроў. Мы ўжо пакідаем ім Чарнобыль — дык давайце пакінем ім хаця б маральна і ідэалагічна чыстае асяроддзе існавання. Мы хочам бачыць сваіх дзяцей свабоднымі і са здаровай душой.

Тацццяна ПАЛЯКОВА,
сябра БСДГ.

Фота Г. ЧАРАВАЧА.

ВІНШУЕМ!

«ЛіМ» віншуе з 50-годдзем празаіка Вячаслава Дубінку, зычыць яму новых творчых поспехаў.

Свой 60-гадовы юбілей сустракае празаік Яўген Каршуноў — колішні лімавец. Жадаем Яўгену Іванавічу творчага плёну.

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

З ПАВАГАЙ ДА ГІСТОРЫІ

Яшчэ адзін штогоднік нарадзіўся ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» — напярэдадні Новага года пабачыў свет зборнік публіцыстычных артыкулаў «З гісторыяй на «Вы» (укладальнік — Уладзімір Арлоў). Адкрываецца ён славутай багдановічаўскай «Пагоняй», якая сёння, як і калісьці, успрымаецца гімнам нацыянальнага Адраджэння. На яго, Адраджэнне — мовы, народа, дзяржаўнасці, — добра працуюць усе матэрыялы.

Зборнік пачынаецца і завяршаецца выступленнямі народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава. Першае — уступнае слова на ўстаноўчай канферэнцыі гісторыка-асветніцкага таварыства памяці ахвяраў сталінізму «Мартыралог Беларусі» — «Дзеля будучыні народа», другое —прамова на ўстаноўчым з'ездзе Беларускага народнага фронту — «Адгорнем новую старонку».

Шмат пазнаваўчай інфармацыі, якая раней не ўваходзіла ў шырокі ўжытак, у артыкуле А. Грыцкевіча «Карл Маркс і Фрыдрых Энгельс пра Беларусь».

Чытач знойдзе ў штогодніку таксама артыкулы «Назвы Бацькаўшчыны: вярнуць страчанае» Л. Лыча, «Як яна пачыналася» (роздум над раманам аб вайне) І. Ласкова, «Каб не ператварацца ў таўраў» У. Арлова, «Так пачыналася адраджэнне» А. Цітова, «Падзеі гісторыі і версіі літаратуры» К. Тарасава, «Нацыянальныя сімвалы: народ і гісторыя» М. Ткачова, «Ліст да рускага сябра» А. Каўкі.

Тут жа верш Р. Барадуліна «Беларускаму народнаму фронту «Адраджэньне» на дзень з'езду», развагі В. Чаропкі «...І робіцца трывожна», артыкул А. Мальдзіса «Чалавек — стварэнне гістарычнае»...

І яшчэ адно на завяршэнне. У зборніку «З гісторыяй на «Вы» шмат публікацый, што ў свой час упершыню друкаваліся на старонках «ЛіМа».

А. М.

Анкета «ЛіМа»

Аддзел крытыкі і бібліяграфіі віншуе сваіх аўтараў і чытачоў з Новым годам і працягвае друкаваць адказы на анкету.

1. На што, па-вашаму, абапірацца творцу, у прыватнасці пісьменніку, ва ўмовах «міжчасся», няўхільнага насоўвання рынку? Ці можна сёння пісаць, як раней, — як бы па інерцыі?

2. Як вы ставіцеся да спробаў стварэння беларускай масавай культуры, да жадання некаторых маладых літаратараў здабыць вядомасць, спадабацца чытачам «любой ценой»?

3. Ці дапускаеце вы, зноў жа ўлічваючы «рыначныя» густы, свядомую эксплуатацыю той ці іншай «моднай» формы? Ці дапаможа нам арыентацыя на фармальны пошук і чужыя знаходкі ў вырашэнні моўных, чытацкіх і іншых праблем?

Алесь КАСКО

НЕПАЗБЕЖНАСЦЬ НАВІЗНЫ

1. Згадаўся невялічкі факт з біяграфіі Л. Андрэева: за ганарар ад свайго першага апублікаванага апавядання «Баргамот і Гараська» ён, малавядомы тады аўтар, купіў сабе новы гарнітур і паехаў у ім на замежны курорт. Гэта было, зразумела, ва ўмовах рынку, бо іншых умоў у тым часе проста не існавала. Пісьменнік натрапіў на багатага выдаўца? Магчыма. Але, дапускаю, і на такога ў аднагачассі, які здолеў ацаніць твор або, што больш верагодна, сумеў убачыць у маладым аўтары перспектыву ягонага росту, а заадно і перспектыву супрацоўніцтва з ім. Словам, падтрымаў, плацячы з уласнай кішэні.

Ці мелі і ці маем такога выдаўца мы, знаходзячыся цалкам пад апекаю дзяржавы? Куды там! Пануе яе вялікасць «стаўка»: за радок, за аркуш, за перавыданне... Яшчэ—за званне, членства. Па сутнасці, за нейкую матэматычную велічыню. Міжволі і таленавіты літаратар разбэшчваецца, пачынае пісаць якраз «па інерцыі». Галоўнае — аб'ём, перыядычнасць друкавання. Пяць абзацаў апісання пылу, дзесяць — усходу сонца і мычання кароў на выгане, пятнаццаць—памешвання жару ў печы качаргою. Атрымліваецца раман, затым яго працяг, эпапея, адпаведна і адна-двух-трох - чатырохтомнік. А публікаваць—дык абавязкова па-за чаргою, адпіхнуўшы незнакамітага. Куды толькі і знікае высакародная мэта «служэння», звычайная сумленнасць! Хіба гэта называецца свабодай творчасці і свабодай друку?

Рынак разнявольвае. Хоць і не адразу, не без болю. Ён зліквідоўвае штучныя стымулы і прывілеі, у аднолькава свабодныя ўмовы ставіць усіх творцаў і ўсіх выдаўцоў ды рэдактараў. Збаўляе «ціхіх», неамбіцыйных літаратараў ад прыніжанага стаяння ў чарзе па кніжку, што мала чым адрозніваецца ад чаргі па мэблю ці панчохі. Думаю: Бог ведае, калі яшчэ пабачыў бы ўласную кніжку прозы наш здольны берасцеец А. Філатаў (а яму ўжо за 50), калі б не наважыўся выдаваць яе ў кааператыве, за ўласныя грошы. Так, наўрад ці ён купіць за выручку гарнітур і замежную пуцёўку, затое надрукаваўся, займеў нарэшце такую магчымасць.

Андрэеўскага выдаўца і мецэната яшчэ трэба чакаць: «міжчассе» толькі пачалося. Ніхто не адымае ад дзяржавы права і абавязак рэгуляваць кнігавыданне: ненармальна ж— пра гэта мы не толькі кажам, а і крычым,—калі на сексалагічную ды эратычную літаратуру папера ёсць, а на школьныя падручнікі няма. А творчым працэсам кіруюць талент і сумленне пісьменніка. Слова ганару, лепш галадаць, чым пераробджацца—кідаць, скажам, маральна-этычную тэматыку і пераходзіць на дэтэктывы, станавіцца да таго ж іншамоўна-беларускім пісьменнікам, пакідаючы родныя слоўцы ў творы дзеля экзотыкі, дзеля «мясцовага каларыту». Не пісьменніку падстройвацца пад рынак, а рынку ў асобе выдаўца і мецэната шукаць беларускіх талентаў. Калі так будзе?..

2. Ад масавай культуры нікуды не дзенемся. Была, ёсць, будзе. Семдзесят з гакам гадоў існавала савецкая масавая культура, у тым ліку і літаратура—«сплошной Массивий Муравелий» (А. Вазнясенскі). Гэта тое, што стваралася ў форме плаката або паводле прынцы-

Нічыпар ПАШКЕВІЧ

НА ІНШАЙ ХВАЛІ СВЕТААДЧУВАННЯ

1. Прызнацца, мяне трохі збянтэжыла пытанне, з якога пачынаецца анкета, дакладней, яго першая палова. Яно датычыць такой сферы інтэлектуальнай дзейнасці чалавека, дзе **аперaджальная** калектыўная ці чыясьці аўтарытэтная прыватная думка, па-мойму, абсалютна нічога не значаць, хоць нядаўна нас стараліся пераканаць у адваротным (успомнім, напрыклад, ходкае паняцце «сацыяльны заказ»). Ніякі самы дасведчаны і ўвішны сацыялагічна-эстэтычны брокер не паможа пісьменніку здзейсніць выйгрышную здзелку з мастацтвам і чытачом, разлічыўшы ўсё зарання. Бо пісьменнік — прадпрыемец не з тых, хто шукае і спажывае гатовыя ідэі і тэхналагічныя распрацоўкі. Ён сам і вынаходца ідэй, і майстра іх увасаблення ў матэрыял. Сам і алмазы шукае, і аграньвае іх у брыльянты. І тут у яго адзін толькі памочнік-дарадца—талент, якога, аднак, нідзе не пазычыш.

Чулы да ўсяго, што хвалюе і непакоіць чалавека, у пэўным сэнсе крохкі і безабаронны свет мастацкай творчасці трапятліва адгукаецца на розныя ўскладненні, павароты і землятрусы грамадскага жыцця. Можа, з-за гэтага і ўзнікае трывога: а ці не выбівае сённяшняя наша палітычная, сацыяльная, духоўная і розная іншая бездараж глебу з-пад ног творчай асобы? Што ж, ёсць, пэўна, нямала і такіх драматычных вынікаў перабудовачнай стыхіі. Асабліва ў тых выпадках, калі пісьменнік, прывязаны сваёй творчасцю да сучаснасці, шчыра верыў у гістарычную справядлівасць таго шляху, па якім мы ішлі. Сёння ж усё так імкліва мяняецца, славутае «новае мысленне» часта робіцца настолькі новым, што, як мы любілі жартаваць у вайну, без прывычкі і не ўстаіш (гэта калі снарад ці міна разрываюцца проста перад носам). Але ж ці не замала для пісьменніка быць усяго што летапісцам (гэтым «званнем» мы чамусьці ўзнагароджваем лепшых)? Ды яшчэ даверліва прымаць за золата ўсё, што блішчыць?

Ва ўсякім разе, калі мы гаворым пра цяперашняе наша «міжчассе» і спрабуем звязаць яго праблемы з мастацкай творчасцю, то, думаецца, сапраўднае мастацтва тут ні пры чым. Бо яно заўсёды жыло сваім розумам і не вагалася разам з лініяй якой-небудзь партыі. Для сапраўднага мастака, які не толькі ўмее бачыць і занатоўваць фарбы бягучага жыцця, але і патрабавальна суадносіць усё існае з высокай гуманістычнай ідэяй, можна казаць, любы час — «міжчассе». Таму што ніколі такога не было (і, напэўна, не будзе!), каб сацыяльныя, палітычныя і эстэтычныя ідэалы грамадства супадалі з рэальнасцю. Праўда, ва ўяўленні некаторых нашых эстэтыкаў у сацыялістычным грамадстве гэта вось-вось павінна было адбыцца, але мы сёння, пазбаўляючыся ад дагматычнага ачмурэння, добра бачым абстрактнасць такіх фантазій.

Увогуле ж пазначаць пражытыя намі апошнія пяць-шэсць гадоў паняццем «міжчассе», якое нясе ў сабе адмоўны змест, з пункту гледжання пісьменніка, думаецца, несправядліва і няўдзячна. Бо сёння якраз складваюцца даволі спрыяльныя абставіны для творчага разгарнення. І найпершая з іх — магчымасць суладнага ўзаемадзеяння таленту і сумлення, магчымасць гаварыць праўду, не крывячы душой, не азіраючыся і не баючыся, што напісанае заляжа ў тваім стале ці траліць у сейф якога-небудзь назіральнага ці віжавальнага ведамства. Гэта ўвачавідкі мяняе псіхалогію творчасці. Якой бы стракатай па мастацкіх вартасцях ні была сённяшняя беларуская літаратура,яна ўсё-такі адрозніваецца ў аснове сваёй пафасам рашучага абнаўлення, жыве на зусім іншай, чым раней, хвалі светаадчування. Тое, што ўчора было доблеснай адзнакай нямногіх, сёння становіцца **нормай** у выбары творчай пазіцыі. Да ўсёй літаратуры вяртаецца высокае сумленне і адчуванне сапраўдных інтарэсаў чалавека і каштоўнасцей народнага жыцця, парадкам растрэсеныя ёю на дарогах прымусова-добраахвотных пошукаў паўпраўды. Паглядзіце хоць бы, як маштабна і востра загучалі ў ёй матывы і тэмы нацыянальнага адраджэння, пакутаў і страт, што напаткалі народ у гады сталіншчыны і на іншых пераkатах нашай валюнтарысцкай эпохі, а да гэтага прыспела яшчэ тэма чарнобыльскай трагедыі, абцяжаранай злачыннай афіцыйнай палітыкай, — і вы пераканаецеся, што ні пра якую страту галоўных арыенціраў ці разгубленасць гаварыць не даводзіцца. Наадварот.

Калі ж браць новую сітуацыю ў краіне ў яе рыначным аспекце, то тут сапраўды пісьменніку пакуль што не свеціць нічога добрага, ускладняецца таксама і без таго вострая праблема функцыяніравання мастацкага слова ў грамадстве. «Няўхільнае насоўванне рынку» можа бязлітасна ўдарыць па матэрыяльным дабрабыце таго, хто жыве з творчага заробку. Пэўна ж, не да творчага настрою будзе, калі, як пісаў Твардоўскі, у твой «горды свет» натхнення «войдет жена, коснувшись, к слову, за обедом вопросов хлеба и пшена». Таму што плён тваёй працы можа на доўгія гады затрымацца ў выдавецкай шафе з-за недахопу паперы (Гэта ўжо, дарэчы, адбываецца). А тым часам ідзе ўзаконеная рыначнымі адносінамі магутная перакачка паперы з дзяржаўных рэзерваў (бо прыватнай папяровай вытворчасці ў нас, як вядома, пакуль няма) на склады кааператыўных дзялкоў, якія гоняць мільённымі тыражамі розную ходкую, часта нізкапробную чытаніну. І друкуецца гэтая прадукцыя таксама ж на дзяржаўных прадпрыемствах, выцясняючы адтуль «нявыгадныя» малатыражныя заказы нашых выдаўцоў. І збываецца яна патэнцыяльна нашаму чытачу — пакупніку, з'ядаючы кніжную частку яго бюджэту...

Што і казаць — карціна незайздросная. Але чым тут можна суцешыць? Не падладжвацца ж пад гандлёвыя густы кааператыўных дзялкоў, бо гэта ўсё роўна, што прадаваць душу д'яблу. Дасць Бог, можа, паразумнее наша дзяржаўная ўлада і зразумее, што нельга аддаваць на волю стыхіі духоўныя інтарэсы грамадства.

Па крайняй меры, сапраўдны мастак ні пры якіх нягодах не кіне ў роспачы пяро і будзе цярпліва несці свой крыж немітуслівага працаўніка літаратурнай нівы.

Развіваючы праблему выжывання «прыгожага пісьменства», анкета далей (у другой палавіне першага пытання) схіляе нас пашукаць адну з прычын небяспекі ў іманентных асаблівасцях самой літаратуры, як бы намякаючы на яе самазадаволенасць, ленаватасць, ці што. «Ці можна сёння пісаць, як раней, — як бы па інерцыі?» Павінен сказаць, што гэтае пытанне па сваім падтэксце лёгка трансфармуецца ў клічны сказ-пратэст: «Ці ж можна сёння пісаць, як раней!...»

Разам з тым я, канечне, не адмаўляю пастаўленага пытання і ўрэшце бачу ў ім, поўнасцю падзяляючы, справядлівы клопат пра наватарскі пошук як умову нармальнага развіцця літаратуры і заруку цікаўнасці чытача да яе. Асабліва таго чытача, які стала жыве ў свеце класічнай, лепшых узораў сучаснай ды яшчэ замежнай літаратуры і мае развіты эстэтычны густ.На мякіне перапевaў, свядомага ці несвядомага пераймання «ходкіх» тэм, матываў, прыёмаў яго не зловіш. Двойчы актуальная гэтая ісціна для тых, хто толькі ступіў ці ступае на шлях творчасці і не мае яшчэ стойкага імунітэту супраць чужых уплываў.

На жаль, інерцыя мастацкага мыслення — з'ява жывучая і шматстайная. Назіраць яе можна не толькі ў маштабах вялікіх літаратурных перыядаў, але, так сказаць, і на карцедвухвёрстцы. Пачытайце, напрыклад, старонку за старонкай нашу сённяшнюю патрыятычную лірыку, і вам адначасова з глыбокімі перажываннямі давядзецца часценька трапляць на водмелі рытарычных ці саладжавых прызнанняў у любві да роднай зямлі, яе мовы, спрадвечных народных традыцый, як і дзяжурнага гневу супраць адшчапенцаў і ганіцеляў нашай нацыянальнай ідэі. Нібыта нехта прымушае кожнага паэта абавязкова засведчыць у рыфму наяўнасць гэтых пачуццяў незалежна ад таго, ці ёсць у яго за душой свежае слова, ці няма. А тым часам адбываецца дэвальвацыя святой тэмы нацыянальнага адраджэння. Такая ж небяспека, па-мойму, навісае і над чарнобыльскай тэматыкай. Запярэчыце — а пры чым тут інерцыя, калі мы маем справу проста з неарыгінальнымі, слабасільнымі рэчамі? А прытым, што мастацкая нямоглaсць нараджаецца зазвычай

пу «пісьменнік папісвае, чытач пачытвае» (гэты прынцып У. Ленін заўважаў толькі ў буржуазнай літаратуры). Нямасавымі былі булгакаўскія ці, скажам, быкаўскія творы. Усё астатняе — масавае, шэрае, плыткае, хоць нібыта і чытэльнае.

Спробы маладых літаратараў вырвацца з такое масавасці трэба вітаць. Пакуль што я не заўважаю, каб рабілі яны гэта «любой цаной»: не дужа захапляюцца ні вулічным лексіконам, ні ўзорамі насценнага пісьма пячораў-прыбіральняў. Істотным выдаткам іхняга «разняволення» лічу празмернае расхістванне класічных формаў паэзіі і прозы, амаль пагалоўнае захапленне вершам у прозе і прозаю ў вершы. Што ні напісаў—твор, і не пасягай на свабоду аўтара.

Маюць такія ж выдаткі маладыя і ў сваім імкненні знарочыста апяваць прыземленае, цёмнае. Аднастайны вобразны лад—цені, здані, пацукі, павукі—таксама набліжае іхнія творы да масавай культуры.

3. Як ужо казаў вышэй, рабіць гвалт над «моднай» формай, тым часам і над «моднаю» тэмаю—бясплённа. Тут хацелася б паразважаць над другою часткаю пытання. Шляхі пошукаў, узоры знаходак—ці заўсёды яны «чужыя»? Сучасны, найчасцей малады, творца абвяшчае сябе мадэрністам на той падставе, што ён, маўляў, арыентуецца на навейшыя напрамкі і стылёвыя метады заходнееўрапейскага і сусветнага мастацтва. Бо недастаткова ведае ці звужана разумее традыцыйныя нацыянальныя формы: гэта, нібыта, фальклорная прыпеўка ды рытміка ляўкоўскага цыкла Я. Купалы. Так яго вучылі ў школе, затым у інстытуце (да таго ж параўноўвалі згаданы цыкл з болдзінскім А. Пушкіна). А ў той жа народнай песні такая разнастайнасць формаў і інтанацый, што паўтарай—не паўторыш, спасцігай—да канца не спасцігнеш.

Максім Багдановіч не толькі сцвярджаў: «У нас кожны кірунак можа мець цэннасць». Ён стварыў непераўзыдзеныя ўзоры ў вельмі многіх з гэтых кірункаў. Не ведаю, напрыклад, лепшага верлібра за ягоныя— «Я хацеў бы спаткацца з Вамі на вуліцы...» Знаходзім у М. Багдановіча і віртуозны гукапіс, і сюррэалістычную вобразнасць, і эратычную пачуццёвасць — ледзь не ўсё, чым казыраюць нашы сённяшнія «авангардысты». Мусіць, варта чым найхутчэй перабудоўвацца крытыцы, літаратуразнаўству, змяніць сваё стаўленне як да «фармальных пошукаў», так і да праблем традыцый і наватарства.

ад жадання хутчэй далучыцца да голасу, які ўжо знайшоў моцны водгук у людскіх сэрцах, — як гаворыцца, і мы аралі.

Хацеў бы яшчэ сказаць і вось пра што. Вызваленне ад учарашніх, пазбаўленых самастойнага аналітычнага пачатку, часам груба ідэалагізаваных поглядаў на савецкую рэчаіснасць — шлях даволі складаны і, відаць, доўгі. Многае вельмі глыбока ўелася ў псіхалогію літаратуры, асабліва яе сталых пакаленняў. А між тым без натуральнага, арганічнага самавыяўлення асобы, як вядома, сапраўднай творчасці не бывае. «Как мы дышим, так и пишем», — хораша сказаў, здаецца, Булат Акуджава. Кідаецца ў вочы, аднак, што для таго-сяго справа гэтая не такая ўжо і замыславатая. Ага, маўляў, сёння ў грамадстве самы высокі, абвальны попыт на крытычны, выкрываўчы пафас — значыць, зменім свае некалі казырныя плюсы на казырныя цяпер мінусы, замест ружовай фарбы выціснем на палітру чорную, на твар некалі любімага прабіўнога героя пакладзём грым ліхадзея — і чытач па-ранейшаму ў нас у палоне. Хіба вам не сустракаліся яшчэ такія ўзоры хуценькай «змены вех» тымі, хто ніяк не хоча сёння «выпадаць у асадак»?

Кан'юнктуршчына, лакейскае жаданне дагадзіць натоўпу ніколі не прыводзілі літаратуру і мастацтва да дабра.

2. Што і казаць, душа радуецца, калі песні беларускіх паэтаў і кампазітараў, нашы раманы і п'есы, творы выяўленчага мастацтва, вакальныя калектывы набываюць шырокую папулярнасць, і не толькі на роднай зямлі, а і далёка ў свеце. Але дамагацца жаданых маштабаў гэтай радасці шляхам стварэння беларускай «масавай культуры»?

Праўда, мне не давялося ні чуць, ні чытаць што-небудзь «праграмнае» наконт гэтага. Пра спробы стварэння розных партый і грамадскіх рухаў у рэспубліцы чуў, іх маніфесты і дэкларацыі чытаў, а вось тут даў маху. Цікава было б пазнаёміцца, паглядзець, як уяўляюць сабе характар і змест новага культурнага напрамку яго энтузіясты. Як яны думаюць спалучыць свае намеры быць творцамі духоўных каштоўнасцей, прызначаных для маральнага і эстэтычнага ўзбагачэння чалавека, з усім тым, што хаваецца за паняццем масавай культуры, якім яно склалася на Захадзе (а прыйшло яно да нас іменна адтуль). Бо хаваюцца там не толькі ліха закручаныя дэтэктывы, бяскрыўдныя прыгодніцкія ці любоўныя гісторыі, разлічаная на баўленне часу белетрыстыка, пра «майстэрства» стваральнікаў якой адзін амерыканскі даследчык з'едліва сказаў: «Кожны, хто ў сілах напісаць паштоўку, можа напісаць і раман»... Жывячыся ідэямі, тэматыкай, прыёмамі сур'ёзнага мастацтва, ставячы іх, што называецца, на паток, дзе яны ператвараюцца ў шырспажыў, масавая культура заваёўвае псіхалогію людзей і сваімі «фірменнымі» спакусамі. Культ грубай сілы, містыка, абсурдная фантастыка, эстэтызацыя жахаў, сексуальная бессаромнасць, смакаванне самых нізкіх чалавечых інстынктаў і г. д. — усё гэта трывалыя асновы маскультуры, якія і робяць яе небяспечнай пошасцю нашага часу.

Дык што — будзем яшчэ глыбакадумна разважаць, ці ствараць, ці не ствараць яе на нашай нацыянальнай глебе? Мала нам, што яна і так нахабна лезе з-за мяжы на нашы кіна- і тэлеэкраны, кніжны рынак, эстраду, у дыскатэкі? Адно, пра што трэба было б думаць ды клапаціцца, гэта як засланіць ёй дарогу, ды яшчэ хіба што — як стрымаць сябе ад правінцыяльных захапленняў яе «прафесіянальнымі» вартасцямі, калі яны часам сустракаюцца. Бо чым далей, тым больш горкім будзе плён нашай сляпой зайздроснівасці да чужога.

3. Дазвольце адказаць толькі на частку трэцяга пытання, бо ўсяго не адолею, чую ўжо не адзін унутраны званок: рэгламент!

Наконт уплыву фармальных пошукаў на вырашэнне моўных і чытацкіх праблем. Ісціна, як вядома, правяраецца практыкай. А практыка такая. На працягу дваццатага стагоддзя наша літаратура ўвайшла ў пару эстэтычнай сталасці і авалодала ці не ўсімі жанрамі і формамі еўрапейскага прыгожага пісьменства. Былі, здаецца, нават спробы ўвесці ў паэтычны ўжытак японскі жанр хоку. Не бедныя мы на фармальны пошук і ў больш вузкім, вобразна-стылёвым сэнсе слова. А тым часам сфера бытавання беларускай мовы катастрафічна звузілася. Вось такі «ўплыў». Спадзявацца ў гэтых адносінах на энергію фармальных пошукаў, калі гэтулькі агульнавядомых прычын і фактараў дзейнічаюць у адваротным кірунку, як відаць, не даводзіцца.

АБМЯЛЕЛА «ВЕЧНАЯ КРЫНІЦА»...

Па старонках нечытэльных кніг

Адзін з рускіх эмігрантаў, успамінаючы маладосць, аднойчы заўважыў: у кожнай рэдакцыі ёсць супрацоўнік, які не хоча, не можа і не павінен пісаць. Па аналогіі выводжу правіла, што з вялікай колькасці кніг, што ў нас выдаваліся і выдаюцца, нямала такіх, якія не могуць і не павінны быць прачытаны (добраахвотна, ва ўсякім разе). Яны пішуцца ці складаюцца для вала, для плана, для справаздачы, для прыкрыцця ад крытыкі ў рэшце рэшт. Паспрабуй разгрызць ідэйна вывераны твор, напісаны самымі добрымі намерамі ды яшчэ на патрыятычную тэму!

Кнігі, якія я бяруся аглядаць, узяты мной з адной паліцы. Толькі не бібліятэкі, а кнігарні. Прызнаюся, што чытаць іх нават па абавязку — суцэльная пакута. Іх аб'ядноўвае, акрамя выхаваўчых (дакладней, спекулятыўных) разлікаў і гучных рубрык накшталт «Слава твоя, Родина», тая акалічнасць, што ўсе яны выпушчаны ў адным выдавецтве — «Юнацтва».

Што «Юнацтва» заўжды дбала пра ідэйнасць — няма мовы. Дастаткова зазірнуць у анатацыі. Ды калі па раздзелу мастацкай літаратуры ўсё ж праходзяць часам творы сапраўды мастацкія, то куды горш справа з якасцю дакументалістыкі. Тут усе крытэрыі звяліся да тэмы, ідэі і дыдактычнага пафасу. Вельмі выгаднай і няцяжкай справай для штатных супрацоўнікаў было і складанне разнастайных тэматычных зборнікаў, зноў-такі — выхаваўчага накірунку. Яны выходзілі штогод і адзін за адным ціха патаналі ў моры друкаванай прадукцыі.

З аднаго з такіх зборнікаў я і пачну. «Твой зорны час» (1985), вершы і апавяданні беларускіх пісьменнікаў, прысвечаныя тэме рабочага класа. Ва ўступе, які нібыта належыць пяру перадавіка вытворчасці, у дужа акадэмічным стылі гаворыцца пра авангардную ролю, пафас барацьбы, новага чалавека. Класікі прадстаўлены вершамі, дзе праслаўляюцца моладзь і камсамол (без Купалы і Коласа як абыдзешся?). Іншыя знакамітыя аўтары — А. Куляшоў, П. Броўка, М. Танк — услаўляюць працу ўвогуле, ды прытым з выразна сялянскім ухілам. Больш чым каму з прадстаўнікоў рабочага класа пашанцавала шахцёрам: пра іх у зборніку вершаў шмат. Ёсць вершы-прысвячэнні канкрэтным асобам, калектывам і арганізацыям: малярам Нафтабуда, кранаўшчыцы Нафтабуда (ці не было ў Полацк мэтавай цэхоўскай паездкі?), камсамолу Беларусі. Сустракаюцца характэрныя для даваенных гадоў «жалезныя» матывы: «І мускулы у нас, як з-пад прэса: не мускулы, а жалеза». Інтанацыі іншага паэта сягаюць яшчэ далей, да часу першых рэўкомаў: «Нам молада, нам завірушна... Палессе ці стэп, дзе кавыль, напорыста, смела, узрушана мяняем мы казку на быль». Непасрэдна гегемонам нямногія з творцаў натхніліся, што ўвогуле заканамерна. Годам пазней выйшла дакументальная аповесць У. Якутава «Александр Червяков». Даволі жыва і жвава, але не без стылёвай эклектыкі аўтар апавядае пра жыццёвы шлях вядомага дзяржаўнага дзеяча Беларусі. Чым далей, тым больш па меры чытання белетрыстыка саступае месца махровай газетчыне, а то і дзяжурнаму пераказу агульнага характару. «Под звуки пролетарского гимна закончил свою работу съезд, оповестивший о рождении нового боевого отряда партии Ленина Коммунистической партии Белоруссии.

— Это самая счастливая минута в моей жизни! — воскликнул Червяков, обнимая Александра Фёдоровича Мясникова».

Цікава, былі сведкі ў гэтых абдымкаў ці фантазія аўтара настолькі разыгралася?

Жыццяпіс Чарвякова абрываецца недзе на годзе 1935-м. Пра абставіны смерці і нават пра сам факт яе — ні слова. Як быццам першы кіраўнік беларускага ўрада дасюль у нашых радках у якасці персанальнага пенсіянера. Пашкадавалі юнага чытача: навошта яму ведаць пра абвінавачванні, праследаванні з боку таварышаў па партыі, пра трагічную гібель. Час, як мы кажам, не дазваляў сказаць усю праўду? А між тым — ішоў год 1986...

Яшчэ адна кніга таго ж года: М. Зянькевіч, «Эпоха в лицах», гісторыка-сацыялагічныя партрэты. Ухвалена і рэкамендавана да друку Інстытутам гісторыі партыі пры ЦК КПБ. «Пламенные комиссары», «несгибаемые ревкомовцы», рабселькоры, стаханаўцы ды іншыя «незабвенные образы» сталі аб'ектам пільнай увагі аўтара-журналіста. Тут ужо не проста эклектыка—неверагодная мешаніна імён, лічбаў, гістарычных звестак, усемагчымых вытрымак і прапагандысцкіх клішэ. «Сацыялагічнае апытванне» звялося да таго, што ў вусны брыгадзіраў, механізатараў, токараў, фрэзероўшчыкаў, электрыкаў укладзены збітыя, банальнейшыя разважанні наконт таго, якімі павінны быць сучасныя чэкісты, або адкрыцці тыпу: цаніць чалавека, паважаць яго гонар і годнасць у нас пачалі з лістапада 17-га года. Менавіта з лістапада, не раней — вось што паказальна!

З кнігі мы даведваемся, што першыя камсамольцы ўдасканальвалі сваіх аднасяльчан, што камуністычная партыя сыграла выдатную ролю ў арганізацыі партызанскай барацьбы, што цаліна была «вместилищем мудрого опыта» розных народаў, што на ўсё перадавое ў СССР буржуазная прэса адгукалася «злобным, оголтелым воем». Ага цытатка, праўда, зацікавіла. У сакавіку 1941 года Гітлер сказаў у выступленні перад сваімі генераламі: «Мировоззренческие узы еще недостаточно прочно сплачивают русский народ. После устранения функционеров он будет расколот».

Кніга не проста па-дурному тэндэнцыйная—гэта відавочны аўтарскі і выдавецкі брак. Затое — «рэкамендаваны». Як піша М. Зянькевіч, «Достигнуто много. Оно радует, но не успокаивает».

Ну, скажаце вы, гэтыя кнігі хоць і выдаваліся пры «нашай эры», затое рыхтаваліся да яе, тады, калі ўсе мы жылі ў прапанаваных абставінах. Дык давайце і свежанькае тое-сёе пагорнем — 1991 года выдання. Павел Ткачоў, «Быў месяц кастрычнік». Здаецца, невычэрпную ленінскую тэму аўтар захацеў нарэшце вычарпаць да дна. Адна аповесць прадстаўляе сабой жыццяпіс бацькі-правадыра, другая з'яўляецца выкладам шматлікіх звестак пра падрыхтоўку рэвалюцыі і распаўсюджванне бальшавізму ў Расіі, трэцяя ахоплівае час, калі Ленін знаходзіўся на нелегальным становішчы ў Разліве. Усе аповесці па незразумелай прычыне лічацца мастацкімі, і толькі апошняя — «Чатыры дні» — дакументальнай. Розніцы паміж імі—ані ў арганізацыі матэрыялу, ані ў выяўленчых сродках, ані ў стылі — я прыкмеціць не здолела. Тое, што названа апавяданнямі, таксама напісана па-дзелавому, без эмоцый — рукой, аднак жа, вопытнай і спрактыкаванай. У Паўла Ткачова з Ленініянай, відавочна, шлюб не па любові, а па разліку. Ды ці толькі ў яго?..

У дзіцячым выдавецтве з клопатам пра развіццё старэйшых школьнікаў выдаў кнігу пра вобраз Леніна на беларускай сцэне вядомы даследчык тэатра А. Сабалеўскі. Мабыць, выключна па звычцы адгукацца аналагічнымі даследаваннямі на кожны ленінскі юбілей. Працы, вядома, затрачана шмат, але за апошнія гады быў час зразумець, што праца гэта марная і выданне яе сэнс мае хіба толькі матэрыяльны.

Назва кнігі — «Вечная крыніца» — дадзена па назве спектакля, пастаўленага коласаўцамі ў 1957 годзе. З тае крыніцы шмат дзесяцігоддзяў піло-жывілася нямала як прахіндзееў ад літаратуры і гуманітарных навук, так і проста чужых да павеваў зверху людзей. Змялела крыніца, адзін глей на дне, а прадукцыя ўсё штампуецца і штампуецца. Толькі рынак здольны перапыніць гэты бясслаўны працэс. Дык, можа, маюць рацыю тыя, што чакаюць яго з надзеяй і аптымізмам?

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ.

P. S. Напярэдадні Новага года наведалася ў «Кнігарню пісьменніка» і стала сведкай сумнага відовішча: прадаўшчыца здзірала вокладкі з мініяцюрнай, прыгожанькай кніжачкі. Ішоў на спісанне паэтычны зборнік пад красамоўнай назвай «Розум, гонар, сумленне» («Мастацкая літаратура», 1986). У ім не проста сабраны вершы пра партыю і Леніна — эфект вырашана было ўзмацніць перакладамі на рускую мову. Гэты дуплет, як сказана ў анатацыі,— «своеасаблівы рапарт і падарунак беларускіх савецкіх паэтаў — XXVII з'езду КПСС».

Сумняваюся, каб так далёка сягалі творчыя задумы Купалы і Коласа (і тут патрывожаны вялікія цені!).

Г. К.

Алесь КАСКО

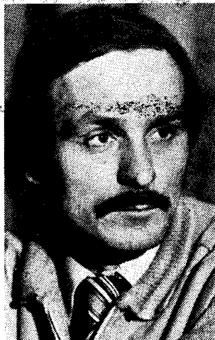

Палессе

Шаша пры канцы дваццатага.
Раўніннасць. Ані ляска.
З тугой, без былой зацятасці
плёў меліяратар сказ:
маўляў, ужо дакарчоўваем...
А я пазіраў туды,
дзе вёска не зачароўвала —
прыхоўвала ад бяды
рот марлеваю палоскаю
ды сеяла цяжкі хлеб:
нібыта прышэльцы з космасу
спусціліся ў новы стэп.
Ах, што ж я! Мае спакрэвічы,
асілкі маёй зямлі...
Згадалася: Караткевіча,
нібы караля, вялі;
паказвалі, бы акропалі,
бары, курганы... Той год
далёкі быў ад Чарнобыля,
хаця й прыкрываўся рот.
Сямі- і васьмідзесятыя.
З паэтам бары сышлі...
Мы ехалі. Як распятыя,
кружлялі, плылі буслы.
І нема іх душы ўскрыквалі:
не стала б — ці ўберажом!! —
зямля пад белымі крыламі
зямлёй пад чорным крыжом.

Філалагічная балада

Цяплом з-за далечы снягоў
раздзьмула памяць — і не спіцца.
Паклікалі. Спытаў:
— Чаго!
— Не околел!
Сказаў:
— Як быццам.
Гульню ўсчалі:
— Ты уж один
из наших «щирих» белорусов
остался...
Адказаў:
— Вядзі,
ад кроўных слоў не адракуся.
І... адпусцілі — аднаго,
каб мог «зямляк» спаўна накпіцца
з яго зацятага «чаго!»,
з яго бяссільнага «як быццам»,
Штокрок хмурнелі кедрачы,
і слаўся следам брэх сабачы.
А ён — ішоў,
ён і ўначы
далёкую краіну бачыў.
Хадзіць ён прагнуў па зямлі
сваёй,
на славу невычэрпнай,
дзе колісь мову берaглі
аднолькава і князь, і чэлядзь.
Ён рыхтаваўся жыць і так,
адзіным сынам у айчыны.
Ці дрэва,
ці трава,
ці птах —
уласнай мове навучыў бы.
Адно б — да родных берагоў,
адно б — туды, дамоў...
Гукнулі:
— Назад!
Спыніўся ён:
— Чаго!
Бязмоўна адказалі кулі.

●

Мы ўсе нявернікі. Ману
лапочам нават у маленні.

Марыя Вайцяшонак

Начная госця

апавяданне

І МЧАЛІ на дачу амаль паўначой, бо назаўтра госця ўжо была павінна вяртацца дамоў, у Маскву — Ванда тут праездам, неспадзявана. Ганна нават і не ўспомніць, чыя гэта прапанова —усталі з-за стала, раптам загаварылі ўсе разам, вырашылі ехаць. Ехаць! Калі яшчэ давядзецца ўбачыць, а вельмі госці карцела: жарт, адна Ганна з двума дзецьмі купіла, кажуць, хату ў вёсцы пад дачу, зрабіла і рамонт.

Дарога бы ўпляталася ў Ганніны даўгія валасы, галава цяжэла. Варта было ёй толькі нагой ступіць на гэты шлях да дачы, як адразу абступалі розныя перадумкі, клопаты: а як там без яе? Паспела во ўхапіць пустую пушку з-пад пыласоса, вязе — абы выдалася якая машына, трэба яе спажыць з толкам. Не, каб яна села так сабе, гуляючы, слабодна, весела. Яшчэ не адпускаў дом задалёка ад сябе, трымаў сэрца — яшчэ ж і ганак быў недароблены. І студні не было, і тое, і сёе неўпарадку. Ганна хвалявалася: што скажа Ванда, ці спадабаецца? Стоена чакала. Разумніца Ванда, самая наймудрэйшая сярод іх, самая кемлівая, зараз сталічная дама, даўняя прыяцелька, пасля смерці мужа абмянялася на Маскву, часта бывае ў заграНічных камандзіроўках, вось-вось толькі што з Амерыкі. Хіба яе чым здзівіш?!

Шкада, што не памятала, ці прыбрана хоць пакінула ў пакоях, калі ад'язджала апошні раз. Неспадзяваныя ж госці. Яна быццам ішла, бегла ўсю дарогу недзе наперадзе іх, адчыняла дзверы, кідалася, прыбірала са стала, хапала нейкую адзежыну з лавы, папраўляла на лежаку падушкі-ясечкі. А дом, вядома ж, не адзываўся. Стаяла гадзіннікавае кола, стрэлы-ветракі зачапіліся высока, ублыталіся ў галлё дуба каля ганка, зязюля сядзела, шчыльна зачыніўшыся. Дом не любіў абгледзіны, яна ўжо гэта ведала, трэба тут у ім заначаваць, пажыць — яго ж ставіў вясковы чалавек, не дачнік. Устаць трэба па-вясковаму рана, раніцай бліжэй падыходзілі да вокан кветкі з саду, бліжэй прыляталі птушкі. расплюшчваліся вочы. Павольна паварочваліся вокны да сонца. Пахла дымам з печаў, слупы стаяць роўна, на пагоду, акурвалася наваколле, свянцоныя кроплі росаў пад нагамі буйныя, па ягадзіне. Уздымаюцца за домам харугвямі вершаліны елак. Стаіш бы пераджагнаўшыся. Крыкне баба, выганяючы карову, — і слоў не разбярэш, бы яна скрозь сон загаварыла. Сцісне за плечы халадок і адразу адчуеш, што выслізнуў з цёплых абдымкаў дома — і азірнешся, і вернешся ў пакой ціхімі крокамі, каб не патрывожыць сцены. Колькі разоў яна клалася спаць такая ўжо стомленая, што, выдавалася, нават на абразах (падаравала суседка Надзя) у маткі боскай цямнейшыя, чым звычайна, кругі пад вачыма. «Ад плоту ґаніце», — наказвала дзецям капаць агарод. «А дакуль?» — пытаўся сын, каб хоць ведаць, ці шмат той работы на сёння. «Ад плоту... і да самага вечара...» — нявесела смяялася яна. А раніцай дзень учарашні, быццам праз галаву пеpакуліўшыся, зноў светлы, малады, зазіраў у хату, бы ў калыску. Ручніком ветрала ў гародзе белая з галубовым утокам кветка простага маку.

Чакала Ганна ад Ванды не здзіўлення, а нечага накшага... Прыязджала паглядзець на дачу сяброўка Аліна. Разам гадаваліся ў вёсцы, абедзве без бацькі, разам во ў адным горадзе—Аліна, здавалася, усё зразумее. Тая агледзела дом моўчкі, стала ля парога, раптам як ужаліцца: «Ай-яй, я ж ніколі такога дома не буду мець...» Ганна ўбачыла, як Аліна нечакана лёгка, не хаваючыся, перабегла ад яе на другі бок, стала насупраць чужаніцай, пакінуўшы яе ў гэтай радасці, што во атрымалася нарэшце, што во мае, бы ў горы, — адну, сам-насам. Быццам гэты дом Ганна выйграла, такая, бачыш, шчаслівая, быццам задарма дастаўся. І трэба кроіць яго напалам, бо ёй замнога, трэба дзяліцца, звыкла, на ўсіх: і на гультаёў, і на абібокаў... Ох, ужо гэты невыводны дух ураўнілаўкі... Алінка, у нас розны з табой лёс... розны заробак... рознае паразуменне, здольнасці, нарэшце. Не матлялася ты, гадамі не злазячы з лавы ў сваёй хімчыстцы, спякотай у «газіку» па вясковых дарогах, не змагла, па-простаму кажучы, седзячы да паўначы, над артыкулам, не круціла галаву, не сівела па чужых бедах... іншы раз не разняць вусны ад стомы... Чаму мы з табой павінны мець аднолькава?.. «А ў мяне, Алінка, пэўна ўжо не будзе такога, як твой Славік, мужа, не будзе добрага, прыгожага чалавека побач... не будзе тваёй машыны... чатырохпакаёвай кватэры...»—толькі што і сказала ўслых, каб хоць як-небудзь адмесці ад свайго парога гэтую невыводную чалавечую прагавітасць, сквапнасць... Прыехаўшы быў і сябар, аднакурснік, таксама газетчык. Той, зусім зніякавеўшы ад нечаканасці, падняў вочы да столі: «А тутака ў вас не цячэ?!» Пэўна, ніяк не мог выслабаніцца ад уяўлення той будыніны, якую можа, здольна паставіць адна без мужа жанчына: абавязкова дзіравая столь і разабраны на дровы хлеў — усё, што часцей сустракаецца ў рэдакцыйнай пошце ад адзінокіх удоў... «Во каб гэты дом быў мой, я б з яго лялечку зрабіла: фіраначкі ўсюды, сурвэтачкі, запінаначкі!» — казала другая сяброўка, адмаўляючы самой гаспадыні ўпрыгожыць гэтыя сцены...

Шмат хто наведваўся паглядзець. Ганна хадзіла з імі па пакоях, па садзе, праводзіла за варотцы. Не, не тыя госці, не тыя рэчы. Кожны, як у краме адзежыну, прымяраў яе дом да сябе. Яна ж стаяла ўбаку.

Ніколі не даводзілася прыязджаць на дачу так позна. Едзеш і следу, пылу за табой не відацца, як не дарогай, а налётам, ні хаты чыёй, ні чалавека, пахаваліся кусты і дрэвы, цёмна. Нешта недазволенае было ў гэтым. Спала вёска. «Вой, ножкі, ручкі баляць...» — недзе кідалася, пэўна, у сне суседка Надзя. Клала рукі каля сябе і так, і гэтак, як дзяцей, і ўверчвала ў цёплае, і зноў разверчвала, а яны ныюць, не дасі рады. Пачуе машыну, нягнутка паспрабуе ўстаць і адзін раз, і другі, тады кульнецца з ложка галавой уперад, ледзь паспеўшы стаць на балючыя ногі, заспяшаецца да акна, бы на калках. «Пакуль расходзішся, раскратаешся, — жаліцца звычайна. — Цьфу! — плюне сабе без злосці пад ногі, агледзеўшыся, што зноў абрындаўся падол спадніцы, нітка целяпаецца. — Няма калі за работай сябе прыбраць... Але што б я мела рабіць, каб не гэтая работа?!» Шукае лад, згоду ў маіх вачах. А ў ейных убачыш доўгі, нескончоны век сялянскі. І Надзя стаіць на варце гэтага веку пад сонцам, пад снегам, абнасіўшыся, закарэўшы. Сыпецца падол, ліняюць прыгожыя вочы, і змена не ідзе, некаму змяніць, каб пераапрануцца ці каб хоць вады ёй свежай прынесці глынуць — дзеці ў горадзе... Нашто было Надзю будзіць паўначой на гэтым калавуры... Шкада і Шурачку, і тая падхопіцца. Дасца ў акно птушкай. Няхай бы сабе спала, цяпер давідна ўжо не засне, узыдзе ёй на памяць, абы вочы адкрыла, муж Пётра, нядаўна яго пахаваўшы. «Я адна люблю на могілкі хадзіць, — расказвала неяк. — З сяброўкай былі дамовіліся ісці разам, дык я ўзяла і ўцякла ад яе. Мне трэба з Пётрам пагаварыць, пабыць без сведкаў, як гаворыцца, пасядзець удвух зачыніўшыся... Дапраўды, нябожчыкі ўсё чуюць, усё знаюць. Я памятаю, некалі кінула малых дзяцей і ежу ім не згатавала, работу з рук — і бягом на могілкі, да таты. Чую... ліст пацёк, пацёк толькі з дрэва, а тады нешта «вух!» з-пад ягонага каменя, «вух!». У мяне і валасы дубка. Я і ходу дамоў. Бягу, чую — свінні завішчэлі ў вёсцы — мне ўжо і весялей, я і смела... Пазнаў тата, што ў мяне няўпраўка, пастрашыў, каб не рвалася да яго без пары...» Хай ж ба лепей спала Шурачка. Яна і ўдзень мяркуе, каб ад усіх адлучыцца, шукае тыя сцежкі, па якіх людзі не ходзяць, бо ўсё яна з ім побач, з Пётрам. Ідзе па вёсцы іхняя жалобная пара, плыве ззаду Шураччын цёмны вэлюм па агародзе, па садзе, каля ракі — уваччу чорна. Клічуць яе да сябе дзеці, унукі — не чуе... «Мама, хто там такі?» — прачнецца ейная дачка Тамара. Шурачка не адзавецца, будзе моўчкі ўглядацца ў вокны. Тамара пераcкоціцца качулкай на другі бок, малады сон зноў таропка пацалуе яе ў вочы і яна раптоўна засне, зняможаная за дзень, вытрапаная. А як жа бегла яна ад ракі (ніколі не забудзецца Ганне), убачыўшы, што гусі лятуць! Высока, бы дзеўчынка, ускідваючы каленькі, рукі да грудзей, ускочыла на ганак. А праз якую хвіліну ўжо ўсе выбеглі з хаты, пасталі роўненька, цесна, і сама Шурачка, і Тамарын муж Стась, і другая дачка Зіна з малымі дзецьмі — якраз жа была нядзеля, прыехалі з горада. Усе, падняўшы галовы, глядзелі ў неба. На высокім ганку, бы на хорах у царкве. Дабаўляліся да вясновай песні і іхнія маўклівыя малітоўныя галасы... Устане Тамара ранкам, плісне ў твар вады і з ручніком на руках, няўцямна, не заўважаючы той граніцы, дзе хата, дзе двор, сад, пойдзе па двары, пастаіць каля аднаго куста агрэсту, каля другога, каля дрэва, бы гэта ёй стол ці буфет, ці люстэрак. Ускіне рукі, шырока завядзе ручніком, выціраючыся, бы ў нейкім незнаёмым дагэтуль ранішнім танцы — аж вачам палягчэе на яе гледзячы...

Хадзілі па панадворку, па садку, Ванда блізка ў цемры падыходзіла да кладовачкі, да дрывотні, рукой дакраналася да ўсяго, мацала: «І гэта тваё?! І гэта?! Ну не дача, а фальварак! Маленькі фальварак!» — ускрыквала. А дом не адзываўся. Дзверы адчыняліся з рыпам, бы ў нежылым, бы ў свірне. Ганна лапае па сцяне, шукае выключацель. Яна не любіла цёмных пакояў, заўсёды перад трэба ёй адважыцца, уваходзіла ў цёмнае, як у мутную ваду, не ведаючы, глыбока ці не... Не падае дом голасу. Яна добра памятала, як пазнала яго, як пачула... Яшчэ толькі-толькі былі насунуўшы страху з шыфера, скінуўшы старую дранку. І сцены яшчэ голыя, шалёўкі было не купіць, з ператрэсенага бярвення тырчэў сівы мох, аддавала нежылой балацінай. Не пакоі, а загарадкі. Ганна акопвала побач кусты агрэсту. Пайшоў дождж. Раптам — ціхі такі галасок. Бачыць — капае са страхі. І сама стала пад брыль, прыхінулася да сцяны, адчуўшы цёплы, сухі прытулак, слухаючы жывую гаворку да яе.

Хадзілі па пакоях не распранаючыся. Ванда то тут садзілася, то там — з лавы на табурэт, з табурэта на канапу, высока, прыгожа закідвала нага за нагу. Нарэшце спыніліся ў пакойчыку наверсе пад самай страхой, на гарышчы, як называла сама гаспадыня. Незнаёмцам стаў пад вокнамі, абсыпаўшыся маладымі кучарамі дуб — адмяніўся за нядзелю, як бачыліся. Запахла дымам ад цыгарэт. Ганна заспяшалася, усхвалявана стала расказваць, як будавалася, як тут жыве сярод вёскі. Ванда раз-пораз рэзка пады-

Мы забіваем зверыну
і дрэвы ставім на калені.

З багна — то луг, то зноў багно,
і ў тым глуменні над прыродай
відзён прагрэс, ды не відно
ані прасветлінкі на одум.

Каму, скажыце, западзе
здагадка, што мы самі ўрэшце
сабе спрычынім судны дзень
задоўга да яго прышэсця!

Спасцігне незайздросны лёс:
ёсць Бог зямны, ён самы дужы —
мальбы не пусціць да нябёс,
нябытам пакарае душы.

●

Збочу і пайду паволі,
і аддаліцца шаша,
і ніхто не будзе ў полі
ні чакаць, ні суцяшаць.

І ніхто не будзе ведаць,
нават сам,
куды паеў
шлях начны, дзе нудна вецер
не пакіне выць, як воўк.

Ён, папутнік мой убогі,
непрыкайны адзінец,
нагадае, што ў дарогі
ёсць пачатак і канец.

Што з яе зарана збочыў,
свой аўтобус адпусціў,
што бязмежжа гэтай ночы
аднаму мне не прайсці.

Азірнуся: светлавыя
зікнуць кропкі...
Рушу ў змрок...
А пасля і сам завыю,
бы занудны вецер-воўк.

Памяці Міхася Рудкоўскага

Ён скардзіўся: «Яшчэ ў былым жыву,
разгон узяў у вёсачцы далёкай...»
І клаў радкі, нібы касіў траву,
а хто касіў — той ведае, ці лёгка.

●

Мы сто разоў з табою назаўсёды
развітваліся роспачна і смела.
І сто разоў я, нематой свабоды
спустошаны, цябе ўяўляў памерлай.

І спахапляўся — ва ўспаміне мройным
самотна-сіратлівымі начамі
цябе я клікаў словам невымоўным
адтуль, дзе вечны холад і маўчанне.

Знікаў і сам... Быў дол сыры і цвёрды,
і неба чарнатою нявісала.
Я ўжо напраўду сто разоў памёр бы,
калі б ты кожны раз не ўваскрасала.

З жахлівасцю хаваю нашу тайну
мінулага, каб прышласці не збыцца:
пярэчу я сто першаму расстанню,
калі й са смерцю можна прымірыцца.

мала галаву, узрушана слухала. І цяжка было зразумець, прафесійная гэта ўвага ці ёй сапраўды цікава. Ганна ж гаварыла, гаварыла нічога не заўважаючы.

— А ты не думаеш, што яны могуць усё гэта тваё... спаліць?! — раптам прамовіла госця. Яна павяла светлымі цвярозымі вачыма, агледзелася, азірнулася неяк праз плячо, потым уніз сабе пад руку, сукам адтапырыўшы востры, сухі локаць, быццам баючыся агню, быццам полымя ўжо ішло за спіной. — Успомні ты Шахматава Блокаўскае, успомні Прышвіна... Чужая ты ім уся, як ёсць...

Ванда раптоўна пабрытчэла, сказаўшы сваё, сядзела напружана, гледзячы далёка перад сабой з нейкай незнаёмай Ганне дагэтуль знявечанай мудрасцю, быццам бачыла той агонь, які маланкай паліў палацы, храмы, паліў найлепшыя па вёсках хаты, кулацкія двары. «Што яна гаворыць? Недарэчна шуткуе ці што? Во як начыталася гэтай нарэшце дазволенай літаратуры...» Ганна як не чула, спавядалася далей.

— Разумееш, такі тутака ў нас ёсць Мішка Собаль, алкаголік... Ехаў неяк летась каля хаты, убачыў кветкі, якраз усё цвіло, спыніўся, матам-праматам перахрысціў кожнае сваё слова, ледзь выгарнула, выхапіла, як з агню, ледзь зразумела, што падабаецца яму мой сад, кветкі... Бачыш, заўважыў... А Сашка Петрусёў... Не, тут, у вёсцы, жыць не проста, трэба трохі і патураць людзям...

— Яшчэ і залежыць ад нейкага выпівох?! Лепей бы ты ўзяла звычайны дачны кавалак зямлі... Спакайней было б...

— Ванда, зразумей, мы ж разам з табой у газеце працавалі, Мішка Собаль — гэта нашае дзіця! Мы яго пакалечылі, маной кормячы ад самай ягонай калыскі. Як я магу адцурацца цяперака ад яго, пагарджаць ім?! Мы раскідалі Мішкава жыццё, скруцілі галаву, такому шчыраму, даверліваму чалавеку! Вось ён і п'е, захлынаючыся... Нядаўна ехаў па вуліцы па сена. Коней жа мы ягоных звялі, дык ён упрог трактар у тарантас (сам механізатар!) і харош! Гэта пры цяперашняй беднасці, пры цяперашніх нястачах такая раскоша, такі шыкоўны абсурд!.. Я як убачыла... мне той тарантас бы чорны лафет, на якім Мішка звозіць на могілкі ўсю нашу з табой, Ванда, працу журналісцкую, а разам і ўсіх нас, вучоных смяротнікаў... Лепей табе раскажу, як нядаўна дзядзька Пётра, Надзін муж, раптам кажа мне, сустрэўшы на вуліцы: «Падыдзі ты да кролікаў, на малых паглядзі, можа, лепей есці будуць...» Ён упэўнены: у мяне такое вока, што скаціне памагае... Я ўсё спарадку тут люблю, вось і ўся магія!

— Бож-жа! Яна ж летуценны чалавек... — спалохана выдыхнула сама да сябе Ванда. — Уключы ты, Ганна, галаву, што ты ўсё на эмоцыях... Паглядзіш, твайму Мішку нічога не варта цябе і спаліць... яны ўсе яшчэ пагрэюцца каля твайго вогнішча... Любоў народная гэтакая ж нетрывалая, ненадзейная, як і АЭС...

— Хто — яны? Надзя?! Шурачка?! Тамара?! Хто — яны? Гэта ж, Ванда, мая вёска, мой дом... мой лёс. Яны ўсе мне бліжэйшыя сваякі, чым горад, бо таксама жывуць болей на даверы. Спаляць? Мы ўсе тутака разам гарым чарнобыльскім агнём, і мала хто зрушыў бы са сваёй хаты ў зоне, каб не высялялі, не страшылі. Я разумею тых старых людзей, што і цяперака жывуць тамака. Зямля ім хворая, што хворая матка, кінуць яе ці засцерагчыся сэрца не дазваляе... Не люблю ні чытаць, ні слухаць, куды, у які бок тая смяротная пляма распаўзаецца, пішуць: рухаецца да Мінска — не магу жыць, не давяраючы вадзе, дрэву... не кажучы ўжо пра чалавека... Спаляць, кажаш... Што ж, тады я, бы старажытная пчала — ёсць такая недзе ў Егіпце — разрушаць ейнае распачатае гняздо, а яна нават і не заўважыць, лепіць далей, на чым была спыніўшыся... І я пасля пажару буду канчаць свой ганак...

Ганна змоўкла. Плячыма адчула нялоўкасць, быццам уся гэтая гаворка пры дзіцяці ці што... Маўчаў, стоіўшыся, яе дом, яе другая амаль жывая абалонка, нешта кволае, даступнае агню, адным сернікам яго можна ўзняць дымам да неба... Няволле, як кажуць тут у вёсцы, услых такое гаворыць, наракаць бяду няволле...

— Ну-у, гэта ўжо чыстая публіцыстыка! Рэдактар Андрэй Колас цябе б пахваліў, — засмяялася Ванда, яна яшчаркай, нізка грудзьмі лягла на стол, узняўшы адну галаву, а ззаду за ёй яшчаркай поўз агонь — куды вецер павее, у які бок? — трэба разглядацца, не філасофстваваць, а вузлы звязваць.

Ванда зноў хацела сказаць нешта сваё, супярэчлівае. Ганна ўладарна паклала сваю руку на ейную, пацiснула моцна, страсянула, бы тая ў непрытомнасці.

— Каму ты гаворыш, Вандачка? Ты забылася... я ж табе неяк казала... я ўжо «гарэла»... у трыццаць дзевятым... Бацька... польскі асаднік, маці з спрадвечнага сялянскага роду, дзеці... Мама ніколі хустку іначай не перавязала — туга, на самыя вочы, рагамі назад, век у рабоце, як у горы. Ці бачыў бацька калі ейныя чорныя косы — а браў жа асаднік бедную за прыгажосць — можа, толькі тады, як накручваў іх на руку, злуючыся, што не патрапляе па-польску, па-панску, ці ружжо ўмомант не падала, не вынесла з хаты, калі ён зайца ўбачыць амаль каля ганка... Забралі паўначой, абступілі — сабірайцеся, і адзежы цёплай узяць сярод зімы не дазволілі. Назаўтра цётка Марыля, маміна сястра, прыбегла з вёскі, пачуўшы, што вывезлі, ужо і вазона ёй на памяць не засталося, усё сяляне пабралі... Я ў Сібіры ўжо знайшлася. Ніхто, акрамя мяне, адтуль з нашых не вярнуўся. Прыехала да цёткі Марылі, у тую ж вёску, да тых жа людзей. Чаму ніякай ніколі асцярогі не мела, што яны мае ворагі? Бо не па злосці нарабілася. Паважалі бацьку, ты дзеля яго крок адзін ступі, ён з табою за ўсю дарогу разлічыцца — успамінаюць і цяпер, набыўшыся ў калгасе... Гэта я, праўда, зразумела ўжо, калі вырасла. А гадавалася, бы ў маткі боскай на вачах — мая цётка Марыля, сялянка, мовіла каля мяне пацеры і за бацькоў, і за тых, хто здзекаваўся. Сядзе перад ноччу ў поцемках, рукі шчыра па-польску сашчэпіць (западнікі ж), а шэпча нешта царкоўнае, гукай да яе, не гукай — не адзавецца, пакуль не скончыць. І не перад абразамі, то седзячы на ўслоне, то на ложку, і ў полі, і ў лесе, бы раптам адчуе, што ён недзе блізка, насупраць, коленцамі ў коленцы, як на бяседзе — самы час і пагаварыць... Ніколі, каб яна ўкленчыла перад Богам. Так жыла, што нечага было замаўляць. Строіла яму на свята, як госцю, стол, хату прыбірала — чакала. Ёй ніколі не было адзінока без людзей... Разумееш, які я ў дзяцінстве «ліцэй» скончыла? І цяпер у мяне ейны абраз маткі боскай у чырвонай сукенцы... У мяне заўсёды быў унутры зашчап, як у сялянскай хаце... Усё яно добрае і благое — маё, сямейнае, крэўнае, не магу блоціць усё спарадку. Ні на кога не наракаю, род мой вялікі, шчыры, як дзіця, і да дабраты, і да благоцця. Разумееш? Як у каханні — шчыры... Усё яшчэ й можа быць... Тады звяжу галаву белай чыстай хусткай на самыя вочы, як маці, і буду будавацца далей... ганак надтачу да голага чорнага падмурка... ганак у мяне яшчэ не дароблены...

Наогул, чаму, я хачу ў цябе, Ванда, запытацца, тыя, хто начытаўся пра розныя архіпелагі, больш жорсткія за тых, хто іх паспытаў, перажыў?

Толькі цяпер Ганна ўспомніла, што ў кватэры маскоўскай у Ванды стаіць пасярэдзіне хаты, можна сказаць, адзін табурэт. Адным словам — жыве чалавек на чужыне — ні да чога не прыкладаюцца рукі. І зусім неспадзявана ўспомнілася, як наракалі на Ванду ейныя непрыяцелі ў рэдакцыі: маўляў, памяняла Ванда Мінск на Маскву якраз пасля Чарнобыля — уцякла... Няўжо наўмысля пакінула горад?

— Прабач... Я нядаўна з Амерыкі... Я бачыла там, як жыве мільянерша. Мяне ўсё там не так уразіла, як твой дом, бо чужыя людзі, чужая планета... Памятаеш, у Буланжэ ёсць: ён кахае яе ўсё жыццё, яна — не, яна жыве з другім чалавекам. Але аднойчы змушана (добра не памятаю, чаму) заначаваць у ягоным доме... Ноч, трэба паслацца, падыходзіць да шафы, адчыняе, бачыць цэлыя стосы бялізны, з танюткага палатна розных далікатных колераў... Яна заплакала. «Чаго ты?» — пытаецца ён. «Я марыла аб такім доме ўсё жыццё...» — адказвае... Тут, у цябе, мне таксама хочацца плакаць...

Пырхнуў на акне матыль, абазначыўся на чорных крыллях жоўты малюнак, бы засвяцілася слабае, хліпкае полымя свечкі ў цемры. Ганна схамянулася: надта неспадзявана было пачуць такое ад Ванды. А можа, гэта звычайны газетны прыём, становчая канцоўка іх сустрэчы? Божа, хто б адкуль прыехаў, прыйшоў у хату, стаў блізенька побач і сказаў шчыра: «Мая ты сястрыца, вось ты і адгаравала... пабудавалася...» Зняў бы, як рукой, ейную цяжкую ношку з плеч, паставіў на зямлю — данесла, бабка, сядзь, аддыхайся трохі... «Трэба ксяндза пазваць, як прыедзе ў вёску дзяцей хрысціць, каб дом пасвенціў...» — падумалася лёгка, як паратунак.

Было пазней позняга, заспяшаліся. Ганна зачыняла дзверы, ступіла з цёмнага ў цёмнае, як з пакоя ў пакой, закладала халодную клямку, да гарачага лба прыкласці б яе, палягчэла б. Заспяваў салавей. Ганна спынілася — надта ж блізка ягоны голас. Ці не ў ейным маладым садзе птушка кахання?!

Ёй выдавалася, што яна нават распазнае словы салаўінай песні. Адзываўся дом, на ўсё выбачаючы, усё даруючы.

Упершыню ў «ЛіМе»

Алесь ПАШКЕВІЧ

Алесь Пашкевіч нарадзіўся ў вёсцы Набушава Слуцкага раёна. Скончыў Вясейскую СШ. Зараз — студэнт філфака БДУ.

Нябесная сірвента*

Калі сірочая сляза
сцячэ на дымкія пракосы
і на расплеценыя косы
узляжа востры бляск ляза,
закончу я сваю малітву.
ГАСПОДЗЬ, благаславі на бітву!

Каваль з адсечанай рукой
падорыць стомленыя похвы,
разбіты шлем ды меч, што змог бы
і без крыві знайсці спакой.

Душу на горан ускладу,
з'яднаўшы дух і боль жалезам,
ды на курган з самотным бэзам
з падковай зробленай прыйду.

Мой конь раструшчыць цішыню
на сонных кветках зверабою...
ГАСПОДЗЬ, дай зорнай моцы вою,
дай неўміручасці каню.

* Сірвента — песня на ваяцкі лад у старажытнасці.

Вечны шлях

У возеры тонуць агністыя коні,
запальваюць грывы зіхценнем ваду,
між хваль расплываюцца зорныя
скроні —
падковы сузор'яў, што зычаць бяду.

Хаваецца сонца ў туман небасхілу,
ліхтарыкам свеціць у вочы вады.
І векі ад ценяў захоўваюць сілу,
каб потым раскрыцца святлу праз гады.

Закінуты човен спяшае да сонца,
разгойдвае цені стамлёным вяслом.
Калючкамі ў шлях угрызаецца стронцый
над страхам і стомай, пад хмарай і злом.

Лілеі скрываюць мой шлях адзіноты.
Стырно не круцілася тысячы дзён.
Спяшаюся ў край разумення і цноты,
пакуль яшчэ сонца кавалак відзён...

Святы касцёр

Спеў падкоў, плач званоў і адчай...
Д'ябал прагны па душы ідзе.
Здрады край, ты сынам выбачай,
Нас Анёл не пакіне ў бядзе,
Аве Радзіма.

Мы памерлі. Ты стала святой.
І надзею на вечнасць пакінь.
Ты — манахіня. Боль і спакой,
чорны стан некранутых святынь —
Ave Радзіма.

Толькі рознішся з ёю адным:
разгубіла ты цноту сваю.
І таму над галовамі дым,
і ў агні я з табою стаю,
Ave Радзіма.

Уваскрослы голас

Унукі бадзяг, уздыміце галовы.
Зноў пырснуць у твары святлом ліхтары,
засканяцца смерці, рыхтуючы ловы,
шакаламі ўзвыюць пустыя двары.

Сыны безгалосых, будзіце мальбою,
як звонам кавальняў, як громам падкоў.
Жыццёвая рыфма вас кліча да бою,
у попеле зорным спіць помста вякоў.

Браты безайчынных, у спадчыне свету
ваш скарб разакралі кішэні вятроў.
Зланцужылі цела маўчаннем паэту,
сляпыя вачніцы запоўніла кроў.

Сіроты надзей, рукі стогнуць у брудзе,
і збройны нашчадак рыхтуе праклён.
Блакіціцца поле, што жахі забудзе,
кальчугу прабітую латае лён.

Каштанавая арыя

Жыццё каштанаў паліць свечкі
на дні народзінаў зямлі.
На караваі кронаў з печкі
вясна раскідвае агні.

Кладзецца накрыўкай суквецце
на плечы простыняў зімы.
Лаўровае шукаем смецце
на покрыва ілбу і мы.

Дажджом святло грукоча ў дзверы,
і хмарны пух зрывае дзень.
А твараў мятыя паперы
хавае парасонны цень.

Трыялет кахання

Ты мяне за сабой пакліч
у мядовы прытулак вуснаў,
нацяжэннем нервовых гусляў
ты мяне за сабой пакліч.
І ў абдымках цямрэчы скрушнай,
калі лучнасць асвеціць зніч,
ты мяне за сабой пакліч
у мядовы прытулак вуснаў.

ТРАДЫЦЫІ — ЗАРУКА ПЛЁНУ

Гомельскаму музычнаму вучылішчу імя Н. Ф. Сакалоўскага — 70 гадоў

Беларускае Палессе. Дзівосны непаўторны край, які называюць і еўрапейскім раем, і беларускай Швейцарыяй. Адметны ён і ўлюбёнасцю народа ў музыку, песні, імкненнем захоўваць народныя мелодыі і напевы.

Невыпадкова, што яшчэ ў 1919 г. у Гомелі была адкрыта народная кансерваторыя з дзвюма студыямі ў рабочых раёнах. Навучальную установу новага тыпу ўзначалілі музыканты грамадскія работнікі А. Ягораў і М. Назараў, якія пазней сталі прафесарамі Ленінградскай кансерваторыі. Сярод першых выпускнікоў кансерваторыі быў сын гомельскага чыгуначніка Р. Пукст, які з гадамі стаў вядомым беларускім кампазітарам.

Праз год народная кансерваторыя была рэарганізавана ў Дзяржаўную музычную школу 1-й і 2-й ступені, а ў жніўні 1921 г. у Гомелі адкрываецца Дзяржаўны музычны тэхнікум. Менавіта гэты тэхнікум і робіцца цэнтрам музычнай культуры не толькі горада, але і усёй Гомельскай вобласці. У першы год у тэхнікуме было 240 навучэнцаў, з імі займаліся 10 выкладчыкаў, 6 з якіх мелі вышэйшую адукацыю. Навучанне вялося на 2-х аддзяленнях: выканаўчым і інструктарска-педагагічным. Першым дырэктарам тэхнікума быў М. Назараў.

У 30-я гады ў рэспубліцы ўзмацняецца ўвага да пытанняў падрыхтоўкі высокакваліфікаваных кадраў, якія актыўна ўдзельнічалі ў стварэнні новай мастацкай культуры. Выпускніку тэхнікума надавалася кваліфікацыя педагога або інструктара мастацкай самадзейнасці. У гэты перыяд у тэхнікуме выкладалі такія вядомыя музыканты, як Р. Пукст, А. Туранкоў, якія сістэматычна збіралі, вывучалі і апрацоўвалі беларускі песенны фальклор. Рыгор Канстанцінавіч Пукст быў стваральнікам і кіраўніком харавога калектыву тэхнікума. У тыя гады дзейнічалі і струнны аркестр (кіраўнік С. Пеўзнер), і сімфанічны (М. Шэндараў), і аркестр народных інструментаў (С. Зорын). Цікава, што ў 1938 г. 16 навучэнцаў 2-га і 3-га курсаў спецыяльнай адборачнай камісіяй былі накіраваны ў Беларускую дзяржаўную кансерваторыю для прадаўжэння адукацыі. Гомельскі музычны тэхнікум стаў крыніцай студэнцкіх кадраў не толькі для Беларускай кансерваторыі, а і для іншых кансерваторый краіны, у тым ліку Масквы, Ленінграда.

Суровыя гады Вялікай Айчыннай вайны паказалі, што ў тэхнікуме не толькі навучалі музыцы, а і выхоўвалі патрыётаў Айчыны. Навучэнцы тэхнікума, браты Крычаўцовы з сяла Урыцкага Гомельскага раёна, па просьбе свайго бацькі склалі экіпаж танка. Яны адважна змагаліся і загінулі смерцю храбрых. Іх імёны ўвекавечаны не помніку, які ўзведзены на радзіме братоў-герояў. Выкладчыкі тэхнікума ўвайшлі ў склад канцэртных франтавых брыгад...

Усенародным святам стаў дзень вызвалення Гомеля — 26 лістапада 1943 г. Па спецыяльным накіраванні дырэктарам музычнага вучылішча робіцца таленавіты скрыпач і педагог, удзельнік баёў К. Кавалёнак. Яму давялося займацца не толькі педагагічнай і вучэбнай справай, але і кіраваць будаўніча-аднаўленчымі работамі. У расклад уключаліся вучэбныя гадзіны, канцэртныя выступленні і будаўніча-аднаўленчая праца і навучэнцаў, і выкладчыкаў. Навучанне вялося на двух аддзяленнях — музычна-педагагічным (класы скрыпкі, фартэпіяна, духавых інструментаў, вакалу) і культурна-асветніцкай работы (навучанне на розных народных інструментах і асновы культурна-асветніцтва).

У 1944 г. адбыўся першы пасляваенны выпуск — 4 спецыялісты (дый у наступныя гады гэтая лічба не перавышала 5 чалавек). У гонар Дня Перамогі быў наладжаны канцэрт па абласным радыё, дзе выступілі выкладчыкі і навучэнцы. Нельга без хвалявання чытаць загад дырэктара вучылішча: адзначаючы добры творчы ўзровень выканальніцтва, ён дзякуе удзельнікам канцэрта і загадвае выдаць кожнаму выканаўцу з кладоўкі вучылішча па тры сшыткі, бясплатна, кожнаму.

Толькі праз 10 гадоў пасля першага пасляваеннага выпуску быў адноўлены будынак вучылішча. Абноўленае памяшканне, няхай невялікая, але ўсё-такі канцэртная зала дазволілі стварыць у вучылішчы творчыя калектывы, якія на 1 Рэспубліканскім фестывалі моладзі і студэнтаў у Мінску (1957 г.) заваявалі высокія званні лаўрэатаў: гэта харавы калектыў (кіраўнік А. Лукомскі) і аркестр рускіх народных інструментаў (кіраўнік М. Фалейчык).

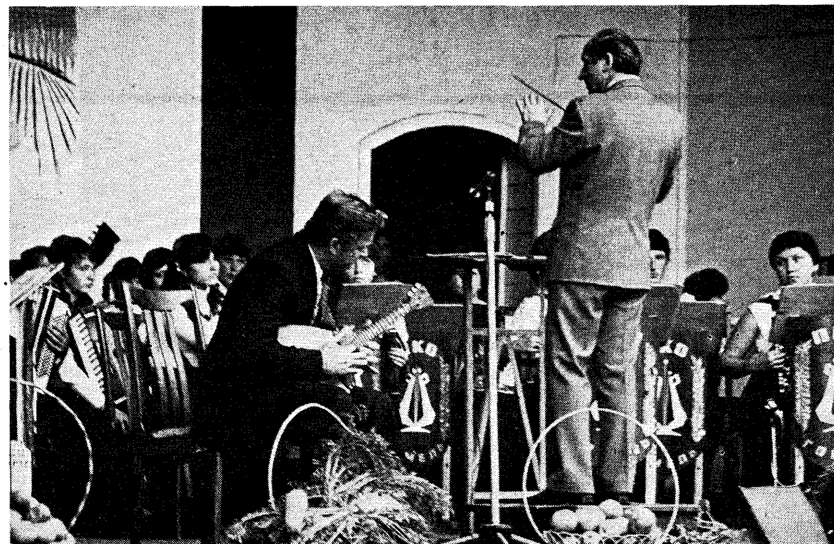

Аркестр баяністаў пад кіраўніцтвам П. Усава.

ДОБРА, КАЛІ ЁСЦЬ ПРА ШТО СПРАЧАЦЦА

Добразычлівец і Скептык пра спектакль ДАВТа «КАРСАР»

Балет «Карсар» ужо аднойчы ставіўся ў Мінску — вядомым беларускім танцоўшчыкам і харэографам С. Дрэчыным у 1957 годзе. Але аўтар гэтых радкоў не мог убачыць той спектакль з прычыны свайго ненараджэння. Які ж ён, сённяшні «Карсар» — узору 1991 года? Вядома, кожная з'ява мастацтва неадназначная, таму свае ўражанні аўтар вырашыў падаць у выглядзе дыялога Добразычліўца і Скептыка, дыялога нібы раздвоенай асобы крытыка...

ДОБРАЗЫЧЛІВЕЦ. Дружа, ці спадабаўся вам спектакль! Шчыра кажучы, я — ў захапленні!

Скептык. У мяне шмат пытанняў і сумненняў. Па-першае, крыху здзіўляе выбар назвы. «Карсар» — балет са зборнай музыкай, сюжэт і характары не вызначаюцца вялікай арыгінальнасцю. Шчыра кажучы, мне больш цікава было б паглядзець балет у харэаграфіі Дж. Наймаера, Р. Пеці або Д. Кранко, Дж. Баланчына ці Дж. Робінса, А. Гадэса — тых сучасных харэографаў, чые работы лічацца класікай. Мы ж нічога гэтага не ведаем, нічога не бачылі! Наш шырокі глядач нават не падазрае пра існаванне велізарнага кантынента! Мы знаходзімся ў зачараваным коле адных і тых жа назваў — «Лебядзінае возера», «Спячая красуня», «Шчаўкунчык», «Баядэрка», «Карсар», «Дон Кіхот», яшчэ некалькі балетаў...

Д. Сябра, у вас крыху элітарны густ... Вы ўпэўнены, што на спектаклях Робінса і Баланчына будзе аншлаг на працягу сезона! Можа, не варта абсалютызаваць нават лепшыя творы заходніх харэографаў! Калі балетныя трупы з колішняй нашай неабсяжнай дзяржавы везлі за мяжу рускую ці савецкую балетную класіку, гэта выклікала на Захадзе заўсёднае захапленне. Таму такім спектаклям, як «Карсар», — з яскравай, менавіта танцавальнай музыкай, напружанай інтрыгай, каштоўным у першую чаргу сваёй класічнай харэаграфіяй, — такім спектаклям забяспечаны трывалы і ўстойлівы глядацкі поспех.

С. Калега! Няўжо для вас глядацкі поспех — сінонім высокай мастацкасці сцэнічнага твора?! Гэта ж зусім не тоесныя рэчы!

Д. Так, але ў цяперашні час палітычнай і эканамічнай няпэўнасці, нестабільнасці, калі пачуццё разгубленасці нязменна прысутнічае ў шкале настрояў самых розных людзей — «левых» і «правых», «дэмакратаў» і «кансерватараў», — у такой грамадскай сітуацыі мастацтва павінна не столькі адлюстроўваць рэчаіснасць, колькі натхняць, несці зарад маральнай бадзёрасці, душэўнага здароўя... І таму такія спектаклі, як «Карсар», патрэбны, як паветра, як сонечнае святло....

С. У нечым я магу з вамі пагадзіцца. Але... Беларуская балетная трупа за апошнія паўтара дзесяцігоддзя прывучыла нас ацэньваць сваю працу па надзвычай высокім рахунку. «Цііль...», «Спартак», «Рамэа і Джульета» — спектаклі трагедыйныя па сваім гучанні, надзіва маштабныя паводле свайго мастацкага ўвасаблення. Хіба можна параўнаць іх з новай работай тэатра?

Д. Але гэта ж творы зусім розных эпох. «Карсар», прэм'ера якога адбылася ў 1856 годзе ў Парыжы, а праз два гады ў Пецярбурзе, — яскравы прыклад таго багатага, раскошнага спектакля - фееры, які існаваў у каралеўскім ці імператарскім тэатры.

С. Дарэчы, давайце зазірнём у праграмку: «Музыка А. Адана, Ц. Пуні, Л. Дэліба, Р. Дрыга, П. Альдэнбургскага». Скажыце, калі ласка, шаноўны калега, вы можаце сабе ўявіць, каб да музыкі Чайкоўскага можна было дадаць музыку Глазунова, Рахманінава і г. д. і паставіць на гэтую мешаніну спектакль?..

Д. Вы не ўлічваеце, што толькі пачынаючы з Чайкоўскага балетная музыка набыла канцэптуальнасць — у гэтым і сутнасць наватарства кампазітара. А да Чайкоўскага многія балеты ставіліся на зборную музыку, гэта была звычайная з'ява. Заўважце: музыка «Карсара» вытрымана ў адным стылі (хіба вы можаце вызначыць, каму якія фрагменты належаць!), яна надзвычай танцавальная, выразная... Яна лашчыць слых сваёй меладычнасцю, гармоніяй. Няўжо гэтых якасцяў вам мала?!

С. Вымушаны з вамі амаль што пагадзіцца. Але падзеі балета маюць вельмі ўскоснае дачыненне да аднайменнай паэмы Дж. Байрана, адкуль захаваліся толькі імёны герояў. А ўсе гэтыя гарэмы, няволь-ніцы, гандляры рабамі, выкрадание, помста, чароўнае зелле... Гэта ж, прабачце, крыху несур'ёзна!

Д. У вашым пытанні, сябра, схаваны і адказ, ключ да разумення ўсяго балета — яго трэба ўспрымаць з пэўнай доляй іроніі і гумару. Няўжо вы думаеце, што самі выканаўцы абсалютна сур'ёзна ставяцца да сваіх герояў?! Яны разыгрываюць перад вамі вясёлае прадстаўленне з пераапрананнем, выкраданнем і г. д. А што датычыць драматургіі, дык вядомы рускі балетны крытык В. Гаеўскі зусім справядліва пісаў, што ў балетах Пеціпа трэба сачыць не за інтрыгай, не за сюжэтам, а за лініяй. Гэта значыць, за дзівоснай прыгажосцю пластыкі, за незвычайным багаццем класічнага танца, увасобленага ў сольных варыяцыях, трыо, дуэтах — дарэчы, па-дэ-дэ Медоры і Карсара выконваецца абсалютна на ўсіх міжнародных балетных конкурсах; за багаццем танца, увасобленага ў выдатных ансамблях. Эстэтыка Пеціпа ўвасабляе радасць жыцця, успрыманне рэчаіснасці як свята, як казкі з абавязкова шчаслівым канцом. Рамантычна прыўзнятага спектакля з яскравымі тэатральнымі эфектамі — згадайце сцэны буры, караблекрушэння, якія выклікаюць сапраўднае захапленне глядзельнай залы, — такога спектакля як-

Сцэна з балета «Карсар». У цэнтры — К. ФУРМАН. Фота А. ХАРКОВА.

Пачаўся найбольш плённы перыяд падрыхтоўкі спецыялістаў, якія занялі высокае месца ў свеце мастацтва. Можна назваць многіх выпускнікоў вучылішча, чые імёны ведаюць аматары музыкі не толькі Беларусі. Гэта вакалісты Н. Казлова, А. Рудкоўскі, С. Гулевіч і Я. Пятроў; прафесары кансерваторыі цымбаліст Я. Гладкоў і харавік М. Дрынеўскі; музычныя дзеячы М. Сірата, В. Курылін, галоўны дырыжор Гомельскага цырка Ю. Васілеўскі; кампазітары В. Помазаў, У. Буднік, У. Прохараў, У. Дамарацкі, Д. Яўтуховіч...

Багатая і разнастайная культурна-асветніцкая работа вучылішча ў нашы дні. Сёння маем сімфанічны аркестр, рускіх народных інструментаў, аркестр цымбалістаў, баянны аркестр, ансамблі скрыпачоў, віяланчэлістаў, цымбалістаў, балалаечнікаў... Апошнім часам, з адкрыццём аддзялення «музычнае мастацтва эстрады» з'явілася магчымасць, акрамя духавога аркестра, стварыць і адметны эстрадны аркестр. Не раз перамагалі на розных конкурсах сімфанічны аркестр з дырыжорам В. Краўцовым, духавы калектыў пад кіраўніцтвам В. Кавалёва, цымбальны, якім кіраваў М. Гапееў, баянны аркестр пад кіраўніцтвам старэйшага выкладчыка П. Усава. З поспехам у розных конкурсах выступалі педагогі І. Працэнка, В. Кавалёў, Т. Лясун. Выкладчыкамі рыхтаваліся цыклавыя і тэматычныя праграмы да юбілеяў, памятных дат і святаў.

Цяпер вучылішча штогод рыхтуе 85—90 спецыялістаў з сярэдняй музычнай адукацыяй.

Нашы педагогі вялікую ўвагу аддаюць і практычнай дапамозе дзіцячым музычным школам, калектывам мастацкай самадзейнасці, канцэртнай дзейнасці. Прынамсі, плённа і ўжо больш як 20 гадоў працуе квартэт баяністаў вучылішча (кіраўнік Б. Давыдаў), які неаднаразова прадстаўляў свае праграмы ў краінах Заходняй Еўропы. 20 гадоў існуе вакальна-драматычная студыя вучылішча, якой кіруе артыст абласнога тэатра М. Пало. Студыя — не толькі пляцоўка для падрыхтоўкі да работы на канцэртнай сцэне нашых сённяшніх навучэнцаў вакальнага аддзялення, а і творчы асяродак, для якога пішуць новыя творы выкладчыкі вучылішча. Адной з апошніх пастановак была аднаактовая опера-вадэвіль «Бяда ад пяшчотнага сэрца», музыку якой напісаў выкладчык В. Радзькін.

Творчыя калектывы з'яўляюцца добрай школай прафесійнай падрыхтоўкі. Прафесійнае стаўленне не толькі да педагагічнай, а і да канцэртнай дзейнасці выкладчыкаў дае плён.

Калектыў наш падтрымлівае творчыя сувязі з Беларускай дзяржаўнай кансерваторыяй, музвучылішчамі Бранска, Чарнігава і Мінска.

За 70 гадоў існавання вучылішча падрыхтавала 60 выпускаў, больш за чатыры тысячы спецыялістаў раз'ехаліся па вобласці, рэспубліцы і далёка за яе межы. Выпускнікі Гомельскага музычнага з'яўляюцца асновай педагагічных калектываў 74 дзяржаўных і 20 калгасных музычных школ вобласці.

Гомельскае музычнае вучылішча імя Н. Ф. Сакалоўскага мае глыбокія і трывалыя традыцыі ва ўсіх відах творчай дзейнасці. І галоўная задача нашага калектыву на сённяшні дзень — захаванне творчага патэнцыялу, духу несупакоенасці і пошуку.

Эдуард КІРЫЛЕНКА,
дырэктар вучылішча імя Н. Ф. Сакалоўскага.

г. Гомель.

раз не хапае сёння... Рэдакцыя П. Гусева, у якой «Карсар» ідзе зараз у Пецярбурзе, у Кіраўскім і Малым тэатрах і ў якой спектакль пастаўлены на беларускай сцэне, ашчадна захавала ўсе найбольш каштоўныя і знакамітыя фрагменты харэаграфіі М. Пеціпа.

С. Дарэчы, нашы выданні (у тым ліку і «ЛіМ»), інфармуючы аб прэм'еры, напісалі, што паставіў «Карсара» П. Гусеў, не ўдакладніўшы, што харэограф некалькі гадоў як памёр, і яго пастаноўку ўзнавілі на мінскай сцэне пецярбуржцы Н. Янаніс і Г. Мельнікава...

Д. Згодны. Дадам, што пластычная чысціня, празрыстая яснасць ліній і прапорцый, нагогул культура танца, якая ўласціва і выкананню ансамблевых сцэн, і сольных, вядучых партый, сведчанне таго, што праца з пецярбургскімі майстрамі над «Карсарам» сталася выдатнай школай для нашай трупы.

С. Так!

Д. Да таго ж, у спектаклі столькі цікавых і яркіх выканаўчых работ! Пачнём з салістаў. Прыкладна год назад Кацярына Фурман станцавала на прэм'еры «Спячай красуні» фею Бэзу і адразу звярнула на сябе агульную ўвагу. Да гэтага часу яе амаль ніхто не ведаў. Сёння 23-гадовая салістка прэтэндуе на месца адной з вядучых балерын трупы. Яна ўжо танцуе шэраг вядучых партый. Сачыць за яе танцам — сапраўдная асалода!

С. Яно так, але, прынамсі, мне ў танцы К. Фурман не хапае абаяльнай шчырасці, душэўнай цеплыні, тых якасцей, якія ўласцівыя Медоры — І. Душкевіч.

Д. Ведаеце, гэта зусім розныя артысткі, і сваю ролю яны вырашаюць па-рознаму. Там, дзе ў І. Душкевіч пануе затоеныя адчай і агіда да купцоў, Ланкедэма і Сеід-пашы, у К. Фурман — халодная пагарда. Калі ў любоўных сцэнах Медора — Душкевіч шчыра адгукаецца на сардэчнае парыванне Конрада, дык у гераіні Фурман больш велічнасці, усведамлення ўласнай прывабнасці і прыгажосці. Такія ж розныя ў спектаклі і выканаўцы мужчынскіх партый. Мужна - стрыманы Конрад у трактоўцы У. Камкова і больш лірычны, рамантычны ў абмалёўцы У. Іванова. Непадобныя ў галоўных героях і сябры. Ажыўленая, грацыёзна - какетлівая Гюльнара Ж. Лебедзевай (дарэчы, раю вам звярнуць увагу на гэтую артыстку, у яе — сур'ёзная будучыня, і наперадзе, безумоўна, вядучыя партыі). Гюльнара ў Т. Беранавай больш сталая, з жаночымі хітрыкамі. З сапраўднай асалодай правадзіць ролю каварнага гандляра рабынямі «нягодніка» Ланкедэма А. Фурман. Рамантычнасцю трактоўкі вобраза карсара Алі захапляе В. Захараў.

С. Калега, вы гаворыце з такім захапленнем, што я пачынаю ўспрымаць увесь спектакль крыху інакш...

Д. А сцэнаграфія, пра якую мы яшчэ не сказалі ні слова!! Тэймураз Мурванідзе лічыцца сёння адным з лепшых тэатральных мастакоў. Успомніце: колеравая экспрэсія сцэнаграфіі ў пралогу і эпілогу, стракатая маляўнічасць кірмашу, дзе «нягоднікі» — купцы набываюць жывы тавар, непаўторна «ўсходні» каларыт фарбаў у сцэне гарэма, фантастычнае ззянне святла і колеру ў «Ажыўленым садзе»... А надзвычай прыгожыя касцюмы, зробленыя па эскізах мастачак Л. Ганчаровай і Э. Грыгарук! Яны элегантныя, вытанчаныя і разам з тым сцэнічна кідкія. Адкрыю маленькі сакрэт: адзенне купцоў у III і V карцінах, якое ўражвае дакладнасцю каларыту, багаццем фактуры, выткана майстрыхамі вытворчага камбіната ўручную на ткацкіх станках...

С. Калега, вашы словы пераканалі мяне, што мне трэба паглядзець «Карсар» яшчэ раз. Я не збіраюся зусім адмаўляцца ад зыходных момантаў у сваіх высновах, але, спадзяюся, што тады нашы пазіцыі і ацэнкі будуць непараўнальна больш блізкімі.

Д. Значыць, мы спрачаліся не дарма...

Дыялог Добразычліўца і Скептыка запісала Таццяна МУШЫНСКАЯ.

ТЭАТР

Ці далёка да Мангейма?

Прэм'еру шылераўскага «Вільгельма Тэля» Маладзёжны тэатр Беларусі нарэшце сыграў ва ўласным, хоць і недабудаваным яшчэ, памяшканні па вуліцы Даўмана. Адбылося гэта пад час міжнароднага фестывалю «Студыйныя каляды-91», тэатральная грамадскасць была, што называецца, на ўзводзе, а таму памкнулася «абжыць» невядомы тэатральны будынак. Сярод прэм'ернай публікі было шмат замежных гасцей. Карэспандэнт «ЛіМа» пагутарыў з адным з іх — з генеральным дырэктарам аб'яднання тэатраў горада Мангейма (Нямеччына), знаўцам творчасці Фрыдрыха Шылера і арганізатарам вядомых ва ўсім свеце Шылераўскіх фестываляў панам Арнольдам ПЕТЭРСАНАМ.

«Вільгельм Тэль» Ф. ШЫЛЕРА. Сцэна са спектакля.

— Ці спадабаўся вам спектакль?

— Так, я ў захапленні! Даўно не бачыў у спектаклях паводле Шылера столькі энергіі. Гэта малады спектакль для маладых.

— Як вы лічыце, калі б сам Шылер убачыў такую трактоўку сваёй п'есы, ён бы не пакрыўдзіўся?

— Вядома, не. Ён быў бунтаўшчыком, за што яго і прагналі калісьці мае папярэднікі з тэатра, якім зараз кірую я. Да таго ж, ва ўсіх п'есах Шылера ёсць тонкае адчуванне палітычнай сітуацыі. Прысутнічае яно і ў беларускім спектаклі, — выяўляецца праз іронію, якой прасякнута пастаноўка Віталя Катавіцкага.

— Дарэчы, як бы вы вызначылі жанр спектакля?

— Жанр?.. Комікс! Так, вельмі добры комікс для дарослых.

— Як вам падалося новае памяшканне тэатра?

— Я не бачыў старога, не магу параўноўваць... Скажу толькі, што будынак досыць цікавы і арыгінальны. Нават у тым, што ён недабудаваны, ёсць свае вартасці. Дарэчы, Пітэр Брук свой парыжскі тэатр не дабудоўвае знарок. Між іншым, сённяшні спектакль па форме нагадвае апошнія спектаклі Брука, напрыклад, «Буру» Шэкспіра. Падкрэсленая тэатральнасць, умоўнасць... Мяркую, гэта правільны шлях.

— І апошняе. Вам не захацелася запрасіць Маладзёжны тэатр Беларусі на Шылераўскі фестываль у Мангейм?

— Так. Я ўжо гутарыў пра гэта з рэжысёрам спектакля, а таксама з намеснікам міністра культуры вашай краіны. Калі не атрымаецца сёлета, дык на наступны год — абавязкова запрашу.

Паклёп у вольным эфіры

Замест ліста да беларускай рэдакцыі радыёстанцыі «Свабода»

18 снежня ўжо мінулага года беларуская рэдакцыя радыё «Свабода» перадала «разважанні аб выдавецкай палітыцы на Беларусі», прадыктаваныя па тэлефоне з Менска Віктарам Мартыненкам. На жаль, аналізу «выдавецкай палітыкі» ў пададзеным матэрыяле амаль няма, затое ёсць спекуляцыя на моўнай тэме, нападкі на аўтараў, што пішуць па-руску.

Аб'ектам для хлусні і зняваг карэспандэнт абраў супрацоўніка часопіса «Спадчына», кандыдата філасофскіх навук Ларысу Чарнышову. Яна выдала ў 1990 г. пераклад на рускую мову кнігі вядомага амерыканскага філосафа і псіхолага Эрыха Фрома «Мастацтва любові». Ёй таксама належаць пераклады з лаціны на рускую філасофскіх твораў дзеячаў духоўнай культуры Вялікага княства Літоўскага, што склалі выдадзены «Навукай і тэхнікай» зборнік «Памятники философской мысли Белоруссии XII — первой половины XVIII с.» На сам факт выдання гэтых прац па-руску карэспандэнт «Свабоды» і скіроўвае свой «выкрывальны» пафас. Не маючы ні гістарычных, ні філасофскіх ведаў, каб прааналізаваць вартасці гэтых кніг, ён адзначае іх галоўны недахоп—рускамоўнасць, а ў дадатак упікае Л. Чарнышову, што «яна імкнецца друкавацца там, дзе больш плацяць», дэманструе «лоўкасць рук».

Дык вось, пераклад кнігі Фрома выдадзены не ў «кааператыве», а ў творча-вытворчым цэнтры «Паліфакт» Беларускага фонду культуры. Гэта той самы «Паліфакт», коштам якога выдаецца беларускамоўны часопіс «Спадчына». Такім чынам, прыбытак ад выдання рускамоўнага перакладу Фрома працуе на беларускамоўную культуру (дарэчы, неўзабаве «Паліфакт» выдасць і кнігу лідэра БНФ З. Пазняка). Гэта па-першае. Па-другое, ганарар ад выдання Л. Чарнышова атрымала па дзяржаўных расцэнках, аднолькавых для рускамоўных і беларускамоўных выданняў. Карэспандэнту «Свабоды» трэба было б зрабіць элементарную журналісцкую працу — сабраць інфармацыю. І калі б ён гэта зрабіў, то мог бы лёгка даведацца, што ніводнае выдавецтва не ўзялося выдаць згаданую кнігу Фрома, што яго творы былі ў Савецкай дзяржаве забароненыя, бо ў іх аналізавалася і выкрывалася сутнасць таталітарызму, у тым ліку і савецкага. Кніга была перакладзена на рускую мову Л. Чарнышовай 15 год назад, і ўсе выдавецтвы, куды яна звярталася, адхілялі прапанову. Часопісы «Беларусь» і «Крыніца» адмовіліся і ад беларускамоўнага перакладу. Толькі ў «ЛіМе» быў надрукаваны ўрывак (штотыднёвік не мае магчымасці змясціць кнігу цалкам). І вось зараз, калі яна з'явілася, радыё «Свабода» дазваляе свайму карэспандэнту ўводзіць слухачоў у зман і няславіць аўтара перакладу. На юрыдычнай мове гэта называецца дыфамацыяй і падлягае юрыдычнай адказнасці.

А якую мэту ставіў перад сабой карэспандэнт «Свабоды», выхапіўшы прозвішча Л. Чарнышовай з кола аўтараў, што падрыхтавалі зборнік «Памятники философской мысли Белоруссии...»? Калі б ён сапраўды хацеў зрабіць аналіз выдавецкай палітыкі, то лёгка б атрымаў інфармацыю, што гэтая кніга складзена з планавых прац супрацоўнікаў акадэмічнага Інстытута філасофіі і права, якія выконваліся на працягу 1979—1985 гг. Не цяжка падлічыць, колькі гадоў марнавалася яна ў выдавецтве «Навука і тэхніка». Па якіх прычынах? Вось дзе прастора для разважанняў пра выдавецкую палітыку. Але для гэтага патрэбны дасведчанасць і сапраўдная занепакоенасць станам выдавецкай дзейнасці на Беларусі. А што датычыцца яго заглядання ў чужую кішэню, то паведамляем, што выданне было безганарарнае.

Спадзяёмся, што беларуская рэдакцыя радыёстанцыі «Свабода» данясе гэтую інфармацыю да сваіх слухачоў.

В. ВЯЧОРКА, В. РАКІЦКІ, К. ТАРАСАЎ,
супрацоўнікі часопіса «Спадчына».

Мартыралог Беларусі: імёны і факты

ПАЎСТАГОДДЗЯ ЗАБЫЦЦЯ І МАЎЧАННЯ

Па ўсёй Беларусі раскіданы магілы ахвяр гітлераўскага генацыду. Яны больш-менш дагледжаныя, пазначаны помнікамі. У той жа час мясціны сталінскага людабойства ў большасці выпадкаў не выяўлены і належным чынам не ўшанаваны.

Вывучаючы археалагічныя помнікі — старажытныя паселішчы ў зоне будучага Вілейскага вадасховішча, яшчэ дваццаць гадоў назад я пачуў ад жыхароў вёскі Малмыгі пад Вілейкай, што ў чэрвені 1941 года на дарозе каля вёскі Касуты энкавэдзістамі былі забіты вязні Вілейскай турмы. А позняй восенню таго ж года ў канаве каля Віліі знайшлі і аднаго з тых, хто спрабаваў уцячы ад смерці — з торфу тырчэлі звязаныя дротам рукі...

Далейшыя роспыты сваіх мядзельскіх землякоў, жыхароў Касуты, Чыжэвіч, былых Малмыг (у сувязі з затапленнем яны перасelены ў Чыжэвічы), знаёмства з успамінамі колішніх вязняў Вілейскай турмы (К. Лясковіч. Вілейка. «Карта». Незалежны месенчнік гісторычны. Варшава, 1991, № 3) дазваляюць узнавіць трагедыю, што адбылася тут.

Былы жыхар Малмыг Мароз Іван Мікалаевіч, які зараз жыве ў Чыжэвічах, расказаў, што пад вечар трэцяга дня вайны праз іх вёску вялі калону мужчын чалавек 50 са звязанымі дротам рукамі і з мяшкамі за плячыма. На думку вяскоўцаў, у мяшках быў пясок, гэта каб вязням было цяжэй уцякаць, калі яны на такое рашацца. Паабапал калоны, спераду яе і ззаду ішлі ўзброеныя канваіры і адганялі мужчын-вяскоўцаў і плачучых жанчын: «Отойди!»— каб ніхто не кінуў няшчасным кавалка хлеба, не падаў кубка вады. У хуткім часе пасля першай калоны на вясковай вуліцы з'явілася другая, значна большая, некалькі соцень чалавек. Ішлі са сваімі пажыткамі на плячах таксама акружаныя вартай і не падымалі галоў, не глядзелі па баках — мусіць, так ім было загадана. Пазнаў Мароз у гэтай калоне свайго аднавяскоўца Гінца Апанаса Восіпавіча. Быў гэта бедны чалавек, які, каб пракарміць сям'ю, хадзіў «пры паляках» па вёсках і лупіў са здохлай жывёлы скуры. Таму, мусіць, у вачах новых гаспадароў Вілейшчыны лічыўся «капіталістам», да таго ж меў нейкае замежнае прозвішча. Так і прапаў недзе Гінц, не вярнуўся ў Малмыгі.

Хата Шарафановіч Кацярыны Конаўны, якая зараз таксама жыве ў Чыжэвічах, стаяла ў Касуце каля самай дарогі. У той дзень чэрвеня маладая тады жанчына чула стралянiну і чалавечыя енкі недалёка ад хаты, але баялася выходзіць з падворку. Праз нейкі час з'явілася вялікая калона вязняў. Яны па ўсёй дарозе, як зглядзець вокам, стаялі на каленях, некаторыя знялі з плячэй торбы. Мусіць, так ім загадалі адпачываць. Ад жудаснага відовішча жанчына пачала плакаць, і тады падбег ахоўнік і прагнаў яе прэч. У гэтай калоне быў і яе сват з Куранца — Дзямяшкевіч. Ён неяк ацалеў. З Сібіры, мабыць, з арміяй Андэрса, трапіў у Заходнюю Еўропу, пасля вайны жыў у Англіі, затым перабраўся ў Польшчу, дзе і памёр.

Пра забойства вязняў расказваюць і многія іншыя жыхары Касуты і Чыжэвіч. Зараз гэта ўжо старыя людзі, але тады былі маладымі, уражлівымі, усё запаміналі. Так, Шырочын Аляксандр Пратасавіч і Міклашэвіч Павел Іванавіч (абое з Касуты) сведчаць, што першую калону перад самай Касутай завярнулі з дарогі да бульбяных ям у ляску. Частка стражнікаў Вілейскай турмы, якія ў час эскартавання зняволеных сталі канвоем, былі мясцовыя людзі, у тым ліку з Чыжэвіч і Касуты. Мабыць, яны ведалі пра гэтыя ямы і скіравалі туды асуджаных. Стралянiна была моцнай, але кароткай. Некаторыя вязні спрабавалі ўцякаць, ды, мусіць, ніхто не ўратаваўся.

Пасля мясцовыя людзі дасталі забітых з ям і пахавалі ў вялікай брацкай магіле, прыкрыўшы іх вопраткай, прынесенымі з дому прасцінамі. На магіле паставілі крыж, павесілі на крыжы і дрэвах навокал шапкі ахвяр, каб маглі апазнаць родзічы. Над магілай пакутнікаў у шматлюднай прысутнасці справіў службу касуцкі святар (зараз не жыве). Частку забітых і сапраўды апазналі родзічы і перазахавалі на сваіх могілках, у тым ліку і трох жыхароў Мядзельшчыны. У сямідзесятых гадах на месцы брацкай магілы распачалі кар'ер і частку чалавечых костак вывезлі ў насып новай дарогі. Аднак касутчане, убачыўшы гэта, запратэставалі, і кар'ер закрылі. Краі яго зніверавалі, а мясціны засадзілі хвойнікам.

Неабходна знайсці магілы забітых і з другой вялікай калоны вязняў. Іх па шляху з Вілейкі да Барысава, пэўна, лягло нямала. Першых трох, па словах жыхароў Касуты, забілі ўжо пад суседняй Рабунню, а за Сосенкай пачалі вынішчаць масава.

Адразу пасля адступлення савецкіх войск мясцовыя людзі пабывалі і ў Вілейскай турме. Бачылі камеры, залітыя крывёй, і іншыя жудасці, у якія нават цяжка паверыць. Не так даўно, калі на панадворку Вілейскай турмы — зараз тут бальніца — вялі землякопныя работы, трапілі на ямы з чалавечымі астанкамі. А дзе месцы расстрэлаў 1939, 1940 і 1941 (да чэрвеня) гадоў? Іх трэба таксама шукаць, апытаўшы старэйшых жыхароў Вілейкі. Яшчэ адна загадка Вілейскай турмы — лёс зняволеных жанчын. Іх не было ні сярод забітых пад Касутай, ні ў другой калоне. Жанчын давялі былі да чыгуначнай станцыі, а затым вярнулі назад.

Сцэнарый паводзін берыеўскага ведамства быў усюды аднолькавы. Толькі ў Заходняй Беларусі ў 1941 годзе існавала больш за дзесяць вялікіх вязніц.

Сёлета, 2-га лістапада, на месцы расстрэлу ля Касуты ўзняўся памятны знак закатаваным ахвярам — высокая драўляная брама ў выглядзе спалучаных праваслаўнага і каталіцкага крыжоў. Помнік спраектаваны мастаком з Вілейшчыны Барысам Цітовічам, ставілі яго жыхары Вілейкі — прыхільнікі БНФ, каталіцкай грамады, работнікі культуры. Дапамагалі ў гэтай справе гарадскія ўлады. У прысутнасці вілейцаў, жыхароў Касуты, Чыжэвіч памятны знак асвяцілі праваслаўны і каталіцкі святары. Гучалі хрысціянскія спевы, выступілі старшыня Вілейскага гарсавета Уладзімір Глушкоў і старшыня раённай арганізацыі БНФ Зміцер Абразцоў. Трапятаў пад восеньскім ветрам бел-чырвона-белы сцяг.

Міхась ЧАРНЯЎСКІ.

ЛІСТ НА ЎСПАМІН

Да 85-годдзя з дня нараджэння Кастуся ГУБАРЭВІЧА

Пятага студзеня гэтага года Кастусю Губарэвічу (Канстанціну Лявонцьевічу) споўнілася б 85 гадоў. Драматургу і кінадраматургу, тэатральнаму дзеячу, педагогу па адукацыі і прызванню і сёння было б што сказаць людзям, як ён умеў гэта рабіць пры жыцці і сваім мастацкім творам, і разумнай рэцэнзіяй, і ўсхваляваным публіцыстычным словам. Менавіта праз слова — друкаванае і вуснае — выяўляўся грамадзянскі непакой літаратара аб стане нашага нацыянальнага кінематографа і тэатра. І асабліва роднай мовы ў іх. На вялікі жаль, да сённяшняга дня здабыткі на гэтым кірунку такія мізэрныя, што няма аніякіх падстаў на супакой душы ні жывых, ні памерлых.

Бадай што, Канстанцін Лявонцьевіч быў адным з першых, адным з самых паслядоўных і адным з самых настойлівых, хто, кажучы пра сумнае становішча нашай мовы ў тэатры, казаў тым самым пра крызіс нашае культуры наогул. Пра якую нацыянальную мову ў маштабах рэспублікі можна было гаварыць, калі яе, сапраўднай, не было нават у нацыянальных тэатрах. У абласных жа тэатрах яе не было і па сёння няма наогул. Трывога душы і сумлення не пакідалі Канстанціна Лявонцьевіча праз усё яго жыццё. Ён бачыў наша нацыянальнае выраджэнне, ведаў прычыны яго і не маўчаў. Маўчалі высокія ўлады, маўчалі міністэрствы, маўчалі інстытуты і кафедры. Маўчалі і нашы затурканыя людзі, якіх начальства называла народнымі масамі. Чакалі тутэйшыя, пакуль няшчасная сканае на радасць «новой общности» «развитого социализма», якому было наканавана жыўцом заглынуць усё нацыянальна-адметнае.

Тэатры, праўда, крыўдзіліся, калі на іх горкім прыкладзе Грамадзянін Губарэвіч паказваў наша нацыянальнае выраджэнне, нашу нацыянальную дэградацыю... Сёння на гэтыя тэмы гаварыць і лягчэй, і прасцей. І было б справядліва, каб людзі не забывалі пра тое, што ў сённяшніх барацьбітоў за Адраджэнне на Беларусі былі і папярэднікі — неспакойныя, паслядоўныя і мужныя. І яшчэ, што само па сабе немалаважна, былі яны высокаінтэлігентныя. Якраз гэтым і вылучаўся Канстанцін Губарэвіч і ў сваёй творчасці, і ў дыскусіях з апанентамі, і ў адносінах з аднадумцамі і сябрамі. Такім ён застаўся ў памяці тых, хто яго добра ведаў.

Не так ужо часта чуем мы такую ацэнку: грунтоўны, «обстоятельный» чалавек. Дык вось, Канстанцін Лявонцьевіч быў чалавекам грунтоўным, глыбокім. І творы яго былі грунтоўнымі, глыбокімі і пасапраўднаму гуманістычнымі. Кастусь Губарэвіч быў майстрам драмы. Грунтаваліся яны на жыцці, дакументах, канкрэтных фактах і падзеях, якім ён надаваў гістарычную значнасць і тыповасць. П'есы і сцэнарыі Кастуся Губарэвіча вызначаюцца псіхалагічнай праўдай, яны раскрываюць глыбінныя матывы паводзін, герояў, складанасць чалавечага лёсу.

Усе творы не пералічыш, а вось драму «Брэсцкі мір» абысці не магу. Гэта была не першая і не апошняя п'еса драматурга, але менавіта яна была яго болем. І нават не таму, што не спадабалася ўладам і была знята з «пракату». Боль быў у самім творы. Героі брэсцкай «дыпламатычнай эпапеі» ад Леніна да Троцкага вельмі яскрава і выразна падсвяцілі тое, што Беларусь была разменнаю манетай у вялікай імперскай палітыцы. Лёс яе вырашаўся не толькі за плячыма народа, але і без удзелу хоць бы аднаго яе прадстаўніка. Нас дзялілі, намі гандлявалі, нібы быдлам.

Сёння пра гэта гаварыць лёгка і проста. Паспрабаваў бы хто-небудзь сказаць тады, у 1969-м, і сказаць так выразна ды яшчэ вуснамі Леніна і Троцкага, розніцы паміж якімі глядач мог і не заўважыць. Ды і Шатроў са сваёй Ленініянай прыйдзе яшчэ праз многа гадоў. Дарэчы, Канстанціну Губарэвічу, а не С. Смірнову, як многія думаюць, было суджана адкрыць і подзвіг абаронцаў Брэсцкай крэпасці, а дакладней — расказаць людзям праз рампу тэатра пра вялікую чалавечую трагедыю, віноўнікаў якой мы выяўляем толькі сёння. Можа, якраз у гэтым і была жывучасць спектакля «Брэсцкая крэпасць», які ў Брэсцкім тэатры за дзесяцігоддзі быў паказаны гледачам больш за тысячу разоў. Рэкордная колькасць гледачоў — больш за 50 мільёнаў — была і ў фільма «Дзяўчынка шукае бацьку» па сцэнарыі Кастуся Губарэвіча. Шырокай папулярнасцю карысталіся і такія фільмы для дзяцей і юнацтва, як «Анюціна дарога» і «Паланез Агінскага». У іх бадай што найбольш выразна выявіўся гуманізм, дабрыня, аўтарскі боль і сперажыванне са сваімі героямі.

Калі гаварыць пра Кастуся Губарэвіча як кінематаграфіста, то гэта цэлая эпоха ў беларускім кіно. Атрымаўшы ў 1932 годзе адукацыю ў Дзяржаўным інстытуце кінематаграфіі, ён усё сваё жыццё звязаў з гэтым відам мастацтва веку. Сваю працу на ніве кінематографа ён пачаў яшчэ на так званай кінафабрыцы «Белдзяржкіно», больш за 8 гадоў быў членам рэдакцыйнай калегіі «Беларусьфільма», да канца сваіх дзён быў жаданым аўтарам для беларускіх кінарэжысёраў. На жаль, гэта яшчэ зусім не азначае, што яму ўдалося здзейсніць усе свае планы і паставіць тыя фільмы, якія, можа б, сталі галоўнымі ў яго жыцці. Як старшыня камісіі па літаратурнай спадчыне Кастуся Губарэвіча, я прачытаў яго непастаўленыя сцэнарыі і п'есы. Мушу сказаць, што і наша кіно, і наш тэатр многа страцілі, будучы то абыякавымі, то неапраўдана прыдзірлівымі да творчасці сумленнага працаўніка на ніве нацыянальнай культуры. Позна пра гэта гаварыць, але ж гаварыць трэба, каб пакуты новых падзвіжнікаў беларускага тэатра і кіно былі меншымі, а плён працы большым. Але гэтыя словы застануцца словамі да таго часу, пакуль Беларусь не схамянецца ад нацыянальнай летаргіі і не народзіць беларускую рэжысуру, якая зразумее, што гэныя тутэйшыя сабой уяўляюць і чаго хочуць. А хочуць яны самую дробязь — людзьмі звацца. Пісьменнік Кастусь Губарэвіч сваёй творчасцю садзейнічаў гэтаму па меры сваіх сіл і таленту. Дзяржава адзначыла гэта званнем заслужанага дзеяча мастацтваў БССР. Яму ж была прысвоена Дзяржаўная прэмія БССР. І, можа, галоўнае сёння не ў званнях і ўзнагародах, а менавіта ў тым, што талент чалавека, яго добрае сэрца і грамадзянская адказнасць аддадзены Айчыне, людзям. Відаць, за гэта людзі і памятаюць людзей.

Алесь ПЕТРАШКЕВІЧ.

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

«На радзіме— усё паэзія»

«Па свеце раскіданы магілы нашых паэтаў, ахвярнікаў роднага слова. У Ялце магіла Максіма Багдановіча. У Кракаве магіла Алеся Гаруна. Толькі радкамі сваімі яны ў родным краі... У спякотным Джанкоі магіла беларускага паэта Уладзіміра Лісіцына. На роднай Беларусі вершы ягоныя. Вершам трэба радзіма, радзіме патрэбныя вершы, у якіх яна жыве», — так завяршае Рыгор Барадулін прадмову да кнігі Уладзіміра Лісіцына «Беларусь — мая калыска». Імя паэта, якога прадстаўляе ён, не сказаць каб шмат гаварыла сучаснаму чытачу. Пражыў У. Лісіцын усяго дваццаць дзевяць гадоў (памёр у 1973 годзе), не паспеўшы пабачыць кнігі «Жураўлінае вясло», якую вельмі чакаў.

Так сталася, што ўжо ад самага з'яўлення на свет У. Лісіцыну спадарожнічала нейкая наканаванасць. Пра свой трагічны «пачатак» ён так сказаў у паэме «Дзірваны»:

...Не верце
метрыцы,
Не верце,
Дзе напісана:
«...ў 1944 годзе...»,
шчэ
«Лёзненскага раёна»,
«в. Пагосцішча...»
Гэта маці
Апасля,
па непісьменнасці —
Асцерагалася
Непрыемнасцей...

Сапраўды, у метрыцы была недакладнасць. З-за асцярогі маці (а ў пасляваенны час, як ведаем, было чаго асцерагацца) месцам нараджэння сына назвала вёску Пагосцішча Лёзненскага раёна, а з'явіўся ён на свет у... канцлагеры Флігегорт. Пра свае ўваходзіны ў жыццё ён расказвае ў паэме з болем, тугой, з роздумам. Ды і ў астатніх творах шмат свайго, асабістага, перажытага, выпакутаванага.

У кніжцы змешчаны і творы, якія раней па розных прычынах у друк не трапілі. У тым ліку і апошні верш, датаваны 9 красавіка 1973 года і адрасаваны брату Івану: «На развітанне не падам рукі. Не быў, Джанкой, ты сябрам мне ніколі — тугі маёй зялёныя кругі штошырак разбягаюцца наўкола».

Ён вымушаны быў жыць далёка ад Беларусі. Не меў магчымасці завітаць і ў матчыну хату ў Пагосцішчы, бо яна згарэла ў вайну: «Ой, Пагосцішча, Пагосцішча! На пагосце узрасло... Ці яшчэ за мною гоніцца жураўлінае вясло?!» Да ўсяго, як прызнаваўся Р. Барадуліну ў лістах, не пісаліся вершы. Катэгарычны быў і пра напісанае: «...толькі раздражняе сваёй слабасцю, недасканаласцю». Самакрытычнасць сапраўднага таленту, якой так не хапае многім, хто ледзь не па выхадзе першай кнігі лічыць сябе мэтрам.

Кім жа быў У. Лісіцын? Паэтам з боскім дарам. А яшчэ чалавекам, надзіва ўлюбёным у родную Беларусь. «На Радзіме — ўсё паэзія» — гэтыя яго радкі гавораць самі за сябе.

А. М.

«У НАС СЭРЦЫ ЧЫСТЫЯ...»

Новае пра Змітрака Астапенку

У гісторыі беларускай літаратуры няма, бадай, больш загадкавай постаці, чым Змітрок Астапенка. Праўда, таямнічай не ў тым сэнсе, што даследчыкамі не высветлены шмат якія аспекты яго творчасці. Яна на сённяшні дзень як быццам няблага прачытана і асэнсавана. І нават не таму, што так і не зразумела, як гэта ўдалося яму, аднаму з мільёнаў ахвяр сталінізму, не толькі вырвацца з лагера, але і апынуцца ў Маскве, а пасля стаць разведчыкам.

Легенда бярэ свой пачатак з кастрычніка 1944 года, калі, згодна афіцыйным сведчанням, З. Астапенка «прапаў без вестак» у Татрах, выконваючы з групай спецыяльнае баявое заданне. Чалавек загінуў, а тыя, хто яго добра ведаў, у розны час сцвярджалі, што ў пасляваенны час бачылі... жывым. Аркадзь Куляшоў, напрыклад, не сумняваўся: знаёмы твар неяк прамільгнуў у вірлівым маскоўскім натоўпе. Памыліцца, безумоўна, можна, але ж А. Куляшоў і З. Астапенка былі найлепшымі сябрамі...

Нарэшце, яшчэ адно пацвярджэнне, якое вельмі ж працуе на гэтую легенду. Прыйшло яно, як кажуць, адтуль, «з-за бугра». Калі чытач памятае, не так даўно часопіс «Маладосць» (1990, № 9) апублікаваў гутарку Барыса Сачанкі з адным з самых яркіх прадстаўнікоў беларускага замежжа Масеем Сяднёвым. Расказваючы пра сваё жыццё ў Берліне, а гэта было таксама ў 1944 годзе, толькі недзе ў канцы яго, спадар Сяднёў зазначыў: «Там, да слова, мы атрымалі ліст ад Змітрака Астапенкі. Ён прасіў дапамогі». Б. Сачанка, як і трэба было чакаць, здзівіўся: «Змітрок Астапенка, наколькі я ведаю, загінуў у 1944 годзе ў Славакіі...» Масей Сяднёў, аднак, настойваў на сваім: «Я расказваю тое, што было, чаму быў сведкам. Ліст гэты пераслалі ў «Раніцу» (газета, што выдавалася ў Берліне. — **А. М.**) з рускай газеты, што таксама выходзіла ў Берліне. Яго чытаў мне Уладзімір Дудзіцкі. Змітрака я ведаў, сустракаўся на этапах, у турмах. Ад Змітрака ўсяго можна было чакаць, чалавек ён быў неардынарны, адукаваны, таленавіты, адчайны. Ён неаднаразова ўцякаў. Усё магло здарыцца, калі ён апынуўся ў Славакіі, мог ён там і не загінуць...»

Што пасля гэтага скажаш? Самы час хіба паставіць кропку, як гэта цяпер часта робіцца ў розных выданнях, калі сенсацыйныя паведамленні публікуюцца пад рубрыкай з гэткай падкавыркай: «Хочаш вер — хочаш правер». Маўляў, што ведалі, тое і сказалі. І я б не ўзяўся за гэты матэрыял (пра З. Астапенку даводзілася пісаць ужо неаднойчы), калі б не тэлефонны званок...

Тэлефанаваў Сяргей Грахоўскі. І не з якой-небудзь іншай нагоды, а менавіта ў сувязі з лёсам Змітрака Астапенкі:

— Падышлі б, Алесь, да яго сястры... Я ж, як ні сорамна, неяк забыў, што яна жывая, хоць, памятаю, у нарысе С. Шушкевіча «Лёс паэта», змешчаным у яго кнізе «Вяртанне ў маладосць» (Мінск, «Беларусь», 1968), чытаў пра Ніну Емяльянаўну, што яна жыве ў Мінску. Ды і з самім Станіславам Пятровічам неаднойчы заходзіла гаворка і пра З. Астапенку, і пра блізкіх яму людзей.

Сяргей жа Іванавіч нагадваў:

— Зайдзіце, Алесь, да Ніны Емяльянаўны, абавязкова зайдзіце. Яна атрымала паведамленне з КДБ адносна гібелі Змітрака.

...Ніна Емяльянаўна прыносіць вялікі стос выразак — успаміны і артыкулы пра З. Астапенку, копіі яго пісем. Арыгіналы яна перадала ў Дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва Беларусі і Дзяржаўны літаратурны музей. У гэтым стосе і паведамленне, пра якое нагадаў С. Грахоўскі. Малодшая сястра З. Астапенкі Алена Емяльянаўна (усяго ў дружнай сям'і настаўнікаў Астапенкаў было чацвёра дзяцей; брат Яўген, які ваяваў у Вялікую Айчынную вайну, памёр два гады назад) на працягу доўгіх гадоў слала лісты ў розныя інстанцыі, спрабуючы даведацца хоць нешта канкрэтнае пра лёс Змітрака. Аднак на яе запыты ці ўвогуле не адказвалі, ці прысылалі нязменнае: «прапаў без вестак у 1944 годзе», «загінуў у 1944 годзе».

Нічога не праяснялі і лісты на адрас КДБ Савецкага Саюза. Сказаць папраўдзе, і не дзіўна. Гэтая магутная сакрэтная арганізацыя ўмела трымаць «сакрэты». Аднак часы мяняюцца. Шкада толькі, што адказ прыйшоў тады, калі Алены Емяльянаўны не было ўжо ў жывых (памерла яна ў Маскве 2 лютага 1991 года).

— Нейкім чынам, — гаворыць Ніна Емяльянаўна, — знайшлі мой адрас і пераслалі гэты адказ у Мінск, — падае мне паперку.

На афіцыйным бланку напісана:

«Камітэт Дзяржўнай бяспекі. СССР. Цэнтральны архіў
19.6.91 г. № 10-а 3845

Паважаная Алена Емяльянаўна!
Па сутнасці Вашай заявы паведамляем наступнае. Астапенка (пакольні адказ, зразумела, на рускай мове, называецца і яшчэ адзін варыянт прозвішча: «Остапенко». — А. М.) Дзмітрый Емяльянавіч... 28 верасня 1944 года ў складзе падраздзялення разведчыкаў з горада Масквы быў перакінуты на тэрыторыю Чэхаславакіі. 7 кастрычніка 1944 года асобная група з сямі чалавек, у лік якіх уваходзіў Астапенка Д. Е., была перапраўлена з разведвальным заданнем у горад Кежмаг, Чэхаславакія... Якіх-небудзь звестак аб дзеяннях указанай групы і лёсе разведчыкаў, у тым ліку і Астапенкі З. Е. у далейшым не паступала.

Дадаткова накіроўваем Вам захаваны ў архівах фотаздымак Астапенкі З. Е., які адносіцца к апошняму знаходжанню на тэрыторыі СССР.

Намеснік начальніка архіва
А. Т. Жадобін».

Прызнацца, хацелася прачытаць у адказе нешта больш пэўнае, канкрэтнае. Скажам, даведацца, калі дакладна загінуў З. Астапенка і як загінуў. Аднак, перачытаўшы раз і другі гэты адказ, разумееш, што апошняя кропка адносна лёсу паэта ўсё ж пастаўлена. Чаму? Калі нават у КДБ няма далейшых «звестак аб дзеяннях указанай групы і лёсе разведчыкаў», значыць яна загінула ўся. Не мог жа нейкім загадкавым чынам застацца ў жывых адзін З. Астапенка?! А калі б і застаўся, дык хто б цяпер пра гэта маўчаў?

КДБ сваё слова сказала. Іншая справа, што па-ранейшаму невядомы абставіны гібелі групы, у якую ўваходзіў З. Астапенка. Ёсць сведчанні, што ўсіх сем чалавек разарвалі нямецкія аўчаркі. Калі не ўсіх, дык, прынамсі, тых, хто не загінуў ад фашысцкіх куль. А ўсё з-за таго, што радыстка, якая ўваходзіла ў групу, аказалася здрадніцай. Пра гэта гаворыць і Ніна Емяльянаўна. На жаль, і яна не можа пэўна сказаць, ад каго ўсё пачула. Між іншым, у свой час не мог прыпомніць, хто яму гэта казаў, і С. Шушкевіч, хоць Станіслаў Пятровіч неаднойчы называў мне такую версію.

Загадка, як бачым, раскрылася, хоць і не да канца. Раскрыцца паўней магла б тады, калі б падобны адказ з архіва КДБ прыйшоў некалькі гадоў назад. Тая ж Алена Емяльянаўна (па мужу Жукава) проста-такі рвалася паехаць у Чэхаславакію і распытаць мясцовых жыхароў пра лёс савецкіх разведчыкаў, сярод якіх быў і З. Астапенка. Ведала б Алена Емяльянаўна, што трагедыя адбылася паблізу горада (а мо і ў самім горадзе) Кежмаг! Тады б яна рашылася б на далёкую паездку, а цяпер ехаць Ніне Емяльянаўне — позна, здароўя няма...

Распытваю яе пра брата, жадаючы даведацца тое, што ў згаданы нарыс С. Шушкевіча не ўвайшло. Дакладней, не магло ўвайсці.

Першы раз З. Астапенку арыштавалі ў 1933 годзе. Як прыгадвае Ніна Емяльянаўна, у час адной з сустрэч з ім (тады яшчэ дазваляліся спатканні і перадачы) брат прызнаўся, што яму прапаноўвалі супрацоўнічаць з органамі НКУС. Па сутнасці, хацелі, каб З. Астапенка стаў «сексотам». На такую прапанову паэт адказаў адмоўна. За гэта і паплаціўся. Атрымаў тры (а не два, як у кнізе С. Шушкевіча) гады і апынуўся ў Марыінску. Прабыў там паўтара года і быў вызвалены. Зноў загадка: ці за сумленную працу, за тое, што «перавыхаваўся». Ці па нейкай іншай прычыне?

Пасля вызвалення З. Астапенка паехаў у горад Нікалаеў (не ў Навасарасійск, як у С. Шушкевіча), уладкаваўся выкладчыкам нямецкай мовы. Цудоўна ён ведаў таксама чэшскую, польскую мовы. Пра тое, каб пераехаць у Мінск, і гаворкі не магло быць — забаранілі! Праўда, у 1936 годзе неяк дамогся, каб наведаць сталіцу рэспублікі на дзень-другі. І яшчэ адзін прыезд быў, але ўжо не па ўласнай волі. З. Астапенку паўторна арыштавалі. На гэты раз праходзіў па судзе з многімі беларускімі пісьменнікамі і ў кастрычніку 1937 года атрымаў восем гадоў. Трапіў у Сібір з гэткімі ж бедалагамі, як і сам, беларускімі літаратарамі. І не скарыўся...

Як успамінаў С. Шушкевіч, неяк ноччу «у перапоўненай халоднай «перасылцы» лагернага пункта» З. Астапенка шаптаў яму: «Пакляніся, што нікому ні слова... Вось што... Мы ж савецкія людзі, у нас сэрцы чыстыя. Пагоняць на этап, выберам зручны момант і ўцячом. Уцячом або загінем... А калі застанемся жывымі, уладкуемся на работу ў які-небудзь пошукавы геалагічны атрад і зробім там такое, што стане вядомым на ўвесь Савецкі Саюз. Вось мы тады і адкрыем сябе... Згодзен?»

Згадзіўся С. Шушкевіч. Гатовы былі далучыцца да іх і іншыя таварышы. І хто ведае, што было б далей, калі б перад самым этапам З. Астапенка не захварэў. Ён застаўся на перасыльным пункце, а сябры рушылі ў нялёгкую дарогу, непакоіліся: «Відаць, загінуў хлопец. Наўрад ці хопіць у яго сіл падняцца».

З. Астапенка ж, ачуняўшы, ад уцёкаў не адмовіўся. Цяпер ужо ні з кім не раіўся. Сяброў побач не было. Першай здагадалася, што нешта адбылося, Ніна Емяльянаўна. Яна, як і Алена, рэгулярна перапісвалася з братам, па магчымасці пасылала яму харчы, сякія-такія рэчы. І вось аднойчы пасылка вярнулася назад з кароткай прыпіскай: «Адрасат выбыў». Захваляваліся родныя: што здарылася? А мо ўсё-такі вызвалілі?

Група беларускіх пісьменнікаў (злева направа): Аркадзь Мардвілка, Змітрок Астапенка, Віктар Казлоўскі, Юлій Таўбін, Валерый Маракоў, Станіслаў Шушкевіч. 1928 г.

Аказалася, што З. Астапенка ўсё ж уцёк з лагера. І ўдала — адразу не змаглі злавіць. А пасля... Мясцовасць ведаў слаба, таму, паблукаўшы па тайзе і балотах і адчуваючы, што наўрад ці ўдасца знайсці нейкае пэўнае прыстанішча, вырашыў вярнуцца назад. З павіннай. Па тым часе з ім абышліся, можна сказаць, «па-чалавечы»: да ранейшага тэрміну дабавілі яшчэ два гады.

Слабавольны чалавек пасля гэтага хутчэй за ўсё змірыўся б і ціха нёс бы далей свой крыж. Ды не такім быў З. Астапенка. Працягваў пісаць у розныя інстанцыі. Сцвярджаў адно: «Паверце, я сумленны... Калі што—дазвольце змыць ганьбу». Карыстаўся любым спосабам, каб перадаць пісьмо «на волю».

Адзін з такіх лістоў пазначаны 1 лютага 1941 года З. Астапенка пісаў сястры Алене, але адначасова звяртаўся да абедзвюх сясцёр. Ліст раней нідзе не друкаваўся, таму ёсць неабходнасць прывесці з яго хоць асобныя выдрымкі. Пра тое, чым жыў паэт у выгнанні, што было ў яго на душы.

Напачатку З. Астапенка дзякуе за пасылку, папярэджвае, што пагаварыць па тэлефоне з ім нельга: «дорага ды і не дазволяць». Спадзяецца, што сёстры будуць «у будучым жыцці» шчаслівыя. А пра сябе так: «Што тычыцца мяне, дык тут аб шчасці і гаворкі быць не можа. У мяне жыццё ўжо сапсавана назаўсёды. Ты, Лена, дарэмна пішаш, што не можа быць, каб чалавек усё жыццё быў «няшчасным». Якраз у мяне так і выходзіць, бо маладосць у мяне разбіта і праходзіць, здароўе забрана, жыццё без маладосці, здароўя не мае для мяне ці амаль не мае каштоўнасці і Авадзень, пра якога ты, Лена, пішаш, памёр і жыў глыбока «няшчасным» чалавекам. Але досыць пра гэта, а то выходзіць, што я зноў скарджуся на жыццё».

Скардзіцца пра ўласныя нягоды ён не ўмеў і не хацеў. Хіба што ў самыя цяжкія хвіліны часам заўважалася гэта. У асноўным жа радаваўся за іншых — шчыра, адкрыта... У тым жа лісце, напрыклад, звяртаўся непасрэдна да Ніны: «Проста не верыцца, што ў цябе з Барысам сын, што яму ужо чатыры гады. Якое шчасце! Ты за гэтыя гады атрымала добрую адукацыю і сына, а я за гэты час страціў здароўе, маладосць і няма ў мяне ні сына, ні надзеі на шчасце. Які жахлівы кантраст?! Але я зноў пачынаю «скардзіцца». Досыць».

Між тым пачалася вайна. Пра гэты перыяд у біяграфіі З. Астапенкі даведнік «Пісьменнікі Савецкай Беларусі» (1981) лаканічны: «У час Вялікай Айчыннай вайны служыў у Савецкай Арміі, быў на фронце». Але ж, каб трапіць на фронт, напачатку неабходна было дабіцца, каб табе паверылі, што не вінаваты і вызвалілі. Якім чынам? Адно вядома: даведаўшыся, што Германія напала на Савецкі Саюз, З. Астапенка шле ліст за лістом у Маскву. Звяртаецца ў Вярхоўны Савет, у Народны камісарыят абароны, непасрэдна да Сталіна. Піша, што добра ведае некалькі замежных моў, можа прынесці карысць Радзіме. І аднойчы, калі паэт працаваў на лесапавале, за ім прыехала машына з нейкім начальствам і забрала яго з сабой. Больш таварышы па зняволенні З. Астапенкі не бачылі.

Паверылі ў Маскве ў шчырасць споведзі аднаго з «ворагаў народа»? Існуе і яшчэ адна версія, у якую таксама ўрэшце можна паверыць. З. Астапенка быў не толькі выдатным паэтам, але і таленавітым мастаком, з поспехам займаўся разьбой па дрэве. Ходзіць пагалоска (хто першым пусціў яе, невядома), што ў лагеры ён выразаў партрэт Сталіна на фоне Крамля, і як быццам той барэльеф начальства адправіла ў Маскву, і трапіў ён да самога Сталіна.

Як бы там ні было, а паверылі З. Астапенку, на некалькі гадоў далі яму магчымасць адчуць сябе зноў вольным чалавекам, патрэбным Радзіме.

Пра жыццё яго ў Маскве пасля вызвалення вядома няшмат. З. Астапенка пазбягаў сустрэч са знаёмымі. Рукапіс сваёй паэмы «Эдэм» паказаў Максіму Танку, а не якому іншаму нашаму пісьменніку, якіх ведаў раней. М. Танка ён не ведаў асабіста, і сам назваўся не ўласным імем, а Змітраком Нямірам. Чаму? З-за сціпласці? Была прычына больш істотная. У Маскве З. Астапенка жыў як бы двайным жыццём. Для ўсіх блізкіх і знаёмых ён па-ранейшаму заставаўся тым, кім быў на самай справе. А для тых, хто рыхтаваў яго для разведвальна-дыверсійнай работы?

А што З. Астапенка рыхтаваўся да гэткае работы, сведчыць былая жонка паэта Антаніна Цімафееўна, якая і цяпер жыве ў Маскве. Са Змітраком яны правялі разам менш года. Пасяліліся

(Працяг на стар. 14).

«У нас сэрцы чыстыя...»

(Пачатак на стар. 13).

непадалёк ад Чырвонай Прэсні, здымалі невялічкі пакойчык у камуналцы. Як расказвала Антаніна Цімафееўна Ніне Емяльянаўне, Змітрок часам паводзіў сябе дзіўна. Вяртаецца яна з работы, а ён нечакана з'явіцца ў калідоры ў такім выглядзе, што і пазнаць немагчыма: з барадой, у чужым капелюшы. Ды і голас зменіць: «Грамадзяначка, пройдзем са мной». Толькі пасля таго, як адчуе, што яго не пазналі, зніме капялюш, адарве прыклееную бараду.

Ці вось яшчэ здагадка самой Ніны Емяльянаўны:

— Здаецца мне, што ў гады вайны Змітрака перакідвалі на Гомельшчыну, у адзін з партызанскіх атрадаў з нейкім заданнем... Пасля вызвалення Мінска ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў заходзіла ў колішні будынак Саюза пісьменнікаў жанчына. Гаварыла, што яна цікавіцца лёсам пісьменніка Змітрака Астапенкі. Пыталася, дзе ён цяпер. Не магу па сённяшні дзень дараваць Кучару, ён жа з ёй гутарыў!.. Жанчына ж казала, што была са Змітраком у адным партызанскім атрадзе...

Пра тое, якое заданне меў З. Астапенка перад адлётам у Чэха-Славакію, відаць з яго апошніх лістоў. Так, 29 верасня 1944 года пісаў:

«Прывітанне бабулі, Любові Іванаўне.
Мае дарагія Тоня і Лена!
Тут зараз пахмурны дзень. На душы, нягледзячы на пахмурнае надвор'е, добра. Сумна толькі ад разлукі з вамі, але ж гэта павінна было быць, гэта быў мой абавязак.
Увечары мы вылятаем. Зараз каля 4—5 гадзін вечара. Пажадайце ў душы мне ўдачы і шчасця. Зрэшты, калі вы атрымаеце гэтае пісьмо, я буду ўжо далёка, на месцы... Гэтае пісьмо накіроўваю з лётчыкам».

Нарэшце — апошні ліст, напісаны 7 кастрычніка 1944 года:

«Мае дарагія, Танюсечка і Леначка! Вось я ўжо амаль на месцы. Праз дзве-тры гадзіны іду на захад... Вакол мяне крутыя горы. Схілы гор параслі елкамі і букам...
Колькі перажыванняў! Напрыклад, пералёт праз лінію фронта. Парашутны прыжок у горныя лясы і многае іншае.
Мае родныя! Напэўна, пасля гэтага пісьма я надоўга не буду мець магчымасці напісаць вам. Вы не трывожцеся гэтым...
...І ты, Тоня, як бы я доўга ні маўчаў, памятай, што я заўсёды з табою і жыву спадзяваннем сустрэцца з табою.
Ну, час канчаць. Зараз іду, пешшу, у горы, насустрач небяспецы, у агонь барацьбы. Я зусім не баюся небяспек, ненавіджу ворага, люблю вас, мае родныя. Чакайце!»

...На сцяне ў Ніны Емяльянаўны партрэт прыгожага маладога чалавека. Калі ўважлівей прыглядзішся, у яго вобліку ўгадваюцца асобныя рысы З. Астапенкі.

— Мой малодшы сын, — на твары ў гаспадыні з'яўляецца няпрошаная сляза. —Урачом працаваў, цудоўна ведаў англійскую, польскую мовы. Памёр на трыццаць восьмым годзе. Прыйшоў з работы і...

Другі сын — Віктар Лісоўскі — на выдатна скончыў школу, політэхнічны інстытут, працуе ў Акадэміі навук Беларусі. Ведае англійскую, польскую, чэшскую мовы, цікавіцца беларускай літаратурай. Дарэчы, адна з самых любімых газет — «ЛіМ». Пляменнікі вартыя свайго знакамітага дзядзькі...

Я свядома амаль не гаварыў пра творчасць З. Астапенкі, запыняючыся на перыпетыях яго жыццёвага лёсу. Неўзабаве ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» выходзіць найбольш поўны том яго паэзіі. У тым ліку і творы, раней неапублікаваныя. Так што чытачы самі будуць мець магчымасць ацаніць іх вартасць. Адно прашу: не спрабуйце «перакрэсліваць» нешта ў іх, ацэньваючы з пазіцыі сённяшняга дня. Зрабіць гэта так проста, бо нават і ў паэме «Эдэм» ёсць персанажы, так сказаць, традыцыйныя для свайго часу — камуніст Андрэй Саковіч, колішні кулак, дэзерцір Юхім Кашлаты. Не абражайце тым самым памяць З. Астапенкі.

Памятайце, што ў яго ёсць і такія радкі:

Колькі бачыў. Колькі жыў.
Колькі раз кідаўся ў схваткі!
Я б цяпер шчаслівы быў,
Каб пачаць усё спачатку.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

БЕРЛІНСКІ ДЗЁННІК

Вячаслаў АДАМЧЫК

Сёлета, з ласкі доктара Ульрыха Янэцкага, я быў запрошаны на Літаратурны калёквіум Берліна. Вынікам гэтага гасцявання з'явіўся «Берлінскі дзённік», старонкі якога прапаную чытачам «Літаратуры і мастацтва».

Аўтар.

АЎТОРАК, 4 чэрвеня 1991 года. Берлін, Ам Сандвэрдар, 5. Літаратурны калёквіум Берліна.

9.30 мінскага часу (гадзіннік так і не пераводзіў—апярэджваючы час, жыць цікавей). Другі дзень, як я тут, у чырвонай трохпавярховай віле, зацянёнай магутнымі бурачковымі букамі і ясна-зялёнымі, таксама старавечнымі дубамі, на паддашку, у светла-жоўтым пакойчыку са скошанай сцяною. Уся мэбліроўка простая, калі не сказаць аскетычная: два металічныя з цыбатымі ножкамі столікі пад колер сценаў, халадзільнік, рабочае крэсла-круцёлка на сталёвай пяцікутнай назе, шырокая тахта-ложак з мяккаю і лёгкаю пярынаю, залацісты таршэр з жалабком-абажурам, чорная настольная лямпа з гэткім жа жалабком ці шуфлікам, жоўтая шафа, белая тумбачка з кнопачным тэлефонам, мяккае паласатае крэсла, вузкі, умацаваны ў нішу сцяны, стэлажык на восем паліц, абапал якога лаўка-палічка і газетны столік. Я бачу, нямецкія дызайнеры паварушылі галавою, каб разумна спалучыць даўніну і сучаснасць.

ват утульна-хутаранскімі дварамі і віламі на акраінах. А ў гэтых дварах, як на нашых скошаных лужках,—чародкі гвіжліва-цвірклівых шпакоў.

За гэтыя зялёныя ў дзяцелінцы, у кветках, у шпалерах парэчкаў, з дагледжанымі і зусім па-вясковаму ацяжэлымі ад пладоў яблынямі і грушамі, атуленыя цішынёю двары і дзялянкі, за раскошныя паркі са старасвечнымі, так ашчадна і дбайна захаванымі і выпеставанымі дрэвамі, з зялёнымі, роўненька падстрыжанымі лугавінкамі, з трапяткім бляскам ручаін, як дзе-небудзь у нашым гаркавата-разамрэлым алешніку, немцаў, працавітых і рупных, пэўна ж, варта цаніць і паважаць і тое-сёе па-гаспадарску ды па-чалавечы ў іх пераймаць. Вядома ж, лёгка сказаць, уберагчы, напрыклад, у цэнтры Мінска чатырохсотгадовы дуб, калі на нашых дачах гэтакі велікан і прыгажун два ці тры гады назад быў звалены, пэўна ж, за подкуп і са ўсімі даведкамі на тое, што ён дуплявы і небяспечны, работнікамі лясгаса.

З далечыні, з суседскага боку інакш глядзіш на ўсё сваё, але адносна вышэй як у нашага вешчуна Кастуся Каліноўскага.

А за адчыненым акном так шчыра і даверліва шапоча і хвалюецца, пераліваючыся то ружаватым, то сіне-ліловым колерам магутны, пэўна, чатырохсотгадовы бук, а за ім — гэткі ж велічны светла-зялёны дуб з даверліва прытуленаю да яго прыгожаю ліпаю. Сонца, а ў ім серабрыстымі косымі пырскамі мігціць дождж ык.

Сіняя хмара сплывае за бурачковыя кроны букаў, колер якіх прымаеш за колер восені, і душа апякаецца першым смуткам.

20.20. Вярнуліся з італьянскага рэстарана, нічога цікавага і смачнага там не паспытаўшы. Знакамітая піца, што каштавала каля дзесяці марак, добра засушаная аладка з маслінамі, памазаная памідорамі, падсмыроджаная грыбамі і падпраўленая галандскім сырам, куды горшая, чым з вуліцы ў Нью-Йорку.

Учора спатыкаліся з прэзасам Літаратурнага калёквіума, доктарам Ульрыхам Янэцкім, маладым, гадоў сарака, дынамічным, паважным, але і ў меру далікатным немцам. Пасадзіўшы нас за бакавы агульны столік, ён сказаў:

— Мы падтрымліваем малыя народы і іхнія літаратуры, садзейнічаем перакладу твораў з гэтых літаратур на нямецкую мову.

Я падзякаваў, пры гэтым дадаўшы:

— Может не к лицу просвещённой Европе, что она не знает белорусской литературы, но беда, если не трагедия белорусского народа, что иные государства не подозревают о существовании его национальной культуры. Наша общая цель узнать друг друга. Взаимопонимание—это единственный путь к художественному слову и его переводу на другие языки.

Норберт Рандаў сумеўся і марудна, і, здаецца, недакладна, са сваім каментарам, тлумачыў мае гэтыя дзве ці тры фразы.

Пасля полудню аглядалі Берлін, зрабіўшы падарожжа спярша на двухпавярховым аўтобусе, а потым—на электрычцы (балазе, на 65 марак набылі праязныя білеты на ўсе віды транспарту) ажно ў цэнтр горада, што па вясёлай публіцы, патоку машын, рэкламах, выстаўленых на тратуар кветках, жаночых уборах і аранжавых апельсінах нагадваў мне Парыж, нават Елісейскія Палі ў серабрыстых гладкаствольных платанах. Не хапала толькі французскіх рослых паліцыянтаў у прадаўгавата-круглых, без тульяў, дэголеўскіх фуражках з доўгімі брылямі.

Я купіў просценькую (ці не школьную?) ручку фірмы «Герліту», здзівіўшыся, што пазалочаныя пеліканаўскія і паркераўскія цацкі каштуюць да некалькі сот марак. За дзесятак пер'евых ручак, глядзі, можна нават прыдбаць патрыманы «Фольксваген», а гарбацеўскі дабіты «Трабант» — нават за адну.

Дарэчы, фасонам, канфігурацыяй нямецкая ручка нагадвала мне самапіску, купленую за 40 франкаў дзесяць гадоў назад у асеннім ужо, здаецца, стомленым ад жыцця Парыжы. Розная пара году, розны час—розныя, пэўна, і ўражанні. У Парыжы, можа, болей пекнаты, нават узнёслай вясёласці, затое меней прастору, зеляніны, зацішку для душы. Разбіты, скалечаны вайною Берлін, а пазней разрэзаны па-жывому акрываўленай сцяною, па-рознаму і адбудоўваўся і ўставаў з руін абапал гэтай, палітай крывёю сцяны. Адбудаваны дагледжаны Берлін, калі не браць пад увагу шаблонных хрушчоўскіх мікрараёнаў ва ўсходнім прадмесці, своеасаблівы еўрапейскі горад са сваім рытмам жыцця, бойкасцю, кіпеннем натоўпу, чысцінёю, самавітасцю ў цэнтры, усходняй недагледжанасцю на турэцкіх вуліцах і зацішнымі, нейкімі на-

і шчырэй цэніш яго, гэта сваё—радзіннае ды бацькоўскае.

І ўсё ж да слёз на вачах зайздрошчу Норберту Рандаву, які жыве ў цэнтры Берліна і каля велічных дубоў, роўныя каторым у нас спаткаеш хіба толькі на Высокім Беразе, на святой радзіме Якуба Коласа.

Віла наша стаіць на пагорку, блізка прыгожага возера Ванзэе, і нават са сталоўкі, абліцаванай сіне-белай кафляй, відаць іртутна-цяжкае калыханне вады і белыя ветразі, а наўкруг—бясконцае мора паркаў, дзе пад ружаватымі, прыгорбленымі ад старасці соснамі, разложыстымі дубамі і бурачковымі, ці, праўдзівей, ліловa-серабрыстымі букамі ўзняўся готыка віл з бастыёнамі і бастыёнчыкамі, з ласкавым колерам чырвонай чарапіцы.

У цэнтр, да станцыі Заалагічны сад, ад нашай Ванзэе шэсць прыпынкаў—паўгадзіны язды. Паязды тут ходзяць даволі марудна і найбольш адкрытым торам: акрамя метро, у Берліне па горадзе ў розных напрамках прасцягнуліся лініі электрачыгункі. Як памечана на схемах, наклееных нават на дахах вагонаў, лініі S (чыгунка) і лініі U (метро).

Выплаціўшы неблагую стыпендыю і запланаваўшы нашы з Алесем Разанавым інтэрв'ю для радыё і творчы вечар, нам далі два дні на адаптацыю. Прадстаўляць нас будуць вядомы перакладчык і прапагандыст беларускай літаратуры, калі не сказаць, беларускі паўнамоцны прадстаўнік у Нямеччыне Норберт Рандаў і Элке Эрб, паэтэса і вядомая перакладчыца рускай паэзіі. Прыйдзецца нешта сказаць, але ці варта занадта ганарыста надзімацца, каб даказаць, што кляйнерэр еўрапейшэр літаратур і на самай справе — літаратура вялікая.

У Вавенарг я натрапіў на тры цікавыя і жорстка-праўдзівыя афарызмы:

«Ні мудрасць, ні свабода не сумяшчаюцца са слабасцю.

Вайна — і тая прыносіць менш шкоды, чым рабства.

Рабства прыніжае чалавека да таго, што ён пачынае паважаць свае аковы».

Горкая і страшная да адчаю праўда, калі падумаеш пра нас саміх. І мы самі сябе і збоку ўсе чамусьці хваляць нас за пакору, прыгнечанасць, страту нацыянальнага гонару, называючы гэтую рыску дабрынёю, нават інтэлігентнасцю нашай, ласкавасцю і лагоднасцю характару. І мы, па-блазенску ўсцешаныя і спакушаныя гэтай пахвалой, адракаемся ад матчынага слова, спакутаванага пад прымусам, ад роднай зняважанай і знявечанай гісторыі, ад сваёй душы, ад саміх сябе. Не, не ўсе! Вядома, не ўсе. У многіх стогнуць грудзі і баліць сэрца. Як у яго,

Бутэлечка мінеральнай вады—каля трох марак, суп з цыбуляй—ажно шэсць.

Адным словам, спалілі 54 маркі, бо сядзелі наўкруг запаленай свечкі. Рытуал просты: перад кліентамі яе запальваюць, з адыходам яго—тушаць. Сядзіш нібы пад грамнічнаю свечкаю, як нябожчык.

Цікавасць ці інтарэс быў хіба ў тым, што прайшлі вуліцаю Маабіт і бачылі чырвона-цагляную, у пяць ці шэсць паверхаў, знакамітую маабіцкую турму, збудаваную крыжам, пасярод якога ўзвышаецца зялёны купал, нібы над святым і велічным саборам. Перад турмою—галоўны трыбунал. Таксама свая зручнасць і выгода.

Турма акружана высокай агароджай з трохгранных рэек, да якіх ад вуліцы прывараны завостраныя паўметровыя канчары.

Турма спатрэбілася і аб'яднанай Нямеччыне—там сядзяць былыя міністры ГДР. Як кажуць, цягаў воўк, пацягнулі й воўка. Але ці звялі логава, каб пасвіліся «мірныя народы», як пісаў зняверанЫ Пушкін, і каб іхняй спадчынай не былі ярмо ды біч?

У вялікім, на два паверхі, кніжным магазіне поруз з бібліямі розных выданняў, коштам ад 16 да 58 марак, кніжкі пра Сталіна—ажно тры, Чэрчыля, Гітлера, Гебельса, Гарбачова і яго Раісу. Хацеў купіць руска-нямецкі размоўнік, але яго не было. Хоць падручныя, кішэнькавага фармату, слоўнікі на ўсіх еўрапейскіх мовах займалі ажно чатыры паліцы. Сярод іх, праўда, не трапіў на вочы з блізкай і чутай мною з дзяцінства—польскай.

Каля магазіна магнітафонаў напаткалі маладога інжынера-электроніка з Кіева: прыехаў у Нямеччыну паўгода назад і работы да сённяшняга дня не знайшоў. І туляецца тут, пры магазіне, і служыць, пэўна, за нейкага зазывалу. Крыўдна і горка за яго.

На вакзалах, пры станцыях, асабліва ўвечары, бачу, збіраюцца ў купы і гурты бойкія цыганы і гаманкая да развязнасці турэцкая моладзь—не прайсці, не абмінуць. Іншы раз проста на сходах з гайнёю сабак ляжаць забрынданыя і апушчаныя ні то выпівохі, ні то наркаманы. Як бачу, распусты ў горадзе нямала. Ровар без нагляду не пакінеш—калі не ўкрадуць, то зломяць. І мы бачылі веласіпеды з пагібанымі ці знявечанымі заднімі коламі.

Серада, 5 чэрвеня 1991 года. Віла Літаратурнага калёквіума. Ванзэе. 0.05—яшчэ ўсё мінскага часу.

Светла-малочныя, як поўня, і круглыя, як поўня, ліхтары пад магутным цёмна-зялёным дубам, а над ім, над яго разложыстаю кронаю,—палавіна гэткага самага ліхтара-месяца. На фоне пасвятлелага ўжо неба.

Высвіствае, прачнуўшыся, тутэйшы чорны дрозд.

Праз цёмныя раскалыханыя платаны, па якіх прабег першы ранішні вецер, прасочваецца светла-ліловае неба—там збіраецца ўзысці сонца.

І там, за вялікаю, як цунамі, хваляю прысад, зазвінеўшы, прагрукатала першая, нібы стомленая пасля ночы, электрычка.

Успомніліся нашы зялёныя пералескі, ружаватае ці ліловае роснае жыта, сенажаць у светла-ружовым вобаратніку, не густы, з дробным яшчэ лісцем, алешнік над рэчкаю, хваёвы лясок з пяшчанаю дарогаю, з шорсткім калматым верасам.

Гарбаты светлавухі заяц нехаця перасквае загоны з нізенькаю, што толькі ўгледзелася, бульбаю.

Пішу і чую, што душа прагне вярнуцца да забытых даўніх і светлых дзён ці ранкаў пад гэтаю ясна-малочнаю палавінкаю месяца, што паспеў схавацца за рамаю акна.

Успомніўся ўчарашні вагон са спісанымі фламасцерамі белымі перагародкамі кабін, карычневых мяккіх лавак, смуглыя няголеныя і даўганоса-кучаравыя абразы з бляшанкамі піва, і далікатныя школьніцы ў джынсавых касцюмчыках—бялявая, з тонкім прыгожым тварам немачка і чарнявая, з лікам дзевы Марыі, яўрэечка.

У немкі светла-русявыя, густыя, як у нашай Ядзі, валасы, тонкі і ледзь задзірысты носік, у яўрэечкі валасы цёмна-кучаравыя, носік прамы і надзьмутыя, з апушчанымі куточкамі, вусны. Поруч з імі—маўклівая з непрыгожым тварыкам і быстрымі вачамі драбнаватая, як здалося, славянка. Яна маўклівая і нават злосна зацінаецца, нібы чула ўсёю істотаю, што яна непрыгожая...

Узарваўся, мільгануў чорным ценем уніз недзе з-пад застрэшка нашай вілы імклівы стрыж і ў каламутную са светла-зялёнымі кутасікамі елку злятаюцца, падаюць, таксама з нашай вілы, цвіркатлівыя вераб'і.

Залаціста-ружовы ўсход за цёмна-бурачковымі, прасвечанымі букамі, а з-заду—цішком пацягнуліся невысокія лілова-дымныя хмаркі — ізноў, як учора, перагонамі пральецца лівень.

Куст родадэндрону ў пышным ружовым суквецці цяжка наваліўся на дах цаглянай прыбудоўкі з зіхатліва-белымі да першароднасці вокнамі.

Чытаю зноў Вавенарга, адзіную кніжачку, якую толькі ўзяў з сабою.

«У самых першых на зямлі пісьменнікаў яшчэ не было ніякіх прыкладаў... Тыя, хто прыйшоў ім на змену, дасягнулі поспеху, скарыстаўшы адкрыцці ці вынаходствы папярэднікаў...»

Што было ў нас, прыгнечаных спакон веку, хіба асветнік Скарына? Ён вярнуўся на Бацькаўшчыну, каб несці прамень святла, праўды і навукі. Астатнія, як, для прыкладу, Сымон Полацкі, уцякалі з Бацькаўшчыны, каб сваю навуку і веды аддаць іншым.

Тое ж самае зрабіў Адам Міцкевіч: не ніве польскай культуры ўславіў, усхваліў сваё ўласнае імя, нібы забыўшыся пра той народ, з якога ён выйшаў і сярод якога ўзрос. Ён служыў не народу, а дзяржаве ці, дакладней, палітыцы, да якой імкнулася дзяржава, напрыклад, старая Польшча, і на якую рукою генія ўзваліў магільны камень.

Яго ж, напэўна, прывабілівала дарога, працярэбленая папярэднікамі, а нашыя ж Багушэвіч з Купалам усё чэрпалі з самых сябе, і таму іхнія творы, праўда, няроўныя, часам слабыя, але разам з тым, як слушна заўважае Вавенарг пра тых самых першых поўныя боскай геніяльнасці.

Чацвер, 6 чэрвеня 1991 года.

Учора разам з Норбертам прагуляліся па нашай Сандвордэрштрасэ, і я не столькі любаваўся размаітымі па сваім стылі, дамавітасці, дагледжанасці і акуратнасці тутэйшымі віламі, колькі ўсю-ды да бяспамяцтва захапляўся мілымі мне з дзяцінства хвойкамі. А яны тут крываватыя, прыгнутыя азёрнымі халаднаватымі вятрамі, выглядалі велічна, як на даўнейшых нашых гасцінцах ці на палявых межах. І якраз яшчэ цвілі.

Каля выштукаваных жалезных ці драўляных брамаў з ліхтарамі ў стылі рэтра—шыкоўныя цёмна ці сіне-перламутравыя «мерседэсы» ці «фольксвагены».

Над брамамі люстры, як экран маніторa, каб з дому ўбачыць тратуар і таго, хто падыдзе ці пад'едзе да брамы.

Каля адной, поруч з невысокай развесістай грушай, дагледжаны і выпеставаны ядлаўцовы куст, высокі і густы, як кіпарыс. І мне зажадалася мець і бачыць гэткі самы перад нашым дамком на Валоўшчынскай дачы.

Між старых, пазелянелых у камлях ад цяньку і вільгаці высокіх буках, ліпах і грэдзь бярэзінах, падсаджаныя гонкія сямідзесяцігадовыя клёнікі, абапал якіх убітыя трохметровыя калкі і падсыпана ружовая кара.

Прыватны шпіталь займае будынкаў шэсць ці сем, што стаяць з абодвух бакоў вуліцы, а ў канцы яе, за круглым пляцам,— дом для састарэлых.

Усюды агароджы, нават драўляныя — ромбікамі, цэментныя ходнікі і зялёныя газоны, усюды чысціня, калі не лічыць вуліцы, загаджанай сабакамі.

21.00. Сёння пехатою абхадзіў паў-Берліна, ажно гудуць, як тэлеграфныя слупы, натруджаныя ногі. Спярша выставачная зала «Пульман», потым універмаг каля заалагічнага саду, падарожжа на другім паверсе аўтобуса і хадзьба недзе ажно ў прадмесці, заселеным туркамі, потым Альт-тэмпельгоф, потым Лейнэштрасэ, нарэшце Аляксандрпляц, на якім зноў пяціпавярховы універмаг, дзе я збіраўся купіць пер'евую ручку «Пелікан», але цана 114 марак спыніла мяне...

Дарэчы, каля выставачнай залы, што збудавана ў найноўшым мадэрным стылі (гіганцкі будынак нагадвае сваімі контурамі электравоз ці дызель-поезд), напатКаў літоўца, які прывёз на выстаўку-продаж тварэнне айчынных рук — мэблю і дываны, аднак кантрактаў падпісана мала: тавары, як кажуць сучасныя бізнесмены, не канкурэнтаздольныя. А што на сусветным рынку прапануем мы, беларусы? Калійную соль, аўтакары, трактары, станкі, лён?.. Ці вытрымаем канкурэнцыю з замежнымі фірмамі?

Пятніца, 7 чэрвеня 1991 года.

Прачнуўся ў пяць — разам з усходам сонца. У такі час і не пазней, усё жыццё ўставала маці. У маладыя гады замуства яшчэ і прала (зімою, вядома) да гадзіны ночы, паклаўшы нас, малых, спаць, а раненька ўстаўшы, зноў садзілася за прасніцу.

Учора, абыходзячы бясконцыя шэрасветлыя карпусы невядомай фабрыкі, натрапілі на пляцоўку, агароджаную сеткай, з шыкоўнымі, па-шчупачынаму лычаватымі і па-святочнаму бліскучымі «мерседэсамі», выстаўленымі на продаж (кошт на лістках, прыклееных да шыбаў — ад 40 да 80 тысяч марак), потым ужо прызіраліся да патрыманых, паездажаных, але яшчэ з прыстойным, як гаворыцца, знешнім выглядам «фольксвагенаў», што стаялі проста пры тратуарах у цеснаце легкавых самаходаў, ужо нашмат таннейшых (5—10 тысяч марак), і мне падумалася, як паднялася і далёка сягнула Нямеччына, а яна ж, між іншым, таксама перажыла вайну, голад, развал, карткі на тлушч і хлеб і змагла выйсці з эканамічнага крызісу і дасягнуць такога дабрабыту, які бачыш ва універсальных гандлёвых гмахах — ад іголкі з ніткамі да электронікі, ад шкарпэтак да дзесяткаў фасонаў куртак, плашчоў, касцюмаў. Ажно разбірае злосць ад мноства ўсяго, ад чужога незвычайнага багацця.

Не, вядома, не ўсе жывуць на шырокую нагу, не ўсім шанцуе, не для ўсіх аднолькавы лёс: каля кафетэрыяў, перакусачных, каля ўваходаў у магазіны, на тратуарах, у людных месцах нямала забрынданых і няголеных бадзяг, нямала і рознай басаты нам ужо знаёмых напарстачнікаў, што гуляюць у тры каменьчыкі, накрываючы іх каробкамі ад запалак, нямала знявераных, адзінокіх, забытых людзьмі і Богам, як нямала беспрацоўных, або людзей з малымі грашамі, як адзін наш знаёмы, што па інваліднасці, па хваробе палучае ўсяго толькі пяцьсот марак. Тут наш пенсіянер мог бы горка пасмяяцца, як смяяўся і, пэўна ж, праз слёзы, Кузьма Чорны з заходне-беларускага рэвалюцыянера Пестрака, які расказваў пра польскую турму. Чорны пра савецкую, у якой каля года сядзеў, на людзях маўчаў, каб запісаць толькі ў дзённіку, што ў мінскай «амерыканцы» яго білі калом па галаве. Турма і бядота — не лепшае, мусіць, што прыходзіць на чалавечую долю.

Аднак жа ў краіне з такім дастаткам і дабрабытам усё дарагаватае: агульны сшытак — ад 5 да 13 марак, хлеб — чатыры ці шэсць, кашуля, калі модная— 29, уцэненая — 10 марак.

І тут жа на тратуар выстаўленыя з магазіна жывыя, росныя кветкі. А розначалёрныя латкі гародніны і садавіны: капуста, морква, бульба, трускаўкі, бананы, ананасы, ківі, папайя, апельсіны, лімоны, чарэшня.

Усё чыстае, памытае, расфасаванае...

Нямецкая акуратнасць, ашчаднасць у рабоце, з нязгоршай рысай педантызму. Напісаў «нямецкая», хоць гародніну, звычайна, прадаюць туркі.

Нават мая гасцявая ванна з туалетам акуратна, без ніводнай шурпацінкі, абкладзеная белай пліткай, з чырвона-цаглянымі кранамі, што нагадваюць рычагі якога-небудзь кіравання і з якіх б'е шыпуча-тугі, пеністы струмень вады, гаворыць, што дома ў нас адсталасць. Але пры падобным развале нашай эканомікі, дай Божа, каб яна яшчэ асталася.

Пад сінявата-белым падваконнем пафарбаваныя, вядома, з ручкамі-рэгулятарамі калярыферы, што яшчэ сёння падтрымліваюць у маёй келлі жывы дух.

Словам, навізны, прагрэсу тут для мяне нямала.

Гэта пацвярджае і Вавенарг, які разгорнуты якраз на старонцы з дакладным, праўдзівым афарызмам:

«Навізна — адзіная бясспрэчная прыкмета генія».

Ёсць, зрэшты, гэта геніяльнасць у нямецкім народзе.

Пазаўчора і ўчора па-маладому — да позняга вечара весяліўся наш Літаратурны калёквіум, бо ў буфеце, што поруч з зальчыкам на пяць столікаў, дзе мы снедаем, у буфетнай карычневай падкове-прылаўку цэлая батарэя ад высокіх бутэлек мінеральнай вады, аранжу, віна, кальвадосу да «рускай водкі» і яшчэ нейкіх напояў. Пазаўчора тут сустракаліся літаратары Берліна з кітайскімі пісьменнікамі, учора, здаецца, быў музычны вечар.

Сняданак наш у зацішным прахалодным зальчыку, з высокіх вокнаў якога праз шырокі калідор старых дубоў і букаў відаць хмурае, найчасцей пад колер дажджлівага неба Ванзэе, таксама не благі: кава, масла, заўсёды пухка-свежая булачка і хлеб — ці не з вотрубямі? — таксама свежы, невялікі, як кажуць, на адзін галодны глык, талерка з тонка нарэзанымі сырамі розных гатункаў і талерка з гэткімі ж тонкімі, як аплатка, скрылікамі вяндліны, каўбас, зельцаў, паляндвіцы... Слüікі ў белым дзюбатым збаночку-малочніку, цукар, канфіцюры з трускавак ці вішняў і... літр аранжу — абрыкосавага ці апельсінавага напітку.

І каларыйна, і далікатна, і ўмеру ўсяго, і без абжорства.

Нам, беларусам, трэба вучыцца ў асветленай, адукаванай Еўропы, трэба намагацца быць разам з дасведчанымі, працавітымі людзьмі. Як глыток паветра, калі вынырнем з застоенай ціны, нам неабходна эканамічнае супрацоўніцтва з краінамі Еўрапейскай Садружнасці.

Супольная Еўропа, а не толькі супольная імперыя пад першынством цэнтра — вось дарога ад нацыянальнага ўціску, нэндзы і бядоты, дарога ад махлярства, ашуканства да справядлівасці і дабрабыту,— вось куды павінен паварочваць наш Млечны Шлях, асветлены нацыянальнымі ідэямі.

Але на Захадзе сцвярджаюць: без энергічнай перабудовы эканомікі, без каласальных тэхнічных пераўтварэнняў, без канвертуемасці няма супрацоўніцтва і гандлю. Праўда, ніхто з іх не называе найпершай і найважнейшай перадумовы — рэальнай незалежнасці, эканамічнай і палітычнай.

Працяг будзе.

ПЕРАКЛАДЫ

Гэтае імя чытачы «ЛіМа» ўжо сустракалі ў сувязі з абмеркаваннем анталогіі «Сербская паэзія». Томіслаў Шыпавац (н. у 1936 г.) — сербскі пісьменнік, аўтар паэтычных зборнікаў «Інтанацыі» (1959), «Майстэрня магнітаў» (1965), «Русалка» (1972), «На чатырох вятрах» (1974), «Песні Волі» (1978), «Замаўленне смерці» (1989), кнігі апавяданняў «Міф пра Максіма» (1967), рамана «Невесіньская стрэльба» (1970), перакладчык рускай паэзіі, у тым ліку выбраных твораў А. Ахматавай. Ён магістр філасофіі, журналіст, педагог.

У 1989-90 навучальным годзе Т. Шыпавац выкладаў сербахарвацкую мову студэнтам-філолагам Беларускага дзяржаўнага універсітэта, адначасова сам вывучае беларускую мову, далучаецца да нашай культуры. У планах калегі Шыпаваца — спадзяёмся, што яно здзейсніцца, — пераклад паэзіі Максіма Багдановіча і сучасных паэтаў Беларусі. Але давайце пазнаёмімся з ягонай творчасцю.

Перакладчык.

Томіслаў ШЫПАВАЦ

Белы анёл

Да фрэскі «Белы анёл» з манастыра Мілешава

Утаймоўвае сіла белая,
Крылаў рух стрымаў камень-валадар,
Дах ён духу даў, але целы нам
Распінае ўсё ж недасяжнасць мар.

Месца нашае на зыры цяпер
Сярод бліскавіц, грамоў і залеў.
А каб утрываць, каб адолець тлен,
Братам мусіць стаць нават хіжы звер.

Хараством цябе неба спавіло,
Акрапіла шчадротамі ўзнёсласці,
Таму я сюды, пад твае крыло,
Прыйшоў Бога стрэць і сябе знайсці.

Святасці святло ў тваіх вачах,
Над тваім чалом сілы белай знак.
Ты, анёле, ўсім неспатольным нам
Як заранкі бляск да пачатку дня.

Лета

На поплаве цвыркочуць травы. Цвітуць на небе жаўрукі.
Не верыцца, што можа ўяве свет наш быць наўдасны такі.
І як жа — вечнае пытанне! — як дакрануцца мне да ўсіх
Дзівосаў лета. Праз адчуванні пяці пачуццяў я спасціг:
Відаць, на гэта пачуццяў мала і шасці.

Маналог душы

У сне развярэдзіўшы даўнія раны,
Вяртаеш ізноў тое, што пахавана.

Прыгадкі тужлівыя болем, дакорамі
Шчыльна душу тваю раптам агорнуць.

Ды хіба спыніцца рух неадольны? —
Уздыме ён іншае потым з прадонняў,

Сцішыўшы боль, прыдзе думка такая
Цябе па той бок ужо доўга чакаюць.

І зноў нічога. Бясконцасць ды вецер,
Што жах наганяў, затрымаўшы дасвецце.

Збор восеньскіх колераў

Апалы лісточак папаўся на вочы,
І вось яна: восень, тужліва-дзівосная.

Якімі быць марам пад небам захмараным,
Калі аб пажары нагадвае выгляд абшараў...

Тым болей імкнецца няпэўнае сэрца,
Пакуль не згарэла ўсё, крышку пагрэцца.

Бо хто ж угадае, што потым чакае
Усіх тых, хто на зіму калёры збірае.

Пераклаў з сербахарвацкай мовы Іван ЧАРОТА.

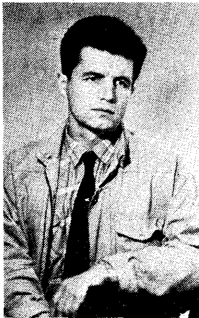

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Пра тое, як я ад'ютанту Пілсудскага не паверыў

Апавяданне

Таварышы камуністыя і некамуністыя!

Сёння мы шчыра ўзяліся разбураць наш вобраз любімы — вобраз ворага. Усё так. Разбураць трэба. Для чаго ж тады ў Еўропе Жэневу над возерам будавалі.

Але разбураць з у с і м, да костак белых, — я б вам, сябрукі дарагія, не раіў. Фрагменты асноўныя любімага вобраза нашага ўсё ж трэба пакінуць і ў падвалах дзяржаўных схаваць. Няхай паляжаць. Валасамі адчуваю: спатрэбяцца.

Яны, ворагі, ізноў могуць згуртавацца, шкодніцтвам заняцца і ў прамысловасці, і, як заўсёды, — у пытанні нацыянальным. Самы раз тады выцягнуць з падвалаў дзяржаўных уцалелыя рэшткі вобраза вечнага і скласці ў адно, каб нашыя людзі даверлівыя адразу ж успомнілі, як гэта вораг выглядае, якое піва, ад усіх затуліўшыся, смокча. Тады чалавеку простаму лягчэй будзе дзейнічаць і на вуліцы, і ў сябе дома.

Памятаць трэба, ворагаў розных і па дзень сённяшні — гібель. Затаіліся толькі.

А раней?

А раней і таго болей — куды хлопцы нашыя ні стралялі, у ворага так і траплялі. Ды ці вам расказваць!? Ведаеце, колькі стрэлаў, столькі й ворагаў. Па-стаханаўску й тут даводзілася...

Ворагі ўнутраныя, са школкі вядома, неяк лягчэй у рукі даваліся. Свае ж усё-ткі. А вось тыя, што збоку, што з Еўропы чарапічнае да нас у капелюшах перліся, — тыя не надта. Мусіць, таму, што хітрэйшыя — пры навуцы большай былі ды пры блакнотах чыстых. Самі кніжкі пісалі!.. Я тут нядаўна зусім аднаго такога блакнотчыка накрыў, кніжку яго, са слоў польскіх складзеную, прачытаў. Відаць, што наўмысна ён па-польску літары выводзіў ды коскі крэсліў, — каб гэта з боку нашага пралетарскага хутка не ўшаломкалі. Дурань! Сам у лапці ўскочыў. Я не вучыўся ў Варшаве і па Кракаву ў гальштуку агурковым не хадзіў, а пісаніну яго дэфензіўную з прагляду першага развязаў. Я ж не толькі пільны, — й таленавіты, як смоўж. Да чаго, да чаго, а да слоўцаў польскіх ліпкі. І хітрасці тут аніякае. Проста ў гады свае лепшыя застуды не баяўся, і калі дзьмулі з Віслы вятры бельведэрскія, — я заўсёды высоўваў шыю з чаратоў сваіх палескіх, слухаў мову панскую да ікаўкі сіняе. Такая ў мяне была сарбона саматужная.

Блакнотчык жа гэты польскі ў гады трыццатыя пры пагонах капітанскіх пабліскваў і пры пасадзе не абы-якой соладка пасопваў. Дзіва што — ад'ютант самога Пілсудскага!

Дзе цяпер ён? — трэба на вуліцу менскую імя Майсея Саламонавіча схадзіць, у хлопцаў тамтэйшых папытацца; а тады, у днепрагэсныя трыццатыя, у Варшаве не заседжваўся, — то па Егіпту безаўрорнаму валачыўся, то на Мадэйру некалгасную плыў. Куды Пілсудскі, туды й ён — жыццё блакнотнае.

З твару блакнотчык гэты на інтэлігента круціў, а з душы — і па фотаздымку відаць — на дыскрэдытанта поўнага. Карлу Бернгардавіча Радэка хацеў дыскрэдытаваць.

Сакрэт малы, што часам апошнім у кожнага з нас з'явіўся свой правадыр любімы, — *з ліку рэабілітаваных.* Нехта ўпадабаў Рыкава, нехта Бухарына. А мая сімпатыя палітычная — Карла Бернгардавіч Радэк.

Спытаецеся: за што ж я палюбіў яго? Адкажу з даверам: палюбіў я Карлу Бернгардавіча, вядома, ж, не за акуляры круглыя, а за слоўцы ясныя, рэвальверныя. У паліцыцы тыя слоўцы густа лёталі і ў паэзію бокам вострым заскоквалі. Ясенін памёр, сказануў неяк Карла Бернгардавіч, бо яму не было для чаго жыць. Ну ці ж не мудра й коратка па ўсяму гэтаму калябарыкаднаму — «нежалеюнезавунеплачу»!

І ў побыце сваім Карла Бернгардавіч па-рэвальвернаму прынцыповы быў. Усё лішняе ад сябе гнаў, не даваўся раскошы ў абдымкі рыначныя. Ну, не падумайце толькі, што на кухні агульнай з сям'ёй харчаваўся, што з дачкою ды жонкаю, напрыклад, пакойчык самотны фанерынаю дзяліў. Не без таго, — кватэрку меў асобную, домработніца часам заходзіла. А што ж, хіба Карла Бернгардавіч радаавы пралетар самагонны? Каньячнага ўзроўню рэвалюцыянер! Ды трэба сказаць, што кватэрка ягоная — сціплая-сціплая была, адно жыць сям'і савецкай. Не кватэрка, — а кубельца такое, непадалёк ад вежаў крамлёўскіх. Вось і дачка Карлы Бернгардавіча Соф'я Карлаўна «Огоньку» паведаміла: «Жили мы скромно, хотя вроде бы все было».

Ці ж не праўда?!

І хто ведаў, што яшчэ ў трыццатыя днепрагэсныя супраць гэтай праўды святое, супраць таго, што сям'я Карлы Бернгардавіча жыла па-спартанску празрыста, выступіў ад'ютант Пілсудскага. Блакнотчык гэты, конармііяй не прыдушаны.

Ён употайкі, як сталяр падвальны, дзённічак нагаблёўваў, у якім старанна стружка за стружкаю апісваў усе дыхі і выдыхі свайго дзядка вусатага, — і ў гэтым жа паментніку дэфензіўным збэсціў на смалу чорную імя чыстае Карлы Бернгардавіча агністага, кватэрку яго птушыную сметнікам назваў і не толькі...

Карла Бернгардавіч з ад'ютантам Пілсудскага выпадкова пазнаёміўся, — у цягніку мяккім Варшава—Масква. Ад'ютант самохаць у Сібір меціў, быццам вывучаць для свае кніжкі новае тыя мясціны нашы цудоўныя, у якіх дзядэк ягоны гады маладыя на высылцы праседзеў.

А я так думаю, для пырску ў вочы ўся гэта вандроўка сібірская рабілася. Загадана было блакнотчыку з Бельведэру самога: падсесці гэта ў цягнік мяккі да Карлы Бернгардавіча, каб сёе-тое выведаць з нашых мараў перадваенных. Па-іншаму й быць не магло.

Ад'ютант (а ці ўпершыню яму!) адразу ж перакінуўся ў авечку інтэлігентную, і таму пільнаму Карлу Бернгардавічу давялося размаўляць з ім зусім па-таварыску.

Так яны ехалі ў цягніку пасцельным, слоўцамі прыязнымі стукаліся, і да ўсяго да гэтага — ад'ютант Пілсудскага частаваў Карлу Бернгардавіча сабаёнам даўкім.

А на календарах, трэба сказаць, стаяла лета года 1933-га. Стогны й праклёны народныя плылі над цягніком пасцельным, пакуль ён, цягнік пасцельны, марудна па каляі вузкай да Стоўбцаў пагранічных шкрабаваў. Енкі людскія на хаду ў купэ шыліся, а па купэ расцякалася пара вінная ад сабаёну глынутага. Ад'ютант баяўся вельмі, каб голас люду спакутаванага не дайшоў да слыху інтэрнацыянальнага Карлы Бернгардавіча, і таму балбатаў ён абы пра што і ўсё падліваў Карле Бернгардавічу сабаёну даўкага. Балбатнёй і сабаёнам ад'ютант імкнуўся заглушыць шчырыя просьбы народныя аб вызваленні.

Паміж Баранавічамі і Стоўбцамі ён змогся і яму здалося, што балбатня і сабаён не памогуць, што яшчэ імгненне і... працоўныя Беларусі Заходняе да таварыша Радэка дагукаюцца. Каб не сталася таго, ён і ўчыніў меру мокрую: пляшку з сабаёнам наўмысна са століка спіхнуў.

Пляшка *ляснулася.*

Ад'ютант хоць і нерваваўся, а ўсё дакладна разлічыў.

Карлу Бернгардавіча крыху аглушыла і якраз глухата гэтая прыпала на тую пару хвілінную, калі ён пачынаў ужо да пакуты людское прыслухоўвацца.

Ці трэба казаць, што каб не гэтая акцыя злосная, што каб не гэты сабаён цукровы, які ажно пацёк па штанах Карлы Бернгардавіча далікатнага, што каб не балбатня ад'ютанта спланаваная, — то Карла Бернгардавіч барыкадны, пачуўшы толькі першы стогн заняволены, адразу ж лупануў бы на сябе чырвоную крывуліну стопкранаўскую і кінуўся б вызваляць край наш родны, прыгнечаны?! Не, казаць не трэба...

Але вось цягнік пасцельны прамінуў Стоўбцы акупаваныя, пераехаў у Негарэлае нашае і дыхаць лягчэй зрабілася. Тут паслалі пад колы каляю шырокую, савецкую; тут свяціла сонца і гучалі песні. І гэтак было скрозь, аж да Масквы самае.

На тэрыторыі нашай ад'ютант Післудскага хвост падціснуў, сядзеў моўчкі і са століка на штаны Карле Бернгардавічу ўжо нічога не выліваў.

У Маскве ж Карла Бернгардавіч запрасіў ад'ютанта блакнотнага да сябе дамоў, у буданчык свой сямейны.

А вораг, таварышы камуністыя й некамуністыя, вы ведаеце, — заўсёды вораг!

Ад запрашэння, зразумела ж, не адмовіўся, папіў, паеў, ні ад чога не адсоўваючыся, *а пасля ў сваім дзённіку паганым лютымі* словамі польскімі зганьбаваў кватэрку дэмакратычную майго рэвалюцыянера любімага. Даю пераклад поўны тых слоўцаў пасквільных: «Карал Радэк меў кватэру вельмі прасторную (!). Шэсць вялізных (!) пакояў і аграмаднай (!) тэрасы на даху магло б хапіць на значна большую сям'ю, чым яго».

Клічнікі ў дужках мае. Ды хіба клічнікамі гэтымі абароніш Карлу Бернгардавіча сумленнага? «Шэсць пакояў» ды яшчэ «вялізных»! Няўжо зноў трэба да ўспамінаў Соф'і Карлаўны вяртацца («жили мы скромно»), каб хоць як да праўды выплысці?! Але ж *для ворага праўды не існуе.* Калі яму трэба, — палаты крамлёўскія нам прыпіша. А мы, таварышы камуністыя й некамуністыя, добранькія такія, — не знішчыўшы яго, ужо ўхапіліся пад корань зводзіць вобраз ягоны.

Сябрукі дарагія, што ж гэта мы?!

Выкарыстаная літаратура:

1. Mieczysław Lepecki Pamiętnik adiutanta Marszałka Piłsudskiego Państwowe wydaw nictwo naukowe Warsawa 1987 str 175.

2. «Огонёк», 1988, № 52, с. 28.

«ЛіМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

Варта пераймання

Адна з вуліц горада Слуцка, якая мела назву «палымянага рэвалюцыянера» Валадарскага, рашэннем гарвыканкома перайменавана ў вуліцу Максіма Багдановіча. Прыклад, думаецца, варты пераймання. Адных толькі вуліц Валадарскага колькі ў гарадах і мястэчках Беларусі! А калі ўлічыць, што ёсць яшчэ вуліцы Свярдлова, Урыцкага, Бабушкіна, не кажучы ўжо пра Леніна, дык, балазе, ушануем памяць усіх беларускіх пісьменнікаў, хто гэтага варты.

А. КАЗЛОЎСКІ.

Паступілі на захаванне

У Цэнтральны дзяржаўны архіў літаратуры і мастацтва Беларусі паступілі на захаванне рукапісы Сакрата Яновіча — тэксты аповесцяў, апавяданняў, мініяцюр, вершаў. Як вядома, піша ён і па-польску, і па-беларуску. Даследчыкі літаратуры, думаецца, атрымаюць карысць ад знаёмства з асабістым фондам пісьменніка.

А. ПІСЬМЯНКОВА.

У калысцы «цёці Уладзі» — Вішнева

Вішнева, што на Валожыншчыне, мясціна знакамітая. Так ужо сталася, што сыходзілася тут шмат творчых дарог. У Вішневе, 25 снежня 1891 года, нарадзілася і Уладзіслава Францаўна Луцэвіч, незабыўная «цёця Уладзя», жонка і паплечніца Янкі Купалы, адзін з найбольш паслядоўных рупліўцаў на нацыянальнай ніве.

Адзначыць 100-гадовыя ўгодкі з дня яе нараджэння сабраліся ў Вішневе тыя, каму дарагая памяць пра Уладзіславу Францаўну, хто не забывае яе добрыя справы. У час урачыстасцяў выступілі мясцовы краязнаўца Г. Равінскі, супрацоўнікі літаратурных музеяў — Янкі Купалы М. Чабатарэвіч, Якуба Коласа — І. Курбека, член Валожынскай раённай рады Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны М. Трапашка... Пляменніца Я. Купалы Я. Раманоўская падарыла мясцовай школе бюст народнага песняра, што стаяў *колісь* на кватэры У. Луцэвіч.

Літаратурная частка ўрачыстасцяў складалася з выступленняў П. Прыходзькі і В. Шніпа.

В. ЗАКРЭЎСКІ.

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алесь МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Індэкс 63856

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12